TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS
LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

№ 10

Liepos — Gruodis

1926

Turinys.

1. Keletas minčių iš naujosios vokiečių teisės filosofijos literatūros — *A. Tamošaitis* . . . . . 1 psl.
2. Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutartis.— *G. Rutenbergas* 29 „
3. La Cour Permanente de la justice International.—*V.V.* 39 „
4. Vokiečių baudžiamojo statuto projektas.—*Z. Kolodnas* 44 „
5. Tarnybinis smurtas. — *Al. M.* . . . . . 56 „
6. Kai kurių Civ. Kodekso (X t) normų netikslingumas proceso atžvilgiu. — *M. Markauskas* . . 62 „
7. Recenzijos ir bibliografija: a) Z. Toliušio broš.—*G.R.* 65 „
   b) Prof. Römerio „Reprezentacija ir mandatas". — *V. Stankevičius* . 66 „
8. Vyr. Tribunolo praktika. — *A. Kr.* . . . . 72 „

Oficialinis skyrius:

I. Nauji įstatymai . . . . 79 „
II. Respublikos Prezidento įsakymai . . . 80 „
III. Teisingumo Ministerio įsakymai. . . . 80 „

Priedas:

Baudžiamojo Proceso įstatymas (projekto pabaiga).

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 10 | Liepos — Gruodis | 1926

Keletas minčių iš naujosios vokiečių teisės filosofijos literatūros.

Įžanga.

Imdamas rašyti šį rašinį, aš esu toli nuo tos minties, kad čia šį klausimą galėčiau visiškai nušviesti. Čia turėsiu tenkintis tik keliais bendrais, gal būt, paviršutiniais bruožais. Tūlam gali pasirodyti, kad toks, palyginti, siauras klausimas galėtų būti trumpam rašiny gerai iš visų pusių nušviestas. Bet, deja, taip nėra. Nėra štai del ko. Visiems žinoma, kad vokiekčiai yra dideli mėgėjai rašyti: čia kiekviena, tiek mokslo, tiek paprasto gyvenimo sritis tiek daug literatūros produkuoja, jog net geri savo dalyko specialistai, nors ir didžiausio darbštumo žmonės, turi prisipažinti, kad nepajėgią visos savo specialybės literatūros apžioti ir sugromuliuoti. Štai kad ir čia aprašomojo klausimo žinomi garsūs žmonės, kurių vieną-kitą asmeniškai pažįstu, sakosi, kad ir kažin kaip norėtų, bet negalį žinoti, kas jų dešinėj ir kas kairėj darosi. Šitas dalykas visiškai normalus pasirodo, kai atsimeni, kad specialistas negali būti visiškas profanas ir savo giminingų sričių ir, pagalios, visų mokslo sričių. Turi būt ir su kitomis mokslo sritimis nors menka pažintis, o juk pažintis tegali būt kompensuojama tik laiku ir darbu. Kaip pas mus reikia nusiskųsti literatūros negausumu, taip lygiai vokiečiai pradeda skųstis jos per dideliu gausumu. Gal tuo tarpu ir nematyt viešo protesto prieš knygų rašymo maniją, bet jau galima rasti karikatūrų, kurios pradeda pajuokti knygą. „Buch" sugraužia patį gyvenimą. Kiekvienam aišku, kad didesnę saują paėmus paimsi daugiau grūdų, bet taip pat turi būti aišku, kad didesnėj saujoj daugiau ir pelų rasi. Kas metai atneša vokiečių literatūrai didžiausius vagonus naujos literatūros. Kiek kitos mokslo sritys, tiek pat ir teisės sritis vis naujais stambiais veikalais turtinama.

Aš, tespėjęs vos su maža tos literatūros dalele susipažinti, čia daugiausia naudosiuos pastarųjų laikų literatūra, ypačiai Binder'io Kelsen'o, Stammler'io, Sómlo ir Wurzelio svarbesniais veikalais, žinoma, ne be to, kad kada-ne-kada teks ir kiti mokslo žmonės prisiminti. Be to, turiu iš anksto pasakyti, kad čia bus paliestos tik kurios-ne-kurios teisės problemos.

I. Teisės filosofijos objektas.

Mokslas, tyrimas neįmanomas be tam tikro objekto. Kiekviena mokslo sritis—del to ji ir vadinama sritim — turi turėti savo objektą. Rodos, tai paprastas dalykas: paėmei visą mokslą, padalei į lygias matematiškas dalis ir baigta. Iš tokio padalymo, rodos, „teisingiausio", visiškai nieko neišeitų: būtų užmuštas pats mokslas, o jo atskiros dalys būtų lavono dalys. Vadinas, kad tokio žiauraus likimo nesulauktumėm, turime daryti taip, kad visas mokslas sudarytų darnią gyvą sistemą, ir kad kiekviena atskira mokslo sritis būtų gyva ir pilna. Vienos srities mokslo objektas turi būt visas paimtas, kad atskiros jo dalys nebūtų atkertamos ir įtraukiamos į kitus objektus, kaip nereikalingos, arba Dievo valiai paliekamos, kaip res nullius. Apie tai, kad visas mokslas galėtų būt paimtas bendrai ir visų mokslininkų bendrai dirbamas, netenka kalbėti, nes tai būtų tik šliaužimas pačiomis viršūnėmis ir daugiau nieko. Jokia pažanga, taip darbą dirbant, neįmanoma. Reikia skirtis sau atskirus objektus. Reikia specializuotis.

Kur prasideda specializacija, ten prasideda karas del specialybių, del objektų. Kiekviena specialybė stengiasi atsirėžti nuo kitų specialybių, kovoja del savo autonomijos. Gal niekur neina tokia patvari ir atkakli kova, kaip čia, mokslo srity. Nors šioj srity kovoti daugiausia tenka protu, tačiau nereta ir kruvinų aukų; jos, tiesa, padarytos daugiausia del paties mokslo laisvės (viduramžio laikai). Toji nuolatos besiplečianti specialybių tendencija iššaukia pavojų iš kitos pusės. Būtent, atsiskyrusi viena mokslo sritis, nutraukus ryšius su visomis kitomis mokslo sritimis, nustos mokslo pamato ir sudžius taip, kaip medis, išrautas iš žemės.

Jei del kiekvieno mokslo objekto, mokslininkų tarpe labai daug ginčijamasi, jei kiekvieno objekto, tiek ribos, tiek jo turinys nėra visiškai pastovūs, o nuolat kitėja, tai ypač tatai galima pasakyti apie teisės filosofijos objektą. Šitas objektas, gal, yra tos metamorfozos šedevras. Ir tai yra visiškai suprantama, nes čia mes atsiduriam prieš trejopą klausimą: 1) teisė, 2) filosofija ir 3) teisės filosofija. Teisės filosofija pareina nuo teisės mokslo, nuo filosofijos ir, pagalios, nuo tų dviejų sričių kombinacijos, kuri gali būt įvairi ir todel sukelia labai daug ir karštų ginčų. Kad bendros mintys būtų kiek aiškesnės, čia nors keliais žodžiais paminėsiu tuos atskirus klausimus. Pradėsiu nuo filosofijos.

Filosofija turi savo praeitį. Nors filosofuoti žmonės pradėjo labai seniai, dar prieš graikų gadynę, tačiau apie tai mes teturime perdaug menkų žinių, todel apie jas nė neminėsiu. Ką filosofija reiškė graikuose? Graikai neskyrė filosofijos nuo mokslo bendrai. Graikų filosofai buvo kartu matematikai, fizikai, astronomai, zoologai, botanikai, net medikai, taip pat politikos ir etikos žinovai. Graikams buvo galima būti universalais, nes tais laikais mokslas ir atskiros jo sritys nebuvo taip toli nužengusios, dar žmogaus protas pajėgė jas aprėpti ir pažinti. Charakteringas vis delto graikų filosofijos pažymis, kad ji paliko be didelės politeizmo ir antropomorfizmo įtakos, kuo buvo austa graikų tikyba. Vadinas, graikų filosofija yra pasaulinio pobūdžio filosofija.

Viduramžy šitas dalykas visiškai pakitėja: filosofija atsiskiria nuo mokslo siaurąja to žodžio prasme. Svarbiausios visuomenės gyvenimo problemos išrišamos krikščionybės mokslo dėsniais: aiškus pasaulio atsiradimas, jo galas ir tikslas, todel laisvas mokslo tyrimas ne vietoje, ypač kad mokslas labai dažnai gali atidengti tokių faktų, kurie tų laikų visuomenės susidariusioms pažiūroms nepriimtini. Filosofija, netekusi savo autonomijos, savo savystovio pagrindo, pasidaro tikybos tarnaite. Jos uždavinys — racionalistinis tikybos dogmų aiškinimas. Taigi matome, kad tų laikų filosofų mokslu filosofija yra kartu ir religija ir priešingai, tikroji religija yra kartu ir filosofija[1]). „Žmogaus išmintis turi nusilenkti prieš Dievo išmintį ir neturi išeiti iš paklusnios tarnaitės rolės"[2]). Taip pat ir Tomas Akvinietis laiko filosofiją ancilla theologiae.

Naujaisiais laikais filosofija išeina iš tikybinės globos: ji stengiasi atsirėžti nuo teologijos, o susiartinti su mokslu. Reformacija atidaro filosofijai naujus plačius dirvos plotus. Nors tais laikais padaroma žymi mokslo pažanga, tačiau mokslininkai dar pajėgia beveik visas mokslo sritis aprėpti. Kalbant apie Leibnicą, Loką, Dekartą, Bekoną, Niutoną sunku net pasakyti, ar jie yra filosofai, ar atskirų mokslo sričių žinovai. Jie šituo atžvilgiu labai yra panašūs į graikų filosofus. Bet XIX amž. pradžioj artimas filosofijos ir mokslo bendradarbiavimas vėl nutrūksta. To apsireiškimo priežastis glūdi pačioj tų laikų metafiziškos spekuliacijos filosofijoj. Šitas XIX šimt. pradžios trumpas laikotarpis—tai vokiečių filosofijos žydėjimo laikotarpis. Juk netoli užpakaly (laiko atžvilgiu) stovi ir Kantas. Pagrindinė tos metafiziškos spekuliacijos mintis glūdi tame įsitikinime, kad vienu grynu galvojimu, neišeinant iš paprastų savokų ribų, galima surasti grynoji tiesa. Fichte tokį metodą taiko istorijai, Šelingas — gamtai, o Hegelis, kurio moksle spekuliatyvė filosofija pasiekia savo kulminacinį tašką ir galop griūva, — bendrai tikrumai, visatai. Del ko ta filosofija atsiskyrė nuo mokslo tyrimo ir del ko ji griuvo? Atsiskyrė del to, kad buvo įsitikinusi, jog grynas galvojimas be tyrimo davinių suseks tiesą.

[1]) Išnašų žiūrėk straipsnio gale.

Ji į tokį tyrimo darbą žiūrėjo iš aukšto, laikė žemu, menkos vertės knaisiojimusi atskirose smulkmenose, kuriomis niekad prie tiesos negalima prieiti. Tačiau šita spekuliatyvės filosofijos puikybė griuvo nuo jos pajuokto mokslo—tyrimo, kuris, rūpestingai tirdamas atskirus davinius, aiškiai įrodė spekuliatyvės filosofijos prieštaravimus tikrumos faktams.

Empyriškasis mokslas (empirische Wissenschaft), vis giliau tirdamas atskiras sritis, padaro didelę pažangą. Tačiau su vis didėjančia pažanga, su naujais išradimais eina didelė empyriškojo mokslo specializacija. Jau mūsų laikais, jei pavyzdžiui paimsime teisės mokslą, tai pamatysime, kad čia teisė, kaip specialybė, yra perdaug bendra: pati teisė skirstoma į visą galybę atskirų teisės mokslo disciplinų. Mokslininkai, dirbdami vienos mokslo disciplinos darbą, gali pasijusti per daug atsiskyrę nuo kitų sričių bendradarbių, o tuo tarpu bendradarbiavimas būtinas; pavyzdžiui, teisininkas turi žinoti logikos, psichologijos ir kitų disciplinų reikalavimus, teisininkas civilistas turi žinoti bendrosios teisės teorijos dėsnius ir panašiai. Tad pastaraisiais laikais tas bendras, visus mokslus jungiantis, uždavinys pavedamas filosofijai, žinoma, ne ta prasme, kad filosofija yra visų mokslų suma, nes toks klausimo pastatymas priverstų pačią filosofiją kapituliuoti, kadangi nėra tokio proto, kuris galėtų pajėgti visą atskirų specialinių mokslų medžiagą aprėpti. Be to, toks filosofijos uždavinys jokios naudos neduotų, nes paprasta suma nieko daugiau neduotų, kaip tos sumos atskiri dėmenys, o juk bedėstant dar ir klaida gali įsibrauti. Filosofijai duodama atskirų mokslų sutvarkyta ir apibendrinta medžiaga, kuria pasiremdama filosofija daro dar bendresnes, bendras visiems moklams, išvadas. Nuo šitų išvadų aukštumos galima apmatyti visų mokslo sričių plotai, iš tokio punkto gali būt pasakytas kompetentingas ir autoritetingas mokslo, pilnaja ta žodžio prasme, žodis. Šitas autoritetingas mokslo žodis yra privalomas atskiroms mokslo disciplinoms, nes jos, kad ir daug daugiau faktinių davinių turi, bet visada yra tik partikulerės. Taigi mūsų laikų filosofijos objektas, trumpai formuluojant, yra mokslo rūmų pagrindas ir jos vainikas — stogas.

Dar daugiau nepastovus teisės mokslo objektas. Kokių čia variantų nerasi. Vieni to objekto visiškai nematė ir sakė, kad teisės mokslas nėsąs joks mokslas, nes jį visą įstatymų leidėjas galįs vienu plunksnos pabrėžimu panaikinti, o visi stambiausieji teisininkų mokslo veikalai, kurių pilnos bibliotekos, reiksią sudeginti (Stendelis); kiti teisės mokslo objektą taip griežtai formuluoja, kad ir patį teisės mokslą iškelia iki matematikos mokslo tikrumo (Kelsenas). Vieniems pozityvinė teisė tėra dalykas minoris momenti (Hugo Grocijaus prigimtinės teisės viešpatavimo laikais), kitiems — priešingai, tik pozityvinė teisė tėra teisė, vadinas, tik ji tegali būti teisės mokslo objektu. Taip griežtai formuluoja teisę Bergbohmas, kuris pirmas mėgina moksliškai

apibūdinti pozityvinę teisę. Jis sako: „Nur was als Recht funktioniert, ist Recht, sonst nichts, und alles das ist Recht, ohne Ausnahme"[3]). (Tiktai kas kaip teisė funkcionuoja, tėra teisė, o daugiau niekas, ir visa tai, be jokios išimties, yra teisė).

Jheringas savo intereso teorijoj identifikuoja teisę su interesu, žinoma, juridiškai apsaugotu. Petražickis pajuokia teisininkus ir jų vyriaujančias „naivias teorijas", vadindamas jas arba šlubuojančiomis, arba šokinėjančiomis. Jis išplečia teisės objektą toli už vyraujančių pažiūrų. Jo sukurtoji psichologinė intuityvinės teisės teorija apima ne tik tai, ką communis opinio doctorum laiko teisės objektu, bet ir vaikų žaidimo taisykles ir beveik visus Biblijos dėsnius. Vadinas, Petražickio pažiūra, teisininkai į savo mokslo tyrimo lauką teįtraukia veik mikroskopinę visos teisės dalį. Tad matome, kad pačių teisininkų tarpe del teisės mokslo objekto yra labai didelis pažiūrų įvairumas. Čia, žinoma, tik keliais pavyzdžiais teko pasitenkinti, toliau, ypač kalbant apie teisės sąvoką, teks kiek plačiau kalbėti. Kadangi apie teisės mokslus kalba ne vieni teisininkai, bet ir kiti mokslininkai, ypač filosofai, tai ir jų nuomonės šiuo klausimu yra labai įdomios ir brangios, žinoma, ne be to, kad dažnai ereziškos. Bendroj išvadoj ir šios filosofų nuomonės tik iškelia naujų teisės mokslo problemų, tik didina ir gilina teisės mokslo objekto klausimą. Bet del to nėra reikalo nusiminti, nes gyvesnis klausimo sprendimas duoda savo teigiamų rezultatų, padeda tai mokslo disciplinai kristalizuotis.

Teisės mokslo objektui nusistoti yra juo sunkiau del to, kad teisė beveik visada traktuojama kartu su visokiomis pašalinėmis grynam teisės mokslui priemaišomis. Labai dažnai pačių teisininkų rankose teisės mokslas tėra tik priemonė tam tikriems tikslams pasiekti, ypač politiniams ir tikybiniams. Taip, žinome, kad senovėje tikybos ir teisės normos nebuvo skiriamos, teisė tarnavo tikybai ir dievų vietininkams-dvasininkams; šie, mokindami teisės, niekad neužmiršdavo savo reikalų. Bodino suvereniteto mokslinis pamatavimas irgi buvo priemonė iš vienos pusės karaliams imperatoriaus ir popiežiaus valdžiai nusimesti, o iš kitos pusės galingiesiems vasalams suvaržyti. Kai šitas mokslas pasiekė savo politinį tikslą, arba bent iš dalies pasiekė, tai teisės moksle jis nustojo savo aktualios reikšmės. Tokia bent yra žymi tendencija, kuri po šio karo, pereinant tarptautinei teisei į naujas augimo formas, taip žymiai keičia teisininkų nuomones.

Kai reikia nustatyti teisės filosofijos objektas, tai vėl susidaro daug įvairių nuomonių, ir pačių teisininkų vedami karščiausi ginčai. Čia kiekvienam puola į akį eilė klausimų: ar teisės filosofija yra teisės mokslo disciplina, ar filosofijos, ar, gal būt, nei ta, nei kita, o kokia nors trečia kombinuota, savystovi, arba, pagaliau, jos visiškai nėra? Žinoma, gal nė vienam nesi-

rodys, kad teisės filosofija yra gryna teisės mokslo disciplina, kad ji nė kiek nefilosofuoja, arba priešingai, kad ji yra gryna filosofija, nieko bendra su teise neturinti. Dalydami visą distanciją tarp tų antipodų smulkiais pereinamaisiais laipsniais, gal ir nerasime kokybinių skirtumų, o tik kiekybinius, tačiau vis del to-bent reliatyvį kvalitetą galime įžiūrėti. Tą reliatyvį kvalitetą aš įžiūriu teisiškojo ir filosofiškojo elemetų santykiavime; iš čia išeina trejopa kombinacija: vienur vyriauja filosofiškasis elementas, kitur — teisiškasis, o dar kitur — paritetas. Į šitą schema maždaug telpa naujųjų laikų vokiečių teoretikų pažiūros į teisės filosofijos objektą. Į pirmąją grupę galima įskirti Binderis, Vundtas, Radbruchas, Laskas, Stahlis Bierlingas; tai gal plačiausiai įsivyravusi grupė; ji teisės filosofiją traktuoja kaip teisingos teisės mokslą, ypač teisės politiką. Antrajai grupei, kurią vokiečių literatūroj laiko pozityvinės teisės filosofija „Philosophie des positiwen Rechts", atstovaujama Bergbohmo, Reinacho, Holdo v. Ferneck, Kelseno, Merkelio ir Merklio. Pagalios, trečiąją grupę sudaro Stammleris su savo sekėjais; ši grupė kartu apima ir teisės politiką, ir pozityvinę teisę. Anglų teisės literatūroje šios grupės atstovas — Ostinas (Austin). Bet ir čia yra mokslininkų, kurie teisės filosofiją, kaip mokslą, neigia: taip Bahnsenas klausia, ar teisės fisosofija bendrai yra galima, o Stendelis tiesiog sako, kad teisės filosofija tėra tik „purer Schwindel„, kad apie ją nė kalbėti negalima.

Čia toliau paduosiu keletą minčių iš atskirų tų krypčių mokslininkų veikalų. Prof. Julius Binderis, tipingiausias pirmosios grupės atstovas, savo stambiame veikale „Philosophie des Rechts", kuris tik 1925 m. išėjo iš spaudos, taip apibūdina filosofiją: „Ir taip mes galime apibūdinti filosofiją, kaip mokslą, kuris siekia surasti tapatybės sąlygas arba žmogaus galvojimo, veikimo ir kūrimo dėsnius, — mokslą, kuris tą dėsningumą grindžia vienodu pagrindu; arba, kitaip sakant, bus mokslas apie dvasios vienumą jos gyvenimo apsireiškimų daugumoje" (17 pusl.). „Filosofija yra siekimas tiesos, begalinis procesas, kuris dvasią į tiesą veda"... „jos (filosofijos) gimimo diena yra tas momentas, kada žmogaus dvasia iš savo naivios pačios savęs ir ją apsupančio pasaulio sąmonės nubunda ir paklausia, kas jai yra pasaulis, ir ką ji pati šiam pasauly reiškia" (20). Bendras filosofijos uždavinys: „ji yra mums visiškai svarbi, kaip mokslas apie mokslo reiškimąsi, kaip mokslas apie mūsų pažinimo galią ir vienumą, kaip mokslas, kuris mums turi atsakyti į klausimą, kaip mes ką pažįstame-mokame, kaip mes galime įnešti pažinimo vienodumą į tą begalinį įvairumą" (68). „Filosofija reiškia... nieko kita, kaip siekimą suvokti tiesą ir jos išmintingumą pamatyti" (241). „Teisės filosofija turi išeiti iš esamosios teisės, jei tai ji paneigtų, tai pati savęs negalėtų suprasti" (241). Čia tik turiu pastebėti, kad Binderis pačią teisę pamatuoja teisės idėja, kuri visada imanentinė pačiai teisei. Binderis, išeidamas iš to, kad teisės filo-

sofija naudojasi filosofijos metodais ir sistema, o teisė tėra tik medžiaga, gal dar geriau, tik žaliava, daro išvadą, kad teisės filosofija yra ne teisės, bet filosofijos disciplina; iš to eina praktikos išvada, kad teisės filosofijos mokytojai turi būt filosofai, o ne teisininkai. Tokį savo tvirtinimą remia dar ir tuo, kad žodis „filosofija" pačiame to mokslo objekto pavadinime turi pirmaeilės reikšmės, kaip daiktavardis, o — „des Rechts" turi tik antraeilės reikšmės, kaip būdvardis, kuris tik nusako daiktavardžio ypatybes.

Pozityvinės teisės filosofijos šalininkai, kurių ryškiausias yra Bergbohmas, visu griežtumu pasisako prieš beveik gryną filosofiją, kuri tik iškraipanti pačią teisę, įnešanti į teisę pašalinių elementų ir pridaranti kitokios žalos. „Visos teisės problemos turi būt ieškomos, surandamos ir išrišamos pačioj teisėj" (Bergbohm 16 pusl.). Bendrai, apibūdinant šią kryptį, reikia pasakyti, kad ji stovi prieš pirmąją ir, žinoma, prieina priešingų išvadų. Kadangi šita kryptis teisės filosofijai daugiau duoda pozityvinės teisės teorijos objektą, tai apie ją teks plačiau kalbėti toliau, liečiant kitus teorijos klausimus.

Pagaliau Stammleris, trečiosios krypties atstovas, stato teisės filosofijai vyriausią tikslą — pasiekti dvasios laisvę. Teisės filosofijos interesas — bendrieji teisės, valstybės ir socialinio gyvenimo klausimai. Ji turinti išplėsti teisės savoką ir pritaikyti ją žmonių gyvenimui. Antras teisės filosofijos uždavinys esąs mokslas apie teisingumą ir teisėtumą[1]).

2. Metodai.

Kai objektas surastas ir tvirtai nustatytas, tai vėl kyla naujas klausimas, kuriuo būdu moksliškai pažinti tas objektas, kuriais keliais galima prie jo išaiškinimo prieiti. Tai mokslo metodų klausimai. Tų metodų daug: vieni tinka vienam mokslo objektui, kiti kitam. Vienais eidami galime prieiti prie tiesos, kiti mus klaidins. Vadinas, ir čia plati dirva mokslo ginčams, ir čia mokslininkai karštai ginčijasi, jų nuomonės žymiai skiriasi. Binderis, išstatydamas savo idealistinę teisės filosofiją prieš vadinamąsias grynojo teisės mokslo teorijas „Die reinen Rechtslehre", kuria savo naujus metodus ir neigia anų formališkuosius metodus. Jis sako: „taip ateina į vietą kitų reikalauto grynojo teisės mokslo, kaip formalinių sprendimo funkcijų sistemos, idealistinė filosofija, kaip idealinių uždavinių sistema, kuri įsikūnija empyriškame teisės pasauly, ir kuriais visą tą teisės rūmą vertinam" (53). Binderis mato, kad šis pastarasis pasaulio karas išbudinęs iš miego žmoniją, kuri miegojusi dienos metu; pabudusi žmonija blaivia akimi išvydo pasaulį, kuris buvęs sukurtas pozityvizmo ir naturalizmo ir dabar nykstąs. Jis mato, kad visi teisininkai klydę, nes dažnai, net neturėdami po savo kojomis teisės, manę tvirtai stovį ant teisės pagrindo. Viso to kaltė bu-

vęs tinkamo motodo trūkumas. „Metodologiškasis klausimas, kaip visada moksle, taip ir čia, yra svarbiausias klausimas; jei tik teisingai suprasime, tai filosofija pirmučiausia yra metodų mokslas... teisės sąvokai apibūdinti negali būt kito metodo, kaip tas, kuris jau seniai filosofijos surastas; kad galėtume prie tų sąvokų prieiti, tai... turi būti *kritiškasis arba transcedentališkasis metodas* (kritische oder transzedentale Methode), žinoma, ne tas kritiškojo analizo metodas, nes čia... nėra ko analizuoti, bet atatinkamas teisės, kaip kultūros dalyko, esmei, kuria mes traktuojame kaip įprasminimą to, kas yra" (218). Neigdamas Kelseno ir Sanderio formališkąjį metodą, Binderis tvirtina, kad tuo metodu negali pasisekti prieiti prie teisės, teisės subjekto ir kitų sąvokų, nes čia visiškai išeinama iš teisės sferos, kad ypač Kelsenas, kuris teisę lyginąs su matematikos mokslu, grynai formališku mokslu, visiškai atsiskiriąs nuo pozityvinės teisės, kuri yra dalykas ne formos, bet turinio.

Prof. Kelsenas savo stambiuose veikaluose: „Hauptprobleme der Staatsrechtslehre" ir „Allgemeine Staatslehre" laikosi griežtai formališkojo metodo (formallogische Methode) Jis dalija visą pasaulį į tai, kas yra (Sein) ir kas turi būti (Sollen). Tas „Sollen" visada siekiamas, bet niekad visiškai nepasiekiamas, nes kiekvienas momentas, kai tik jo pasiekiama, virsta tuo, kas yra (Sein), o „Sollen" vis toliau palieka būti „Sollen". Vadinas, eina begalinis procesas siekimo „Sollen". Iš kitos pusės tas „Sollen" visada remiasi „Sein", nes tik iš to, kas yra, kyla tai, kas turi būti. Šituo ryšiu palaikomas vienumas, išvengiama dualizmo[5]). Visi mokslai yra tų „Sein" ir „Sollen" sferoje. Tačiau vieni mokslai yra „Sein" sferoje, o kiti „Sollen". Mokslai yra kauzaliniai, teleologiniai ir normatyviniai. Kauzaliniai tai tokie, kurie eina priežasties ir pasėkos dėsniais, pav., gamtos mokslai; teleologiniai, — kuriems tikslas yra priežastis, kaip pav., pedagogika. Tačiau Kelsenas mato tų dviejų traktavimų vidujinį giminingumo ryšį tame, kad tiek vienu, tiek antru atsitikimu viskas atkreipiama į išaiškinimą „*Seinswelt*", vadinas, abudu yra ne „Sollen", bet „Sein" sferoj. Bet yra mokslų, kurie priklauso vienai „Sollen" sričiai; tokie mokslai vadinami normatyviniais; tokie bus teisės mokslai. Paties „Sollen" yra dvi pusės: materialinė ir formalinė. Materialinė „Sollen" pusė yra tikslas, kuris atsako į klausimą, kas turi būti (was wird gesollt), o iš formalinės pusės neklausiama, kas turi būti, bet klausiama, kaip turi būti, kuriuo būdu, kuria ir kokia išorine forma to „Sollen" norma turi būt išreikšta (statuiert). Šis pastarasis formaliai — normatyvis klausimo pastatymas turi labai didelės reikšmės teisės mokslo metodui, kadangi tik tuo keliu tegalima išspręsti specifines teisės problemas teisės dėsnių atžvilgiu". (Hauptprobleme 69—70). Žinoma, Kelsenas neneigia ir tikslo momento, bet sako, kad vienu tikslu vadovaujantis negalima sukurti teisės teorijos Kelsenui labai dažnai tūlas prikiša, kad jis

padaręs teisę tik formos mokslu be jokio turinio, išleidęs teisės kraują, bet Kelsenas labai griežtai atsikerta, sakydamas, jog negalima reikalauti iš geometro, kad jis žiūrėtų, iš ko geometrijos figūros padarytos, o nežiūrėtų jų formos. Juristui teisės norma yra kaip matematikui geometrijos figūros. Teisės istorijos mokslas neįeinąs į normantyvinių mokslų šeimą.

Prof. Stammleris, kaip neokantikas, taiko teisės filosofijos mokslui kritiškąjį metodą ir skiria teisės 1) formą ir materiją, 2) sąvoką ir idėją, 3) sistemą ir genezį. Stammleris ignoruoja indukcijos metodą, nes tuo būdu niekada negalima esą prieiti prie tokio sintezio, iš kurio galima būtų išspręsti visos teisės problemos, sukurti „reine Rechtslehre", kuri skiriasi nuo bendrojo teisės mokslo tuo, kad šis operuoja tik istorijoj duota medžiaga, o „reine Rechtslehre", kuriai Stammleris pripažįsta primatą, operuoja tik logiškuoju minčių procesu ir eina grynos dedukcijos metodu. Indukcijos metodu tegalima tik į jau turimas aukštesnes rūšis (Gattung) grupuoti žemesniąsias sąvokų rūšis.

„Die Sozialdynamik des Rechts" von Karl Georg Wurzel. Čia, greta vokiečių teisės teoretininkų-žvaigždžių, noriu paminėti vieną kitos rūšies žmogų. D-ras Vurcelis nėra universiteto profesorius — jis praktikas advokatas, tačiau ne kaip kiekvienas eilinis advokatas, kuris pradėjęs praktikuoti ne tik nieko nauja nesimoko, bet dažnai užsimiršta, ką iš universiteto buvo išsinešęs. Šis žmogus studijuoja ir teoriją, ir parašo ką-ne-ką. Taip, kad ir štai aukščiau paminėtas veikalas, kuris pasirodė 1924 m., yra labai įdomus teisės teorijos atžvilgiu. D-ras Vurcelis savo pagrindinėmis mintimis yra gana artimas Petražickiui, ypač tai Petražickio iškeltai idėjai, kad teisė siekianti prieš kits kitą stovinčių šalių teisinių nuomonių tapatybės. (Petražicki, Teorija prava i gosudarstva v sviazi s teorijei nravstvennosti 1 t. § 10). Čia Vurcelis iškelia kaip vyriausį teisės pažymį „Die „Gleichheitsidee" und die Ausgleichung" („Lygybes idėja" ir išlyginimas-lyginimas). Bet del šito dalyko — toliau, čia del metodo. Vurcelis sako, kad socialiniuose klausimuose tiesa tėra reliatyvi, nėra objektyvinės teisės, taip pat nėra patvarios (laiko atžvilgiu) teisės. O nėra del to, kad subjektas (žmogus), norįs surasti tiesą, kartu yra ir tos tezės objektas (medžiaga). Be to, kiekvienas tvirtinimas, kad ir neteisingas, veikia visuomenę ir jos atskirus narius kaip agitacija. Pavyzdžiui, jei kas pradės tvirtinti, kad kalvio darbas žeminąs žmogaus vardą, tai daug žmonių patikės ir laikys tai tiesa, daugybė jaunuolių, kurie buvo sumanę to amato mokytis, nustos noro ir ieškos sau kito amato. Iš to išvada, kad kiekvienas tvirtinimas socialiniuose klausimuose yra kartu ir to tvirtinimo propaganda, kiekvienas išreiškimas yra ir tendencija. Pats tvirtinimas apie kurią nors pažiūrą, apie kurios nors normos ir teorijos teisingumą yra kartu ir jų propaganda, o įrodinėjimas jų neteisingumo yra priešingoji propaganda. Tik tokia tiesa gali būt pavadinta objektyve,

kuri pati nesekama ir neplatinama. Tik toks tylėjimo atsakymas vieną momentą gali pasirodyti objektyvine tiesa. Iš to Vurcelis daro išvadą, kad visada reikią klausti, kokią tendenciją turi tas ar kitas klausimas ar tvirtinimas? Vadinas, visada turime tam tikrą kryptį ir energiją, kuri tą tendenciją palaiko, stumia. Šitoks klausimo statymas yra socialdinamiškas arba funkcionališkas. Juo daugiau kuri teorija ar pažiūra taikoma viešam reikalui (plačiai masei) ir juo daugiau ji gali paveikti žmonių veiksmus, juo stipresnį pagrindą turi socialdinamiškas klausimo statymas; ypač toks klausimo statymas turi būti ryškus ir stovėti pryšaky kitų klausimų normatyviniuose moksluose — pirmiausia teisės moksluose, nes teisės tiesioginis tikslas — reikšti žmonių veiksmus (1—7 pusl.).

Giliau nesileisdamas į teisės filosofijos metodus, pereisiu į teisės sąvokos klausimą ir ties juo kiek ilgiau apsistosiu. Tai darau del to, kad pačios teisės sąvokos klausimas, šiaip ar taip, yra pagrindinis visų teisės mokslų problemų klausimas. Kitos teisės problemos logiškai išeina iš pagrindinio teisės sąvokos dėsnio. Kai mes suvokiame kurio mokslininko pačią teisės sąvoką, tai jau kartu suvokiam ir išvadas. Žinoma, čia, kiek vieta ir laikas leidžia, pasistengsiu paliesti ir kitas mokslininkų problemas.

3. Teisės sąvoka.

Dar nekalbant apie mokslininkų ir teisininkų praktikų nuomonių įvairumą, apibūdinant pačią teisės sąvoką, jau reikia pastebėti, kad pats tos sąvokos apibūdinimo reikalas toli gražu ne visų vienodai vertinamas. Kantas pajuokė juristus, kad jie patys nežiną, kas yra teisė. Vadinas, Kantas radò, kad teisės sąvoka pačiam teisės mokslui yra būtina. Romos juristai — geri ir gudrūs praktikai, — ar nepajėgdami, ar bijodami diskredituoti savo autoritetą, teisinosi, sakydami „omnis definitio periculosa est". Puchta, garsus teisės istoriškosios mokyklos teoretikas, sako, kad teisės sąvokos apibūdinimas ne juristo dalykas, teisę apibūdinti turi filosofai. Rumelinas sako: „Tiktai labai menkas tėra reikalas aukščiausia teisės sąvoka formuluoti; juk juristai šiuo atžvilgiu yra lygūs su teologais, filosofais ir istorikais" (Reden und Aufsätze 317 pusl.). Bergbohmas tvirtina, kad teisės sąvoka esanti visų teisės moksle pasitaikančių sąvokų ir problemų centras, tai viso teisės mokslo alfa ir omega. Čia turiu konstatuoti vieną charakteringą simptomą. Visi, kas tik teisės mokslo akimis žiūri į teisę, reiškia savo subjektyvines pažiūras į ją, kad ir sako, jog teisės sąvoka nebūtina, tačiau kiekvienas duoda savas definicijas arba glaudžiasi po kitų sukurtų definicijų sparnais. Išvada aiški: teisės definicija yra būtina, nes be jos tiesiog nesuprantamas rimtesnis žiūrėjimas į teisę; jei nežinai, apie ką turi kalbėti, galvoti, tai koks gali būti rimtas kal-

bėjimas, sprendimaš; kaip galima sukurti teisės sistema be jos sąvokos. Juk tie patys Romos juristai, kurie sako, kad „omnis definitio periculosa est“, duoda visą eilę gana vykusių definicijų, kitos jų definicijos tiesiog laikomos teisės aksiomomis; pavyzdžiui: „Nemo plus juris ad alterum transferre potest, quam ipse habet“. Tas pats Puchta taip pat prakaituoja, beformuluodamas visokius teisės sąvokų apibūdinimus: papročio teisės, tautos dvasios „Volksgeist“ sąvokos ir kita. Man rodos, kad Romos juristų posakis „...definitio periculosa...“ kaip tik rodo didelį definicijos svarbumą, nes iš nevykusios definicijos iš tikro gali būti „periculum“, vadinas ji yra svarbi; jei nebūtų svarbi, tai nė „periculum“ negalėtų kilti, nuo jos niekas nepareitų.

Veik kiekvienas mokslininkas, apibūdindamas teisę, kitaip jos sąvoką formuluoja. Kad ir galima būtų mokslininkai suskirstyti tam tikromis grupėmis pagal teisės sąvokos apibūdinimo pažymius, tai vis delto ir vienos grupės tarpe galima būtų šiuo atžvilgiu įžiūrėti mažiau ar daugiau ryškių niuansų. Žinoma, čia nekalbama apie tuos, kurie visiškai, be jokių rezervų, prisideda prie kitų sukurtų sąvokų, ir iš jų ribų niekad neišeina. Tad ir aš toliau kalbėsiu apie atskirus asmenis. Tie asmens ir jų čia minimieji veikalai yra šie: a) prof. Julius Binder, Pchilosophie des Rechts, Berlin 1925; b) prof. Dr. Hans Kelsen, Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, Tübingen 1911 (yra ir du vėlesni leidimai: 1919 ir 1923 m.); Allgemeine Staatslehre, Berlin 1925; bet čia daugiau bus turimas galvoj pirmasis veikalas, nes jis yra artimesnis bendrai teisės teorijai; del antrojo gal bus proga kada smulkiau pakalbėti atskirai; c) Felix Somlo, Juristische Grundlehre, Leipcig 1917; d) Rudolf Stammler, Theorie der Rechtswissenschaft, Halle 1911, Lehrbuch der Rechtsphilosophie, Leipzig 1922 ir e) Karl Georg Wurzel, Die Sozialdynamik des Rechts, Wien 1924. Kadangi čia norima apžioti iš karto tiek daug medžiagos, kuri daugeliui skaitytojų, manau, neįdomi, ypač kad mano jaunos ir dar žalios mintys dėstomos nepratusia plunksna, tai pasistengsiu tatai padaryti kuo trumpiausiai.

a. Prof. Binderio beveik viso milžiniško veikalo centralinė ašis yra teisės idėja; visi tos didžiulės mašinos rateliai pareina nuo centralinės ašies. Binderio idėjos išeinamasis punktas yra papildyta Kanto idėja. Anot Kanto, idėja yra vertinimo matas „Wertmasstab“, „Allgemeine Kriterium“, o Binderis suranda dar vieną idėjos funkciją — konstitutyvinę. Tuo būdu, suglaudę į daiktą, matome, kad Binderio teisės idėja atlieka dvi funkcijas: 1) nurodo tam tikrą būseną—tvarką, lyg duoda vadą tai būsenai pasiekti, ji tuo būdu yra *konstitutyvinė funkcija* teisės tikrumai (Wirkliechkeit) pasiekti; 2) nurodo, ar toji būsena atatinka kurį reikalą, ar ne, tai *normatyvinė idėjos funkcija*. Pacią teisės idėją Binderis stato žmonijai, kaip kategorišką (Menschheit) reikalavimą, kaip būtenybę. Idėja visada vadovavo kultūrai, o kultūra, į kurią Binderis labai optimistiškai žiūri, anot jo, yra

tikruma, pilna sąmonės, tikruma, kuri yra sukurta proto laisvėje laisvės dėsniais (135). Kur yra kultūra, ten yra ir laisvė (218). Teisė yra norma ne del to, kad ji faktinai (in ihrer Tatsächlichkeit) yra, bet del to, kad surišta su idėja. Tik idėja tą turimą faktinąją teisę padaro teise (230). Čia Binderis glaudžiasi prie Kanto autoriteto, anot kurio, teisė „gar nicht erscheinen kann". Gana artimos pažiūros Frieso ir Husserlio, kurie sako, kad teisė yra kategoriškas imperatyvas, kad jos reikšmė priklauso ne realiteto, bet idealiteto sferai. Čia pat turiu pastebėti, kad Binderis yra nenuoseklus pačių sąvokų apibūdinimo reikalingumo atžvilgiu: 235 puslapy sako, kad nematąs reikalo teisę griežtai atskirfi nuo kitų visuomenės gyvenimo normų, o 136 pusl. nurodo, kad teisės idėjoj glūdi skirtingumo momentas; arba vėl 265 puslapy teisės idėją apibūdina „als die Idee einer Zwangsgemeinschaf unter Menschen". Bet tiek to, žiūrėsime, kas apibūdinta. Teisės idėjoj, del jos funkcijų, glūdi teisės esmė ir vertė, kaip ketegoriškas išminties (proto-Vernunft) reikalavimas, kaip tikros prasmės išpildymas. Čia glūdi teisės buvimo sąlyga ir jos sąvokos požymis; teisės normų ir institutų kompleksas pasiduoda tikros prasmės (Sinn) ir teisės idėjos sprendimui ir įvertinimui. Teisės fakticitetas turi būt traktuojamas tik kaip priemonė tam tikram tikslui pasiekti. Fakticitetas teturi reikšmės tik kaip tikslo ir priemonės *sąryšis* (236—237). Kiekvienam, kas turi reikalo su teisės sąvoka, reik susidurti su prievartos (Zwang) koncepcija. Prievarta visada rodosi lyg imanentinė pačiai teisei. Binderis taip pat plačiai kalba apie prievartą (Zwang). Ir čia jis viska veda į idėją: „Teisės prievarta turi būti pagrįsta jau pačioj teisės idėjoj". „Teisė su prievarta turi taip santykiauti teisės idėjoj, kaip ir tikrumoj"... Teisės idėja yra teisės aprioriteto, jos visų apsireiškimų ir sąvokos sąlyga. (237—238). Toliau Binderis, tur būt, prisimindamas Bergbohmo labai gražiai skambantį, bet ne per daug sakantį, perdaug bendrą positvinės teisės apibūdinimą, duoda savo tokios pat rūšies tik, žinoma, visiškai priešingą teisės apibūdinimą. Štai jis: „Nicht alles was als Recht funktioniert, ist Recht, sondern alles worin die Rechtsidee funktioniert" (238). (Ne visa tai, kas kaip teisė funkcionuoja, yra teisė, bet visa yra teisė, kame teisės idėja funkcionuoja). Teisė del savo esmės yra tokia norma, kuri būtinai, be jokių sąlygų, turi būt vykdoma. Bet jei prievarta nepriklauso pačios teisės sąvokai (nekyla iš teisės idėjos), kad ji, jei bus reikalo, priverstų pavienę individo prieštaraujančią valią nusilenkti prieš bendrąją, teisės reikalaujamą, kad ji būtų kaip priemonė—jėga prieš tą prieštaraujančią individo valią, tai tokia prievarta yra visiškai svetima teisės sąvokai, ji prieštarauja teisei, ji yra neteisė (252). Teisinė tvarka tuo būdu yra „Zwangsgemeinschaft", (prievartos, gerąja to žodžio prasme, bendrumavisuomenė), kurios teisė glūdi joj pačioj, nes ji (teisinė tvarka) yra pastatyta tarnauti pačios visuomenės reikalavimams; patys

visuomenės reikalavimai yra pagrįsti idėjų pasauly pačiai žmonijai tarnauti (282). Viskas gerai, gražiai, beveik ideališkai atrodo, bet Binderiui dar reikia atsakyti į klausimą, kas toji pati idėja yra? Čia juk, kaip sakiau, yra centralinė ašis, aukščiausias principas visos Binderio teisės filosofijos sistemos. Štai kokią išeitį Binderis randa: iš vienos pusės mėgina apibūdinti teisės idėją „als die Idee einer Zwangsgemeinschaft unter Menschen" (265), bet iš kitos pusės, matyt, jausdamas, kad vis delto apibūdinimas ne perdaug stiprus, ieško pasiteisinimo Romos juristų jau aukščiau mano minėtam posaky „omnis definitio periculosa est". Tiek tuo tarpu apie prof. Binderio teisės sąvoką. Toliau, paminėjęs kitus jau aukščiau pažymėtus veikalus, vėl grįšiu prie Binderio ir kiek ilgiau ties jo veikalu apsistosiu.

b. Aš jau minėjau, kad prof. Kelsenas laiko teisę „Sollen" pasauly, kad teisės mokslas yra normatyvinis mokslas ir kad teisės mokslo metodas yra formaliai logiškas (Formallogische Methode) metodas. Čia pat turiu pastebėti, kad Kelsenas yra pozitivistas, visados operuoja tik pozityvinės teisės institutais ir medžiaga, niekad jos nesiaurindamas ir neplėsdamas. Kai kas iš naujosios vokiečių teisės teorijos literatūros rašytojų kaltina Kelseną, kad jis, traktuodamas teisės moksla grynai formaliai, atsiskiriąs, arba, nuosekliai einant, bent turėtų atsiskirti nuo pozityvinės teisės, kuri esanti ne formos, bet turinio dalykas. Aš to nematau. Man rodos, kad šitos Kelseno teorijos vieta yra visiškai nuosekli ir nesugriaunama. Žinoma, Kelseno teorijoj yra silpnų vietų, bet apie jas vėliau, o dabar teisės sąvokos teorija. Kad galima būtų geriau suvokti Kelseno labai griežtai formuluotą teisės sąvoką, tai pirmiau dar reikia kas-ne-kas pasiaiškinti. Kelsenas daugiausia operuoja valios (Wille) sąvoka. Yra žinoma, kad pati valios sąvoka sudaro psichologijos moksle be galo didelių sunkenybių. Taip pat gerai žinoma, kad tarp pačių psichologų viešpatauja begalinis nuomonių ir teorijų įvairumas; dažnai tos nuomonės taip skiriasi, kaip dangus ir žemė; čia, pavyzdžiui, galiu nurodyti deterministus ir indeterministus. Kelseno teorijoj valios sąvokos klausimas pastatomas taip: valia etiškai-juridiška prasme principialiai skiriasi nuo valios psichologiška prasme vis tiek, ar tai būtų individualinė, ar kolektyvinė-socialogiškoji psichologija. Tas skirtumas toks, koks tarp „Sein" ir „Sollen", tarp formos ir materijos. Valia psichologiška prasme visada yra vaizdavimosi (Vorstellung) turinys. Tas tikrasis, su vaizdavimosi turiniu suderintas, įvykis nėra valia, bet tam tikrose aplinkybėse — ir tai ne visada — yra iš valios priežasties įvykęs reiškinys (116). Valia psichologiška prasme yra įsivaizduota būsena, surišta su savo pačios aktyvumu, kaip priemone siekio kliūtims pašalinti (112). Psichologiškoji valia yra empyrinis faktas, kuris priklauso „Sein'o" pasauliui ir gali būti savytyros būdu (Selbstbeobachtung) pažintas ir nustatytas (konstatuotas). Priešingai, etikos ir jurisprudencijos valia yra tiktai iš „Sollen" nor-

mos atžvilgio sudaryta konstrukcija, kuri realiame žmogaus sielos gyvenime neturi konkretaus įvykio (Vorgang) (158). Anoji valia yra kauzalinių mokslų srity, o šitoji — normatyvinių. Bendroji socialpsichologinė valia yra tiek, kiek ji riša faktiniais dvasiniais ryšiais atskirus individus į vieną vienumą, kiek tais ryšiais surišti asmens sudaro realiai dvasinį kūną, kiek tas kūnas nėra surištas tik vienais teisiniais ryšiais. Teisinė vienuma (rechtliche Einheit) visiškai nestato, kaip būtiną sąlygą, dvasinio atskirų individų gyvenimo bendravimo[6]). Vadinas, į teisės hipotezę Kelsenas neįtraukia kitų sielos, dvasios ryšių būtinumą—jų gali ir nebūti, žinoma, jų buvimas, nekenkia teisei. Kelsenas ne pirmas konstruuoja jurisprudencijos valią, ją formulavo ir Kelseno mokytojas, garsusis valstybininkas Jellinekas. Šis tą valią vadino valstybės valia, bet juk ir Kelseno jurisprudencijos valia perdėm identifikuojama su valstybės valia. Anot Jellineko, valstybės valios sąvoka nieko bendro neturinti su psichologiškos valios faktu. Valstybės valia turinti būt traktuojama kaip grynos juridinės konstrukcijos produktas ir būtent — sudarytos konstrukcijos pakaltinimo tikslams (zum Zweck der Zurechnung). Ir Dievo valia, anot Kelseno, greičiausiai yra ne kas kita, kaip normatyvinės pasaulėžiūros reikalaujamoji konstrukcija (145). Dievybės idėja yra tik metafiziškojo „Aš“ objektyvacija; Dievo ypatybės yra objektyvuotos žmogaus ypatybės, ypač dorovinės ypatybės ir pažiūros (21). Kelsenas jurisprudencijos valią pastatė į „Sollen“ normų sritį ir teisės normas griežtai atskyrė nuo gamtos dėsnių ir visa tai pagrindė „Sein“ ir „Sollen“ disparitetu. Patį „Sollen“ formaliai-logiška prasme pavadino gryna forma, kuri jokiu būdu negali būt maišoma su jo turiniu, kurį sudaro psichinis arba kūninis įvykis.

Kelseno juridiškoji valia, kuri išreikšta „Sollen“ formoj, nekreipiama į kitų elgesius, kaip daug kam gali pasirodyti; žinoma, greičiausiai gali pasirodyti, kad tas „Sollen“ kreipiamas į visus teisės subjektus, kurie yra kartu ir prievolių subjektai, pavyzdžiui, kad x nevogtų, nežudytų ir kitų nusikaltimų nedarytų, bet ne į pačios valstybės elgesį, esant tam tikroms įstatymuose nurodytoms sąlygoms. Ir štai kokiu galvojimu Kelsenas prie to prieina: reikšti valią, kuri kartu reiškia ir „Sollen“, tegalima tik į savo paties elgesį, o jokiu būdu ne kito, nes šis kito elgesys yra tik nuo jo paties valios pareinąs reiškinys. Lygiai kaip negalima reikšti valios, kad vidurnaktį saulė pradėtų šviesti. Čia tegalina tik geisti (wunschen) (387). Žinoma, tatai nereikia suprasti, kad teisė negalinti uždėti teisės subjektams pareigų. Tatai daugiau kalbama tik del formaliai logiškos valios sąvokos apibūdinimo ir del išvadų iš to. „Žmogžudystė nėra mirties bausmės priežastis, ji tėra tik viena iš sąlygų, su kuriomis susieta valstybės valia bausti“ (408). „Des Staates Willen ist ein Sollen, seine Pflicht ist sein Wille“ (250). (Valstybės valia yra „Sollen“, jos (valstybės) prievolė yra jos valia). Skolininkas,

kuris gautąją paskolą grąžina, ir valstybės organas, kuris baudžia, teisės atžvilgiu niekuo nesiskiria: abudu klauso vieno teisės imperatyvo (234). Juristas neturi spręsti klausimą, *kodel* žmonės teisėtai elgiasi, bet turi visada spręsti, *kaip* žmonės turi elgtis teisės tvarkoj (Rechtsordnung) (345).

Suglaudus visa, kas aukščiau pasakyta, matyti, kad Kelseno etiškai juridiškoji valia yra juridiškoji konstrukcija, kuria konstruuojamas valstybės elgesys, atatinkamas tai ar kitai teisės normai. Išvados aiškios: teisė yra valstybės valia, ji yra norma, kuri nurodo ir reikalauja, esant tam tikroms sąlygoms, tokio ar kitokio valstybės elgesio; kadangi norma iš *anksto nusako* valstybės *elgesį*, tai ji gali būt pavadinta hipotetišku sprendimu. Taip Kelsenas ir sako: „Rechtssatz ist hypothetisches Urteil über einen Willen des Staates zu einem bestimmten eigenen Verhalten“. (268, 254 pusl. ir daugely kitų vietų). „Die Rechtsordnung ist um eine Summe von Urteilen über den Willen des Staates“, (498). Be to turiu pastebėti, kad Kelsenas labai ryškiai pabrėžia teisės pareigas „Rechtspflicht“. Jis sako, kad kiekviena teisės norma būtinai surišta su teisės pareiga, su tos pareigos funkcija. Tad ir tas hipotetiškas sprendimas uždeda valstybei pareigą teisti ir bausti. Kaip nusikaltėlis turi pasiduoti teismo sprendimui, taip teismas — valstybė turi leisti daryti sprendimus. Teisė yra teisinių normų visuma (Inbegriff von Rechtsnormen). Teisinė tvarka yra tų normų sistema (Allg. Staatslehre, Vorrede III).

c. Felix Somlo[7]) teisės mokslą skiria lyg į dvi dalis: Jurisprudenz ir juristische Grundlehre. Bet čia pat pradžioj turiu pastebėti, kad Somlo nors ir skiria teisės mokslą į dvi dalis, tačiau pirmoji dalis, jo teorija, negali nutraukti ryšių su savo antrąja dalimi lygiai taip, kaip namo sienos negali būt be pamato, ant kurio jos stovi. Jurisprudencija turi visada reikalo su teisės turiniu, kuris, kaip žinoma, nėra pastovus, nuolat kitėja. Kitėja ne tik specialinės jurisprudencijos dalys kartu su teisės turiniu, bet taip pat ir bendrosios dalys. Tuo tarpu juristische Grundlehre (teisės pagrindo — pagrindinis — mokslas), kurio uždavinys yra apibūdinti teisės sąvoka ir kitos su ją surištos pagrindinės sąvokos, nekitėja. Šis mokslas yra anojo pagrindas (10). Jurisprudencijos tikslas visada yra arba nustatymas (Feststellung) teisės normos turinio, arba to turinio apdirbimas (Vorarbeitung) (20). „Teisės sąvoka yra tas atlantas, ant kurio pečių rymo visas juridinio pasaulio rutulys“ (52). Etiškoji teisės reikšmė nėra empyrinė arba bandymų sąvoka, ji yra gryna filosofijos sąvoka. Juristų teisės sąvoka, kuri yra tam tikru būdu sutvarkytos pajėgos norma, yra kaip tik bandymo sąvoka. Vadinas, teisės sąvoka yra empyrinė, tik, žinoma, ne teisės turinio empyrija, ji yra teisės mokslo reliatyvinis aprioritetas (127). Teisė yra norma, kuri išplaukia — kyla iš tam tikro nustatyto šaltinio (87). Somlo, kaip ir daugelis kitų moksli-

ninkų (beveik visi), jėgą laiko būtinu arba beveik būtinu teisės pažymiu. Šis pažymis ypatingai ryškus pas Lasalį, kuris tvirtina, kad jeigu kas kartą turi jėgą, tai tas turi ir teisę. Somlo taip toli neina, bet sako: „Recht bedeutet denmache die Normen einer gewöhnlich befolgten, umfassenden und beständigen höchsten Macht“ (105). Teisės jėgos sąvoka yra ne kas kita, kaip nustatytas santykis tarp normų davėjo (leidėjo) ir tų, į kuriuos tos normos kreipiamos (103).

Iš Somlo veikale duodamų teisės normų apibūdinimų matyti, kad jos yra empyrinės *valios* normos. Valios sąvoka yra Somlo teisės sąvokai esminis pažymis. Somlo teorijoj valia traktuojama ne taip, kaip Kelseno, kuriam tik etiškai-juridiškoji valia tereikalinga. Somlo sako, kad teisės sąvoka visada turi savyje valios sąvoką (219). Ir šitoji valia yra psichologiškoji — empyriškoji valia (224). Valią Somlo apibūdina kaip sąmoningą savo paties veiksmu siekimą numatyto tikslo (219). Somlo, pastatydamas pirmoj eilėj empyriškąją valią, neatsisako ir nuo juridiškos valios. Jurisprudencija, kaip matyt, turi reikalo su dviejų rūšių valios sąvoka; jas Somlo vadina „Juristischer Grundbegriff des Willens“ ir „Rechtsinhalt oder Allgemeinbegriff des Willens (225). Ta pirmoji valia yra kolektyviai psichologinė bendrosios valios sąvoka.

Dabar kiek apie Somlo teisės išreiškimo formas. Jų galimos dvi: liepimas (Befehl) ir pasižadėjimas (apžadas — Versprechen). Vadinas, Somlo teorija, teisė yra ne tik liepimo normos, kreipiamos į valdinius (Untertanen), bet taip pat pasižadėjimo normos, kreipiamos ne į jų adresatus, bet į patį tų normų kūrėją — valstybę. Iš čia eina išvada, kad Somlo valstybę stato aukščiau už teisę ir kad valstybę teisės normos suriša tik tada, kada ji pati pasižada pasiduoti teisės uždėtai pareigai. Valstybė pati sau negali liepti. Kelseno, kaip matome, visai kitokia pažiūra: anot jo, kiekviena teisės norma suriša valstybę (uždeda teisės pareigų), o tik kai kurios normos—ir piliečius. Taip pat Duguit, prancūzų garsus teisininkas, teisę laiko aukščiau už valstybę, ji valstybės valdžią aprėžianti. Binderis, apie kurį jau kalbėjau ir dar kalbėsiu, šiuo klausimu taip nusistatęs: *ryšys*, kuriuo valstybė surišta su jos pačios sukurta teisine tvarka, *negali būti juridinis*; valstybė rymo ant kažko aukštesnio už teisinę tvarką, tas ryšys tegali būt surastas tik valstybės idėjoj, tik jos metafizinėj esmėj (507). Tačiau Somlo, kad ir pripažįsta valstybei primatą, vis del to laikosi tos pažiūros, kad valstybės ir teisės sąvokos taip glaudžiai susijusios, jog nei valstybės sąvoka be teisės, nei teisės sąvoka be valstybės sąvokos negalima sugalvoti; valstybės sąvokoj glūdi teisės sąvoka ir atvirkščiai (252). Somlo mano, kad jo formuluotoji teisės sąvoka pasiekusi jau tokį tikrumo laipsnį, jog toliau — griežčiau— nebegalima formuluoti del pačios teisės prigimties. Čia vadovautasi Aristotelio mintimi, kad kiekvienas žinovas neturi toliau eiti, kiek jam leidžia jo mokslo sritis (dalykas).

d) Berlyno prof. R. Stammleris jau senas mokslininkas. Jo stambius ir gausius veikalus jau mini ir rusų dar prieškariniai mokslininkai[8]). Tad aš apie jį tik trumpai teminėsiu. Stammleris yra neokantikas. Jo mokslas pagrįstas kritiškuoju metodu. Stammleris reikalauja sąmoningai atskirti kiekviename teisės traktavime du elementu; formą (Form) ir materiją (Stoff) (36 p. Theorie). Teisės sąvoka reikia suprasti kaip vienodo paskyrimo (paskyrimo vienodam tikslui) formališka tvarka ir būdas. Šitie — formališkoji tvarka ir būdas — visada palieka lygūs ir nepareina nuo sąlyginės ir nuolat kintančios teisės materijos. Vadinas, Stammleris traktuoja teisę grynai formališkai, arba, dar geriau pasakius, tik teisės forma, kaip nekintąs elementas, yra jos pagrindas. Tačiau kadangi ir materija — nors nepastovi — yra teisės elementas, tai Stammleriui, kaip jau aukščiau nurodžiau, teisės mokslas susidvejina, susidaro dvi kryptys: grynoji ir sąlyginė bendroji. Visos Stammlerio teorijos vyraujantis punktas yra kritiškoji teisės mintis (kritischer Rechtsgedanke). Visa kritiškoji teisės mintis, kad ir turi, kaip toliau matysime, keturias kryptis (mintis), tačiau sudaro vieną vienumą (Einkeit). Toji grynųjų teisės minčių vienuma yra eigos (proceso) vienuma, kuria įsivaizduotoji teisė apibūdinama (suvokiama). Toji vienuma pačiam pažinimui yra imanentinė, o ne transcedentinė. Kaipo tokia ji, žinoma, tegali būti pažinta tik savytyros būdu. Čia ir yra ta skaudamoji Stammlerio teorijos vieta, į kurią priešininkai muša, sakydami, kad pats Stammleris negalįs jos pastebėti ir suvokti. Stammleris mato, kad visas socialinis gyvenimas yra apsuptas teisės forma (86 Rechtsph). Anarchija yra suklaidinta teisinė padėtis, paversta netvarka (91). Karas yra teisės padaras. Jis yra priemonė pavojui esančiai arba įžeistai teisei apsaugoti, arba jau sugriautai atstatyti (92). Ūkio gyvenimo reiškiniai yra masinis teisinių santykių reiškinys (123). Teisės šaltinis yra žmogaus noras — valia, kuri atkreipta į naujos teisės kūrimą (133). Stammlerio teisės sąvokoj valia — teisinis norėjimas—yra pagrindas, kuris paaiškinamas trimis atributais. Tie atributai yra neįžeidžiamumas (unverletzbar), pats iš savęs imąs galią — savygalia (selbstherrlich) ir rišamumas — rišąs (verbinden). Taip Stammleris ir apibūdina teisę: „So ist das Recht" das unverletzbare, selbstherrliche verbindende Wollen (90). Kiekviena teisinė mintis yra taip pat teisinė valia (266). Kuri nors teisinė valia išaiškinti reiškia suprasti jos ypatybės, kurios skiria ją nuo kitų teisinių valių (226). Teisės sąvokoj glūdi keturios pagrindinės mintys: norėjimo, savygalios, rišamumo ir neįžeidžiamumo (237). Vadinas, teisė yra visada tam tikro noro-valios dalykas, visada ji pati iš savęs ima galią — viešpatavimo galią; teisė visada riša asmenis ir galop teisė yra toks dalykas, kuris nepakenčia įžeidimų — ilgiausi visuomenės gyvenimo procesai, visokios jų kombinacijos yra teisės neįžeidžiamumo saugotojas (atsimink — karas teisės saugotojas). Juridiškai galvoti,

(denken) reiškia valios turiny įžiūrėti teisinę valią (247). 1) Kiekviename teisės klausime reikia konstatuoti, kas toj teisinėj valioj yra pats sau tikslas, o kas tik to tikslo priemonė; 2) suvokti teisę atskirais santykiais, kuriuose daugelis valios turinių galioja vienas kitam kaip priemonės; 3) teisinių valių turiniai vienas kitam galioja kaip priemonės ir tikslai, visi šie tikslai ir priemonės turi priklausyti ir būti suderinti su pagrindine valia, kuri pati savyje turi pagrindą; 4) teisės gyvenimo kitėjimas turi būt suprastas kaip teisinių tikslų statymo kitėjimas (255).

e) Pagalios paskutinis, čia mano numatytas, daktaras Wurzel'is, kaip aukščiau sakiau, yra artimas Petražyckio psichologinei teorijai. Išeinamasis punktas—jėga, tik, žinoma, ta jėga visai savotiškos rūšies; ji paaiškės toliau. D-ras Wurzel'is sako, kad teisės idėjoj, tiek laikò, tiek vietos atžvilgiu, visada glūdi universaliai-socialinės jėgos. Jos yra surištos arba su pačios teisės esme, arba su bendra socialinio gyvenimo forma. Jėgos, surištos su pačia teisės esme, yra pagrindinės, jas Wurzel'is vadina aktyvaus neteisėtumo jausmo jėga (die Kraft des aktiven Unrechtsgefühls). Antrosios, kurias Wurzel'is vadina pagalbinėmis arba šalutinėmis jėgomis, yra „sutarties" ir „proklamacinės" jėgos (Die Kraft des „Vertrages" und die Kraft der „Proklamiertheit" (22)[9]). Tyrinėdami tiek atskirų individų, tiek bendrąją masės psichologiją visada pastebėsime ryškų nukentėto neteisėtumo jausmą. Tai ne paradoksas, tai gryniausia tiesa: dinamiška prasme *neteisė* yra teisės priešaky; tai yra prius, iš kurio išsivysto visos teisės gyvenimo formos (24—25). Žinoma, šis Wurzel'io pasakymas reikia taip suprasti, kad tik iš neteisės galima pažinti teisė, o ne kad teisė iš neteisės kilo. Tokią išvadą darau iš tolimesnio Wurzel'io sulyginimo teisės ir sveikatos, neteisės ir nesveikatos. Sveikata kilo ne iš nesveikatos, bet tik sveikatos supratimas ir jos vertinimas galėjo kilti iš nesveikatos, kaip ryškiai priešingos sveikatai. Vienodi arba labai panašūs daiktai sunkiau yra suvokti, ne kaip dideli kontrastai. Nukentėto neteisėtumo jausmo sąmonė nėra tik gryna mintis, bet emocija, Petražyckio emocijų mokslo prasme, tai principinė motyvacija — ne ta gryno tikslo motyvacija, tai afektas, kuris gali iššaukti nukentėjusio sieloj didelę drąsą ir pasišventimą, jis gali gana ryškiai realizuotis. Pats tas jausmas visada kreipiamas į savo genezį, o ne į tikslą[10]). Šiuo kartu tikslas yra pats to neteisėtumo jausmo įvykdymas, jo išliejimas. Vadinas, visas teisės gyvenimas yra su atgal žiūrinčiu veidu. Čia yra kauzalitetas, o ne teleologitetas (26—28). Šitaip klausimą pastatęs Wurzel'is gali išplėsti teisę ir už valstybės ribų, į tarptautinę teisę, bet iš kitos pusės iš jo teisės iškrinta pozityvinės teisės dalis; pavyzdžiui, žmonės kerta valdžios mišką ir niekas nejaučia to Unrechtsgefühl. Jei nėra Unrechtsgefühl, kuris yra teisės esmės dalykas, tai nėra ir pačios teisės. Wurzel'is tuo atvirai prisipažįsta. Čia kvepia truputį prigimtine teise, bet Warzel'is to kvapo ne-

bijo, jis su juo taikinasi. Wurzel'is randa teisės universaliais ir amžinais pažymiais lygybės idėją, neteisėtumo jausmą sulaužant teisę ir distributyvitetą. Distributyvinė teisė yra pirmapradė teisė, jos turinys: *joks nepagrįstas teisės siaurinimas* (30). Tas teisės distributyvitetas rymo ant lygybės pamato. Pačią lygybę Wurzel'is neima metafizine prasme, ta lygybe jis vadina tik idėją, tik mintį, kuri lygybę siekia, bet derinas su status quo, kuris, kaip jau sakiau, be priežasties neturi būt keičiamas. Ta idėja, ta mintis tai bendra žmonių galvojimo kryptis, bendra galvojimo sąvoka, tai ne Kanto „reine Vernunft" arba kita kuri filosofinė idėjos sąvoka[11]). Wurzel'is, išeidamas iš tos minties, kad teisė savo prigimtimi yra distributyvė, kurią remia lygybės idėja, kuri savo keliu palaikoma ir įgyvendinama anuo aktyviu neteisėtumo jausmu, mano, kad ta mintimi galima orientuotis didžiausioj socialinio gyvenimo normų gausybėj taip, kaip jūrininkas, turėdamas kompasą, gali orientuotis didžiausiame vendenyne. Ir iš tikro, Wurzel'iui lygybės kompasas rodo tris principinius punktus: 1) *„lygybė"*, 2) *„daugiau sau kaip lygybė"*, 3) *„mažiau sau kaip lygybė"*. Pirmajai grupei tenka teisės normų sistema; antrajai — interesų gyvenimas (Interessenleben), į tą grupę Wurzel'is įskaito politiką, strategiją ir pagalios, trečioji grupė, kurios taisyklės kyla iš savo menkumo sąmonės prieš Dievo, pasaulio ir kitokias idėjas; ši sritis priklauso etikai arba bent tai jos daliai, kuri su teise susisiekia. Šie trys skyriai Wurzel'io sistemoj sudaro simetriją, kurios centras yra teisė, o šalutiniai punktai vienoj pusėj interesų organizacijos gyvenimas, kitoj — etikos normos. Tai simetrijai aiškiau atvaizduoti Wurzel'is prideda didelę lentelę, bet ta lentelė tokia didelė, kad čia jos nė nesutalpinsi. Todel aš nors aprašomuoju būdu pažymėsiu keletą tos lentelės vietų, kad nors šioks toks vaizdas susidarytų. Prie progos turiu pažymėti, kad Wurzel'is šitam trijų gretimų mokslų teritorijų atskyrimui duoda didelės svarbos, nes tuo būdu paaiškėjanti teisės teritorija, vadinas, ir jos sąvoka.

Kiekvienas galvojimas ir veiksmas susidaro iš trijų elementų: subjekto, pačio galvojimo proceso (veiksmo) ir objekto. Vertindami visus žmogaus veiksmus visada atsižiūrime: 1) į veikiančiojo subjekto ypatybes (sąžinę, nuotaiką, būdą); 2) į jo nusistatymą, veiksmo teisingumą; 3) į objekto ypatybes, t.y. ar tame objekte pasiekiamas rezultatas (Erfolg). Del trumpumo pavadinsiu interesų gyvenimą, kaip pats autorius vadina, raide A, teisę — raide B, o etiką — C. Sistemoj A nulemia rezultatas, nes, pav.: strategijoj svarbu tik rezultatas (Erfolg). Tas kelias, kuriuo subjektas—asmuo siekia objekto — rezultato, arba, kaip sakiau, nusistatymas ir veiksmas—nors ir svarbus, tačiau tėra tik šalutinės vertės, nes teisinga komanda dar ne visiškai pateisina praloštą mūšį, o priešingai, apsilenkimas su strategijos taisyklėmis, bet mūšio laimėjimas daug daugiau turi reikšmės. Pagalios, subjekto sąžinė, nuotaika, būdas visai neturi reikšmės, nes čia visa

svarba glūdi pačiame tikslo objekte. Jei paimsime šios grupės antipodą — grupę C, tai pamatysime visai priešingą vaizdą: subjektas yra pagrindinė vertė, veiksmas—šalutinė, objektas (Erfolg) neturi jokios vertės, nes teisingas, bet piktos valios veiksmas, pav. davimas iš piktumo išmaldos, etikos atžvilgiu nieko nevertas, vadinas su teisingu veiksmu turi būt sujungta gera valia, o ne baimė, ne piktumas, ne puikybė ir t.t. Pagalios, trečioji grupė B — teisės grupė — užima tarp tų dviejų antipodų patį vidurį; jai svarbiausia teisingas veiksmas, o subjektas ir objektas jai tėra tik šalutinės vertės dalykai. Išreiškus schematiškai, štai kaip atrodo:

	Grupė A.	Grupė B	Grupė C.
III. Rezultatas (Erfolg)	**Pagrindinė vertė**	**Šalutinė vertė**	**Nevertinama** (Wertlos)
II. Kelias nuo subjekto į objektą (Nusistatymas ir veiksmas)	**Šalutinė vertė**	**Pagrindinė vertė**	**Šalutine vertė**
I. Asmens ypatybės (Subjektas)	**Nevertinama** (Wertlos)	**Šalutinė vertė**	**Pagrindinė vertė**

Wurzel'io simetrija varoma ir toliau iš įvairių atžvilgių. Čia dar vieną kitą pažymėsiu. *Laiko atžvilgiu.* Grupei A, kuriai daugiausia vertės turi rezultatas, geriausiai tinka ateities orientacija, arba tikslo, kuris dažnai pareina ir nuo atsitikimo; vadinas, yra prospektyvinio pobūdžio. Kaip matyt, šioj grupėj vertinimas daromas ne tik iš jau įvykusių, bet taip pat ir iš dar įvyksiančių rezultatų. Tuo būdu grupė A yra surišta su abiem laiko pusėm: praeitim ir ateitim; dabartis tėra tik skirianti tas puses riba. Kaip jau teko aukščiau paminėti, Wurzel'is teisės gyvenimą laiko orientuotu į praeitį, visa vertinama iš to, kas jau buvo (kauzalitetas). Tad teisė šioj schemoj turi retrospektyvinį pobūdį. Grupė B laiko atžvilgiu surišta su praeitim, su puse laiko. Grupė C su laiku visiškai nesurišta, nes čia pagrindinė vertė glūdi pačioj subjekto valioj, kuri nesantykiauja su laiku, ji lyg amžina (ewig). *Atžvilgiu reikalavimo* (Anspruch) *su santykiavimo pareiga:* grupei A lemiantis yra atributyvinis pobūdis—vyraujanti yra reikalavimo sąvoka, o pareigos sąvoka tėra tik antraeilė; grupėje B abi sąvokos laiko lygsvarą—distributyvinis pobūdis; pagalios, grupėj C vyrauja pareigos sąvoka — imperatyvinis pobūdis. *At-*

žvilgiu apsaugojamųjų jėgų nuo įžeidimo nustatytų taisyklių: grupėj A — *aktyvinis* paties subjekto *veiksmas;* B — *kombinuota*: paties subjekto *aktyvinis* neteisėtumo jausmas ir kitų neteisėtumo jausmo užuojauta (Unrechtsmitgefühl); C — tik *pasyvinis* užuojautos jausmas.

Suglausdamas mintis, išrejkštas apie Wurzel'io teisės sąvokos samprotavimus, turiu pasakyti, kad teisės sąvoką jis nori surasti likučiuose, kurie palieka, atskyrus iš vienos pusės *etikos*, iš kitos ne visai aiškias *interesų organizacijos* taisykles (Regel). Iš aukščiau parodytos simetrijos matome, kad teisė užima aukso vidurį. Visai nesileisdamas į kritiką, tačiau turiu pastebėti, kad Werzel'is visai nesiima suvokti pačios etikos ir to vadinamojo interesų organizacijos gyvenimo taisyklių; jis tenkinas tik nurodymu jų ribų su teise. Tačiau tie principai — „mažiau sau kaip lygybė", „daugiau sau kaip lygybė" — galima, mano išmanymu, taip arti suvesti, jog trečiajam principui — „lygybei" — telieka tik matematiškoji linija, kuri tegali būt riba tarp pirmiau statomųjų principų lygiai taip, kaip dabartis griežta prasme tėra tik praeities ir ateities riba. Tad, laikantis griežtos lygybės sąvokos, reikia pasakyti, kad Wurzel'io teorija atima iš teisės jos objektą, nes pastatyti teisė ant lygybės pagrindo reiškia pastatyti ant matematiškos linijos, kuri tik vaizduote ir protu teapimama, o realaus išreiškimo neturi. Jei tą lygybę suprasime triviališka prasme, tai joj bus pilna visokių elementų (vienos ir antros nelygybės) taip, kaip matematikui kreida nubrėžta tiesioji tėra tik krūva įvairios medžiagos O jei taip, tai pačių principų galia žymiai pradeda svyruoti. Wurzel'is galima pateisinti tuo, kad jam rodosi, kaip jau sakiau, jog socialiniam gyvenime nėra pastovios tiesos, tik del pačios to tiesos nepastovumo priežasties tenka paabejoti.

Teisė, dorovė ir kitos visuomenės gyvenimo taisyklės. Jų santykis ir ribos.

Nors keliais žodžiais noriu paliesti taip pat labai seną teisės problemą. Šitos problemos išsprendimas žymiai palengvintų visų kitų, ypač pagrindinės — teisės sąvokos — problemų išsprendimą. Kad pats klausimo pastatymas būtų aiškesnis, tai nors porą sakinių parašysiu iš tos problemos istorijos. Aukščiau jau teko paminėti, kad tikybos normos su teisės normomis dažnai, ypač senovėje, buvo identifikuojamos. Tas pats reiškinys yra dar ryškesnis teisės ir dorovės gyvenime. Čia iki pat šių dienų mokslininkai ginčijasi, nė vienas neaplenkia tos problemos, visi kuria savo teorijas. Vieni mato tarp tų dviejų sąvokų principinį skirtumą, kiti tik kiekybinį. Klausimas tebėra atviras. Nedėstydamas senesniųjų mokslininkų nusistatymo šiuo klausimu, net nė tų mokslininkų, kurie ypatingai šiuo klausimu buvo užsiėmę, kaip Tomasius, Iheringas, Jellinekas ir k., tiesiog pereisiu prie tų, apie kuriuos čia, šiame rašinyje, nuolat yra kal-

bama. Apie Wurzel'io pažiūras šiuo klausimu daugiau neminėsiu, nes jo aukščiau nurodytoj simetrijoj šis klausimas išsprendžiamas: „*mažiau sau kaip lygybė*“ yra dorovės taisyklių gyvenimo principas, o „lygybė“ yra teisės gyvenimo principas.

Nors Binderis nemato didelio reikalo atskirti teisę nuo kitų visuomenės gyvenimo normų, beveik piktinasi šiuo atžvilgiu iš Kelseno, kuris, kaip toliau paaiškės, yra labai griežtas, viską skiria griežtai, tačiau gerokai paėjėjęs tolyn vis delto paveda tam klausimui visą 29 paragrafą (235 pusl. to reikalo nematė, o 800 pusl. pamatė). „Etika nėra niekas daugiau kaip mokslas apie valios laisvę arba apie „Sollen“. „Į etikos sritį patenka ne tik teisės dėsniai (Vorschriften), bet taip pat ir dorovės siaurąja to žodžio prasme, t.y. moralė, ir galop visa beveik neapmatoma gausybė konvencionalinių taisyklių, įpročių, garbės, mados ir t.t. ir t.t. normų“ (800). Visos šitos normų grupės anksčiau neskiriamos, bet vėliau, kada nubunda reflektinis protas (reflektierende Vernunft), pradedama visoj visuomenės gyvenimo normų srity atskirti vienos normų sistemos nuo kitų (801). Dėliai teisės ir įpročių skirtumo nurodo, kad communis opinio, kuri traktuojanti teisės normas kaip liepimo, leidimo ar uždraudimo autoritetingą formą, o įpročius ne tik kaip duodančius patarimą, bet dažnai tiesiog tiraniškai verčiančius pildyti, neatatinka tikrenybę. Idėjoj aišku; įpročiai yra tokios normos, kurių vykdymas, jų galia remiasi laisvu jiems pasidavimu (freiwillige Unterwerfung) (801). Skirtumas tarp teisės ir moralės (dorovės) taip nusakomas: „Auszerlichkeit des Rechts, Innerlichkeit der Moral; Zwangsnatur des Rechts, Freiheit der Moral; Heteronomie des Rechts, Autonomie der Moral“ (813). Vadinas, teisės pažymiai: išoriškumas, prievarta, heteronamija; dorovės visai priešingi: viduiškumas, laisvė, autonomija. „Teisės normos ilgainiui virsta dorovės arba net konvencionalinėmis normomis ir priešingai“ (813). Legalis elgesys yra tada, kada jis objektyviai atatinka kurį nors įsakymą (Gebot), visiškai neatsižiūrint į tai, kokia to veiksmo vada (Triebfeder—spyruoklė); o morališkai bus pasielgta tada, kada kylanti iš įstatymo (Gesetz) pareigos idėja kartu yra veiksmo vada (813—814). „Ir jei, pagalios, aš moku savo kreditoriui skolą iš grynos meilės, tai nužengiu net už dorovės ribų ir atsiduriu religijos sferoj“ (814). Šitas dėsnis paimtas iš Kanto „die Sittlichkeit ist die Gesetzgebung des Gewissens“ (814). (Dorovė yra sąžinės įstatymų leidėjas). Pagalios, Binderis nurodo dar vieną pažymį, kuriuo teisė ir įpročiai (Sitte) sudaro vieną grupę, o dorovė — kitą. Teisė ir įpročiai yra surišti su laiku ir aplinkybėmis, o dorovė yra absoliuti tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu.

Kelsenui šita problema lengva išspręsti del to, kad teisę jis glaudžiai suriša su valstybe. Jam, kaip jau esu sakęs, teisinė tvarka yra normų sistema, o valstybė yra teisinė tvarka (Allg. Staatsl. Prakalba. 111 pusl.). Dorovės norma atskiram individui tik tiek tėra, kiek jis pats ją kuria (setzt), jai pasiduoda

ir pagal ją elgiasi (35). Taikoma gali būt tik teisė, šitai yra jos esminis dalykas. Kein Recht ohne Gericht! (Be teismo nėra teisės!). Iš to aišku, kad gali būti prieštaravimai tarp teisės normomis arba papročiu nustatyto „Sollen" ir individualinės valios arba „Sein"; dorovės autonominiuose įstatymuose šito būti negali. Vadinas, teisinis „Sollen" atskirais atsitikimais galioja be to paties turinio „Sein". Teisės dėsniai heteronominiai, moralės — autonominiai (36—37). Teisė skiriasi nuo konvencionalinių normų tuo, kad ji ne tik pildoma, bet gali būti ir pritaikyta — vadinasi, priversta; tad teisė turi daugiau garantijų būt išpildytai: už teisės visada stovi išorinė organizacija: teismas siaurąja prasme ir valstybė platesniąja prasme (38). Teisinė tvarka pradeda funkcionuoti tik atsiradus prieštaravimams. Bet suprantama, kad ir pats teisės įsivaizdavimas jau verčia elgtis, kaip ji reikalauja (53). Teisės įstatymų privalomumo (Verbindlichkeit) šaltinis pagal formaliai juridišką moderninės teisės traktavimą yra tiktai valstybės valia, kuri dorovės normoms jokiu būdu neturi autoritetingos reikšmės (56). Turiu pasakyti, kad Kelseno teorija, ypač toji jos vieta, kur susiduria su teismu, labai primena vokiečių procesualisto Būlovo teoriją, kuria teisė tik tada tėra teisė, kada pasiekia teismą. Kelsenas, nesutikdamas su Feuerbacho nuomone, kad prigimtinė teisė yra teisių mokslas, o moralė—pareigų mokslas, sako, kad teisės esminė funkcija yra pareiga. „Kein Rechtssatz ohne Rechtspflicht" (312). Čia Kelsenas nurodo, jog ateities socialistiškoji valstybė, kurios antiindividualistinė tendencija gali nueiti taip toli, kad visi subjektai apkraunami pareigomis, o nė vienas neturi subjektyvinių teisių, gali būt suvokiama; bet jokiu būdu negalima įsivaizduoti tokia teisinė tvarka, kurioj jokių pareigų nebūtų. Moralė deda savo pareigas *vidujiniu ryšiu* (innere Gebundenheit (312—313). Moralinės pareigos vidujine pačios moralės prigimtim yra autonominės, jos palaikomos tik vidujiniu realiai psichiniu valios ryšiu; kiekviena teisė būtinai yra heteronominė (348).

Somlo teorija daugiau kreipia dėmesio į normų turinį; taip, jam etikos normos yra absoliutinės t.y. jos yra tokios normos, kurių turinys būtinai yra tikras, teisingas (richtig) (67). Teisės ir moralės normų skirtumas galima ir taip vaizduoti, kad moralė visada reikalauja sąžinės, o teisė gali tenkintis, dažniausiai ir tenkinasi, tik išorinio veiksmo reikalavimu" (69). Pagalios pripažįsta, jog ir Kelseno nurodytasis skirtumas yra rimtas ir įtikinantis. Bendras konvencionalinių normų, įpročių (Sitte) ir mados normų pažymis yra tas, kad jos visada yra reikalaujamos tam tikros socialinės grupės, kad jos ypač kreipiamos į tuos asmenis, kurie tą žmonių grupę sudaro, ir kad tų būtent žmonių yra uoliausiai pildomos; tačiau jos yra subordinuotos aukštesnėms heteronominėms normoms. Vadinas, jos negali pakeisti arba panaikinti teisės normų (87).

Štammleris, kaip visur, taip lygiai ir čia, teisei atskirti nuo moralės iš vienos pusės ir nuo konvencionlinių taisyklių iš kitos ieško pažymių grynojoj minty (Reiner Gedanke). Atsiminkime, kad Stammleris „Denken“ ir „Wollen“ identifikuoja, ir kad tas „Wollen“ turi tris atributus, kurie padaro jį teisės „Wollen“. Jis mano, kad išeinant iš grynosios valios idėjos galima pamatyti skirtumai tarp teisės, moralės ir konvencionalinių taisyklių (Theorie 488—489). Moralė yra žmogaus vidaus gyvenimo dalykas, o tas vidaus gyvenimas visada turi turėti savo pažymiu atskirą žmogų kaip tam tikrą individualinę visumą, o visuomeninė esmė visada turi galvoje atskirų žmonių tikslų ryšį (68 Rechtsphil.). Dorovės (moralės) normos tuo būdu yra kaip atskira nerišanti valia (Getrenntes Wollen), o teisės normos, priešingai, rišanti valia (Verbindendes Wollen). Kaip teisę saugoja teismas, taip dorovės normas saugoja sąžinė, kuri yra „sąmoningas žmogaus vidujinio teismo pajautimas; prieš šį teismą žmogaus mintys (Gedanken) viena kitą apkaltina arba pateisina“ (187—188 Rechtsphil.). Taip pat konvencionalinės taisyklės skiriasi nuo teisės normų tuo, kad teisės „Wollen“ yra „unverletzbar, selbstherrlich, verbindend“, o konvencionalinių normų „Wollen“ tų atributų neturi.

Išvados.

Nors bedėstydamas tą keletą minčių neiškenčiau vienur kitur ir savo grašio neprikišęs, tačiau, užbaigdamas šį rašinį, noriu dar ką-ne-ką pasakyti. Vokiečių šio klausimo literatūra vargu beturi konkurentą. Čia kiekvienas klausimas taip smulkiai išžiūrimas, kad, rodos, nebegali toliau būti jokių neaiškumų. Tačiau to nėra. Daugybė problemų dar tebėra kvestionavimo stadijoj, dar reikalauja gilaus tyrimo ir laukia galutinio sprendimo. Štai kad ir čia šiame rašinyje paliestieji klausimai aiškiai rodo, jog dar negalima pasakyti, kad viskas aišku, kad klausimai išspręsti. Kad taip yra, parodo ir pats tų pagrindinių problemų išsprendimo įvairumas.

Kai Binderis visą teisę veda iš teisės idėjos, tai tuč-tuojaus kiekvienas reikalaus pasakyti, kas gi yra konkrečiai toji teisės idėja. Deja, ta teisės idėja taip pat sunkiai apibūdinima, kaip ir pati teisė. Binderis kaip tik ir neduoda griežto teisės idėjos apibūdinimo. Tiesa, Binderis nurodo teisės idėjos dvi funkcijas, tačiau to dar maža, nes pačios funkcijos dar neišsemia sąvokos esmės: čia nurodoma tik pačios esmės išdavos, o ne pati esmė. Lygiai kaip nepakanka valstybės esmei pažinti vienų jos funkcijų, taip ir teisės idėja vienomis funkcijomis negali būt apibūdinta. Jei, pagalios, ir būtų visiškai aiškiai formuluota Binderio teisės idėja, tai vis delto dar reiktų paabejoti, ar toji idėja pajėgia sukurti pačią teisę ir ar kiekviena teisė turi tą bendrąją, Binderio reikalaujamą teisės idėją. Nieks neabejos, kad kiekviena teisė turi savo idėją, lygiai taip, kaip niekas neabejoja,

kad kiekviena teisė turi tikslą, tačiau tai dar nereiškia, kad kiekviena teisė turi tą pačią idėją. Kas nežino, kad tas pats teisės dėsnis, tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu, labai dažnai tiesiog diametrališkai pasikeičia. Išvada aiški: teisės idėja taip pat pasikeičia. Jei teisės idėjos pakitėjimą ir galime priimti, tai vis delto lieka neaišku, kaip suderinti vienoj teisės idėjoj dvi priešingos idėjos, kurios yra vienu ir tuo pačiu laiku tik įvairiose vietose? Jei sutiktumėm su Binderiu, kad „Nicht alles was als Recht funktioniert, ist Recht, sondern alles worin die Rechtsidee funktioniert", tai turėtumėm padaryti išvadą, kad ta teisė, kuri su teisės idėja nesutinka, nėra teisė. O jei taip, tai mes atsiduriame iš esmės toj pačioj padėty, į kurią buvo nuvedęs garsusis prigimtinės teisės kūrėjas Hugo Grocius (1583—1645). Juk jis sakė, kad tik tai tėra teisė, kas žmogaus prigimtį atatinka (entspricht). Šios teisės likimas aiškus: ji žuvo nuo pozityvinės teisės, kuri kaip gyvenimo faktas ne tik negalėjo būt sugriauta, bet dargi griovė tai, kas su tuo faktu nesutiko. Gal būt, Binderio iškeltoji teisės idėja labai tinka teisės politikai, bet ji vis delto palieka nesuderinama su pačia pozityvine teise. Suglaudę galime pasakyti, kad Binderis, iškeldamas teisės idėją, daug pasakė de lege ferenda, bet veik nieko nepasakė de lege lata. Kadangi teisės sąvoka turi apimti ir vieną ir kitą, ypač de lege lata, tai Binderio teisės sąvokos problemos išsprendimas yra vienašališkas ir nepilnas.

Minėdamas Binderio naująjį veikalą turiu pasakyti, kad šis didelis mokslininkas labai daug ir įdomių minčių patiekia įvairiais teisės klausimais. Kadangi čia apsistojau tik ties keleta kelių mokslininkų minčių, tai negalėjau kiek plačiau parašyti apie šį vieną mokslininką. Tačiau esu pasiryžęs, pirmai progai pasitaikius, apie Binderio veikalą plačiau parašyti.

Kelseno grynai formaliai formuluota teisės sąvoka davė progos daugeliui mokslininkų smarkiai pulti. Mesdami Kelsenui apkaltinimą, kad jis ignoruojąs teisės turinį, vis delto pripažįsta, kad Kelsenas esąs griežtas ir nuoseklus juristas, bet menkas filosofas. Kelsenas tuo atžvilgiu galima būtų sulyginti su Iheringu, apie kurį vokiečiai tą pat sako. Kiek man teko studijuoti Kelseno veikalus bei atydžiai išklausyti Kelseno platų valstybės teisės kursą, tai aš ne visiškai sutinku su aukščiau nurodytais Kelsenui užmetimais. Nesutinku del to, kad Kelseno nurodytas prieš tuos užmetimus atsikirtimas mane visiškai įtikina, nes iš tikro keista reikalauti iš geometro, kad jis žiūrėtų, iš ko padarytos figūros, o ne jų formų. Be to reik pasakyti, kad Kelsenas neneigia teisės turinio, o tik jo neįtraukia į savo teisės sąvoką del to, kad tas turinys yra nepastovus, atsitiktinis reiškinys negali nustatyti dalyko esmės! Tačiau ir be to galima rasti Kelseno moksle trūkumų. Pirmiausia puola į akį Kelseno teisės ir valstybės identifikacija: „Rechtsordnung ist ein System von Normen... der Staat ist eine Rechtsordnung". Tiesa, Kelse-

nas nurodo, kad valstybė yra „ein ding mit zwei Seiten": viena pusė yra prigimtinė (Natur-Seite), o kita juridinė. Pirmąją pusę aiškina kauzaliniai mokslai, o antrąją — normatyviniai. Kadangi juristai turi būti tik normatyvinio mokslo srity, tai aišku, kad jie negali matyti antrosios to „Ding" pusės. Vadinas, juristui valstybė tėra tik „Rechtsordnung". Žinoma, galima sutikti, kad juristas tik taip griežtai formaliai teturi suprasti valstybę. Tačiau iš tokio formulavimo tėra viena išvada: valstybė ir teisė taip glaudžiai susietos, jog nei viena, nei antra negalėjo anksčiau atsirasti, jiedvi turėjo kartu atsirasti, ypač kai atsimename paties Kelseno formulą: „*Rechtssatz* ist ein hypothetisches Urteil über einen Willen des *Staates* zu einem bestimmten eigenen Verhalten". Kadangi valstybė yra „Rechtsordnung", tai turi būti aišku, kad prieš tai, kaip tas „...*ordnung*" bus, turi būt jam medžiaga, šiuo atvėju teisė. Čia, man rodos, Kelseno teorijoj yra nesuderinamas prieštaravimas. Antras dalykas, kuris iš to glaudaus valstybės ir teisės susiejimo eina, tai tarptautinės teisės problema. Kelsenas aiškiai pripažįsta tarptautinę teisę, tačiau iš tokio pripažinimo turi išeiti tarptautinė (tarpvalstybinė) valstybė. Bet ši dar tebėra miražas. Gal Kelsenas savo pajautimu nujaučia tą ateities pasaulio valstybę, bet pajautimas tėra tik pajautimas, o ne faktai, kurie mus galėtų įtikinti. Ši problema Kelseno labai plačiai gvildenama decentralizacijos ir centralizacijos problemoj. Tačiau apie ją kitą kartą.

Somlo, duodamas įvairiais klausimais visą eilę labai vykusių sprendimų, vis delto tą pagrindinį klausimą, kaip jis pats vadina, „atlantas, ant kurio pečių rymo visas juridinio pasaulio rutulys", per mažai tepaliečia. Gaila, kad šis gabus jaunas mokslininkas šiuo atvėju pasinaudojo Aristotelio patarimu, kuris neliepia per toli eiti. Kiti mokslininkai nuėję daug toliau už Somlo ir todel suradę daug naujo ir kitiems pasakę. Iš tikro, pažiūrėkime į pagrindinę Somlo mintį, kuria jis nusako teisės sąvoką. T e i s ė y r a n o r m a, k u r i i š t a m t i k r o n u s t a t y t o š a l t i n i o i š p l a u k i a (k y l a)". Šis apibūdinimas toks bendras, kad beveik nieko konkretaus nesako. Juk toks pat apibūdinimas reikia taikyti visiems fenomenams. Kiekvienas reiškinys kyla iš tam tikro nustatyto šaltinio. Kad ta sąvoka būtų aiški, kad ji daug ką sakytų, reikalinga visų kitų sąvokų išaiškinimo, nusakymo; būtent, turėtų būt aišku, kas yra tas „tam tikras", arba tas „nustatytas šaltinis". Iš Somlo lentelių ir iš duotų paaiškinimų matyti, kad „tam tikras šaltinis" yra ne kas kita kaip valstybė—jos valia; o „nustatytas" iš vienos pusės turi reikšti galimąsias teisės sakinių formas: „Befehle" ir „Versprechen", bet iš kitos pusės tas „nustatytas" iškelia klausimą: kieno nustatytas, kas jį nustatė? Matyt, kad nustatyti jį tegalėjo tik teisė. Jei teisė yra nustačius, tai ji stovi aukščiau už valstybę, o Somlo sako, kad valstybė stovi aukščiau už teisę, vadinas, aiškus prieštaravimas. Jei, sakysim, valstybė yra nustačius, tai vis delto

turime reikalauti, kad tas nustatymas remtųsi jau „nustatytu šaltiniu", nes šiaip, einąs iš „nenustatyto šaltinio" nebus teisė.

Stammlerio teisės sąvoka paremta vadinamąja kritiškąja mintimi, kuri turi būt pažinta kritiškuoju savytyros analizu, bet, deja, Stammleris nenusakė galutinai, kas yra pats tas kritiškasis analizas. Binderis labai drąsiai prikiša Stammleriui, kad „jedenfalls wird es von seinem Entdecker selbst nicht beobachtet" (129). Be to, pats Stammlerio dedukcijos metodas visur triumfuoja: jis eina iš bendros į atskiras sąvokas, tuo tarpu svarbu yra gauti iš atskirų vis bendresnės sąvokos. Stammleris griežtai skiria formą ir materiją. (Form und Stoff). Bet juk pačiame formaliniame momente „Rechtliches Wollen" taip pat yra turinys ir forma (Form und Stoff). To „Wollen" turinį aiškiai nusako tie trys jo atributai: „verbindend, selbstherrlich, unverletzbar".

Del Wurzil'io teisės sąvokos jau esu rašęs aukščiau, taigi daugiau čia nė nekalbėsiu.

Suglaudę visa, kas aukščiau pasakyta, galime pasidžiaugti dideliais teisės mokslo srity pasiektais rezultatais, bet vis delto turime prisipažinti, kad dar per anksti vainikuotis laurų vainiku. Dar daug turime galvoti, mokytis ir dirbti. Mums, lietuviams, dar daug darbo reikia nudirbti, kad neatsiliktume kitų užpakaly. Taip sakydamas aš bijau, kad nepasistatytume galutinio tikslo tik vien kitų vytis. Aš manau, kad mūsų teisininkai nė kiek nemenkesnių galvų už kitų šalių teisininkus. Visos kaltės tėra mūsų gyvenimo sąlygos.

A. Tamošaitis.

Viena, 1926. IV. 8.

---

[1]) Johan. Skott Erigen, gyvenęs IX šimtm.

[2]) Petras Damijonietis, gyvenęs XI šimtm. Imta iš Serševičiaus „Obščaja teorija prava".

[3]) Karl Bergbohm, Jurisprudenz und Rechtsphilosophie, Leipzig 1892 m. Tiesa, pozityvinė teisė mėginta ir istoriškosios mokyklos formuluoti, bet, žinoma, nevykusiai. Šiuo klausimu kiek plačiau teks kalbėti kita proga.

[4]) Rudolf Stammler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie Leipzig 192?.

[5]) Nors Kelsenas to dualizmo nebijo. Jis sako: „Ich bin nicht Monist"... „So unbefriedigend ich auch eine dualistische Konstruktion des Weltbildes *empfinde*, in meinen *Denken* sehe ich keinen Weg, der über den unleidlichen Zwiespalt hingeführt zwischen Ich und Welt, Seele und Leib, Subiekt und Objekt, Form und Inhalt oder in welche Worte sonst sich die ewige Zweiheit verbergen mag". Vovv. VI.

[6]) Kelsen Uebei Grenzen Zwichen juristischer und soziologicher Methode, Tübingen 1911. 28 pusl.

[7]) Felix Somlo yra vengras, tačiau rašė vokiškai. Jo rimtas veikalas vokiečių literatūroj labai vertinamas. Šis dar visiškai jaunas mokslininkas del šeimos reikalų 1922 m. nusižudęs; šią žinią man pranešė velionies draugas, vienas Budapešto universiteto docentas, su kuriuo man čia Vienoj tenka kartu dirbti.

[8]) Taip pat ir lietuvių kalboj naudojasi: žiūrėk prof. Leono, Teisės enciklopedijos paskaitos, 3 pusl.

[9]) Čia turiu pažymėti, kad Wurzel'is randa, jog ne tik tada tėra realiai įvykdoma teisė, kada jau yra organizuota teisės apsauga. Jis sako,

kad paprasta sutartis tarp dviejų asmenų, nesančių jokioj valstybėj, jau turi jėgos, kuri toj pačioj sutarty glūdinti; tokia jėga jau jaučiama. Ji, gal būt, mikroskopinė, vis delto jėga, kuri gali išaugti, kuri turi gyvenime įtakos. Taip pat, kaip jau sakiau, kalbėdamas apie metodus, Wurzel'is įžiūri ir neteisingame tvirtinime tam tikrą propogandinę jėgą tvirtinamojo dalyko naudai.

[10]) Čia matome Wurzel'io diametralį skirtumą su Iheringo tikslo teorija. (Zweck im Recht).

[11]) Čia šita Wurzel'io idėjos sąvoka man labai primena Hegel'io „Was Wirklich ist, das ist vernünftig, und was vernünftig ist, das ist wirklich".

Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutartis*).

1926 m. rugsėjo mėn. 28 d. pasirašyta Maskvoj ir lapkričio 5 d. ratifikuota Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutartis yra didelės svarbos dokumentas ne tik politiniu atžvilgiu, bet ir juridiniu.

Del tos sutarties čia norėčiau iškelti šias aktuales ir įdomias tarptautinės teisės atžvilgiu problemas:

1) Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutartis ir Tautų Sąjungą;

2) S.S.S.R. nusistatymas Vilniaus klausimu ir

3) Ambasadoriu Konferencijos 1923 kovo 15 d. sprendimas Vilniaus klausimu[1]).

I. Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutartis ir Tautų Sąjunga.

I. Neitralumo klauzulė Lietuvos ir S.S.S.R. sutartyje.

Ta klauzulė yra išreikšta sutarties 3 str. 1 abz. ir 4 str.

Tais straipsniais kiekviena iš susitariančių šalių pasižada laikyti neitralumą: 1) jeigu viena iš susitariančių šalių, *nežiūrint jos taikaus elgesio, būtų užpulta* vienos arba kelių trečiųjų val-

---

Literatūra ir šaltiniai:

1) *Bourgeois Léon* L'oeuvre de la Société des Nations, Paris 1923.
2) *Fauchille P.* Droit de droit international public t. I ir II, Paris 1922.
3) I Conflit polono-lithuanien. Question de Vilna. II Question de Memel. (Užsienių Reikalų Ministerijos diplomatinių dokumentų leidinys).
4) *Huber Max* Die konstruktiven Grundlagen des Völkerbundsvertrages, Žt. für Völkerrecht, Bd. 12, 1 ir 2 H., Breslau 1922.
5) *Kunz Joseph* Die Entstehungsgeschichte des Völkerbundspaktes, Zt. für öffentl. Recht, IV Bd., 3 u. 4 Heft, Wien u. Leipzig 1924.
6) *Oppenheim* Le caractére de la Société des Nations (Revue générale de droit international 2 série t. I. 1919).
7) *Roth P.* Die Entstehung des polnischen Staates, Berlin 1926.
8) *Schücking-Wehberg* Die Satzung des Völkerbundes. Berlin 1924.
9) *Strupp Karl* Das Werk von Locarno.
10) *Strupp Karl* Theorie und Praxis des Völerrechts. Berlin 1926.
11) *Verdross* Grundlagen und Grundlegungen des Völkerrechts, Niemehrs Zt für internationales Recht, B. XIX.
12) *Wehberg H.* Der Genfer Völkerbund, seine Organization und bisherige Wirksamkeit. Hdb. f. Politik V Bd. Berlin 192?.

[1]) Numatytas minėtos sutarties 5 str. konfliktų tarp susitarančiųjų šalių išsprendimo būdas ir kiti neesminės svarbos klausimai čia neliečiami.

stybių; 2) jeigu trečiosios valstybės sudarys politinę sutartį, nukreiptą prieš vieną iš susitariančių šalių, arba jeigu *sąryšy su 3 str. 2 abz. nurodyto pobūdžio komfliktu* (t.y. esant agresijai iš trečiųjų valstybių) tarp trečiųjų valstybių bus sudaryta koalicija vienai iš sususitariančių valstybių ekonomiškai arba finansiškai boikotuoti.

Ši neitralumo klauzulė yra panaši į 1926 m. balandžio m. 24 d. Vokietijos ir S.S.S.R. sutarties (2 ir 3 str.) neitralumo klauzulę. Vadinasi, šisai neitralumas, kuris turi galios tik agresijos atvejais iš trečiųjų valstybių pusės, nežiūrint susitariančios šalies taikaus elgesio, yra *aprėžtas* neitralumo dėsnis. Jis yra suderinamas su Tautų Sąjungos pakto nuostatais, privalomais Tautų Sąjungos nariams sutarčių sudarymo ir bendroj Sąjungos akcijoj dalyvavimo atžvilgiu.

II. Tautų Sąjungos pakto nuostatai sutarčių sudarymo ir Sąjungos akcijoj dalyvavimo klausimu.

Kalbant apie neitralumo klauzulę sutartyse, kurių sudaryme dalyvauja bent vienas Sąjungos narys, reikia turėti galvoj pirmučiausia Tautų Sąjungos pakto 20 ir 21 straipsniai.

20 str. sako: „Sąjungos nariai, kiekvienas iš savo pusės, pripažįsta, kad šis paktas naikina visus savo tarpe padarytus pasižadėjimus ir susitarimus, kurie yra nesuderinami su šio pakto punktais, ir iškilmingai pasižada tokių ateity daugiau nebedaryti.

Jei Sąjungos narys, prieš stodamas į Sąjungą, pasiėmė prievolių, nesuderinamų su šio pakto punktais, tai to nario prievolė — neatideliojant imtis „priemonių nuo tų prievolių atsipalaiduoti“.

21 str. paaiškina bendrais bruožais, kokios sutartys yra suderinamos su Tautų Sąjungos pakto nuostatais, būtent „tokie tarptautiniai pasižadėjimai, kaip arbitražo sutartys, vietiniai susitarimai, kaip šit M o n r o e doktrina, kurie laiduoja taikos išlaikymą, nebus pripažįstami nesuderinamais su šio pakto nustatymais“.

Taigi iš 20 straipsnio išeina, kad Sąjungos nariai, darydami sutartis, turi atsižvelgti į tai, ar jos neprieštarauja bent kuriems Tautų Sąjungos pakto nuostatams; 21-ju str. yra nustatytas bendras dėsnis, kad tokie *pasižadėjimai, kurie laiduoja taikos išlaikymą,* yra suderinami su Tautų Sąjungos paktu.

Plačiau apie tai, kaip suprasti, kokios sutartys laiduoja taikos išlaikymą ir kokios ne, pakte nerandame nieko. Todel, norint atsakyti į klausimą, ar neitralumo klauzulė prieštarauja Tautų Sąjungos nuostatams, reikia panagrinėti pakto 16 str., kuris nustato kiekvieno Sąjungos nario prievoles, kai del jo prisidėjimo prie bendros Sąjungos akcijos prieš paktą sulaužusią valstybę.

Bet kadangi Lietuva sudarė sutartį su S.S.S.R., kuri nėra Tautų Sąjungos narys, tai jos atžvilgiu Tautų Sąjungos ekzeku-

cija, numatyta 16 str., taikoma tik atlikus procedūrą, numatytą 17 str.

Tas straipsnis sako: „Ištikus ginčui tarp dviejų valstybių, kurių viena yra Sąjungos narys, o kita ne narys, arba tarp valstybių, kurios nėra Sąjungos nariai, valstybė ir valstybės, ne Sąjungos nariai, kviečiamos prisiimti Sąjungos narių prievoles, kad išrištų ginčą tokiomis sąlygomis, kurias Taryba laiko esant teisingas. Jei tas kvietimas bus priimtas, tai taikomi 12 ir 16 str. nustatymai su tokiomis atmainomis, kokios Tarybai pasirodys reikalingos. Pasiuntusi tokį kvietimą Taryba ima tyrinėti ginčo aplinkybes ir siūlo tokias priemones, kurios jai rodosi geriausios ir tikslingiausios kiekvienu atskiru atveju. *Jei kviečiamoji valstybė atsisako prisiimti Sąjungos nario prievoles ginčui išspręsti ir pradeda karą prieš Sąjungos narį, tai taip pasielgusiai valstybei taikomi 16 str. nustatymai* (mano pabraukta. G R.).

Kai del 16 str. nustatymų, privalomų Sąjungos nariams, jeigu Sąjungos narys, ir atlikus 12 str. procedūrą, ir Sąjungos narys *imtųsi karo*, tai „jie šiuo pasižada neatidėliodami nutraukti su juo visus prekybos ir finansinius santykius, uždrausti savo valstybės piliečiams bent kurį santykiavimą su sutartį sulaužiusiosios valstybės piliečiais ir nutraukti visus finansinius, prekybos ir asmeninius ryšius tarp sulaužiusios sutartį valstybės piliečių ir kiekvienos kitos valstybės, vis vien, ar ji yra Sąjungos narys, ar ne. Šiuo atveju Tarybos prievolė pasiūlyti įvairioms suinteresuotoms valstybėms, kokiomis sausumos ir jūrų karo pajėgoms turi prisidėti Sąjungos nariai iš savo pusė prie ginkluotosios pajėgos, skiriamos Sąjungos nustatymams ginti. Sąjungos nariai, be to, pasižada vienas kitą remti, pritaikant šio straipsnio sumanytas ekonomines ir finansines prievoles, kad sumažintų sujungtus su tuo nuostolius ir nepatogumus ligi minimumo. Jie taip pat remia vienas kitą, kai reikia remti kiekviena specialinė priemonė, kurią taiko sulaužiusi sutartį valstybė prieš vieną iš jų. Jie daro visa, kas reikalinga, kad kariuomenė kiekvieno Sąjungos nario, dalyvaujančio bendroj akcijoj Sąjungos nustatymams ginti, galėtų laisvai pereiti per jų kraštus“[1]).

III. 16 str. nuostatai ir Lietuvos — S.S.S.R. neitralumo klauzulė.

Kai del pakto 16 str. dedamų Lietuvai prievolių dalyvauti Tautų Sąjungos ekzekucijoj, tai jos yra visiškai suderinamos su prievolėmis, kurių Lietuva apsiėmė S.S.S.R. atžvilgiu, jeigu ji *būtų užpulta* trečiosios arba trečiųjų valstybių.

Nes, jeigu, sakysim, ne trečiosios valstybės, bet S.S.S.R. būtų *puolančioji šalis*, tai šiuo atveju Lietuvos 16 str. prievolės Tautų Sąjungos atžvilgiu galėtų būti įvykdytos, kadangi Lietuvos

---

1) Plg. *Schücking-Wehberg.* Die Satzung des Vôlkerbundes psl. 601—637.

neitralumas S.S.S.R. atžvilgiu yra jai privalomas, tik kai Rusija būtų puolamoji šalis.

Taigi prieiname išvadą, jog Lietuvos neitralumo prievolė S.S.S.R. atžvilgiu yra suderinama su Lietuvos prievolėmis, kai del dalyvavimo bendroj Sąjungos ekzekucijoj prieš pradėjusį karą Sąjungos narį.

IV. Agresijos sąvokos definicija.

Klausimas: kaip nustatyti, kas yra puolančioji ir kas puolamoji šalis, kuris gali būti iškeltas taikant 17 ir 16 str., Lietuvos ir S.S.S.R. sutarty sprendžiamas štai kokiu būdu:

1. Pačios susitariančios šalys sprendžia šį klausima einant 3 str. 2 abz. t.y. puolimas būtų tada, kai *„vienas iš susitariančių šalių, nežiūrint jos taikaus elgesio, būtų užpulta“*.

   Tokia pat agresijos sąvokos definicija yra nustatyta ir Vokietijos su S.S.S.R. sutarties 2 str.
2. Toks klausimo sprendimas neprieštarauja ir Tautų Sąjungos paktui. Ta kiekvieno atskiro Sąjungos nario sprendimo teisė agresijai nustatyti buvo išreikšta Tautų Sąjungos plenumo 1920 m. gruodžio m. 10 d. priimtame pranešime ir vėliau antrosios Sąjungos sesijos 4-toj rezoliucijoj buvo patvirtinta. (plg. Schücking-Wehberg-Die Satzug des Vëlkerbunds 2 Ausgabe Berlin 1924 psl. 618—19).
3. Lietuvos su S.S.S R., kaip ir Vokietijos su S S.S.R, sutartyse išreikšta ta mintis, kad Tautų Sąjunga savo pagrindine idėja yra pašaukta taikiu ir teisingu būdu tarptautinių priešingumų reguliuoti.

   Taigi, turint tai galvoj, reikia manyti, kad Tautų Sąjunga niekuomet nebūsianti išnaudota vienos arba grupės valstybių, kaip pabūklas užpulti S S.S.R., nežiūrint jos taikaus elgesio.

   Todel, jei iš tikrųjų Tautų Sajungoj nepasireikštų srovių, priešingų taikos idėjai, tai ir praktikoj agresijos prieš S.S.S R. nustatymas iš Lietuvos pusės visiškai sutaptų su Tautų Sąjungos nuomone. (P g. Vokietijos Užsienio Reikalų Komisaro notą, pridėtą prie Vokietijos — S.S.S.R. sutarties, adresuotą S.S.S.R. pasiuntiniui Berlyne Krestinskiui).

V. Lietuvos pastangos laikyti neitralumą, atsižvelgiant į jos geografinę padėtį.

Lietuvos Užsienio Reikalų Ministerio p. SLEŽEVIČIAUS notoj (3-me punkte), adresuotoj S.S.S.R. Užsienių Komisarui, yra pažymėta, kad „Lietuvos Vyriausybė laikosi tos nuomonės, kad, atsižvelgiant į geografinę Lietuvos padetį, pasižadėjimai,

kurių Lietuva turi del fakto jos priklausymo Tautų Sąjungai, pašauktai, einant savo pagrindine idėja, taikiu ir teisingu būdu reguliuoti tarptautinius priešingumus, negali kliudyti lietuvių tautos pastangoms laikyti neitralumą, kuris daugiausia tinka jos gyviesiems interesams".

Šisai pareiškimas neprieštarauja Tautų Sąjungos pakto prasmei bei dvasiai.

Nes: 1. Einant Tautų Sąjungos IV sesijos rezoliucija, prieš įvykdant Sąjungos ekzekuciją 16 str. prasme, turi būti atsižvelgta į kiekvieno Sąjungos nario geografinę padėtį (plg. Schücking-Wehberg ten pat psl. 465).

2. Locarno sutarčių priede F Locarno konferencijos dalyviai, Tautų Sąjungos nariai, lygiai taip pat interpretuoja prievoles, einančias iš 16 str. atskiroms valstybėms.

VI. Ligšioliniai precedentai.

Be aukščiau minėtos Vokietijos ir S.S.S.R. 1926 m. balandžio mėn. 24 d. sutarties, kuri turi tam tikrais atvejais numatytą neitralumo klauzulę ir prieš kurią nė viena iš priklausančiųjų Tautų Sąjungai valstybių neiškėlė jokių abejojimų kai del jos suderinimo su Tautų Sąjungos paktu, pirmas tokios rūšies sutarčių precedentas yra Italijos ir Pietųslavijos 1924 m. sausio mėn. 27 d. draugingumo sutartis.

Ji eina toliau negu Vokietijos su S.S.S.R. ir Lietuvos su S.S.S.R. sutartys, nes be *neitralumo klauzulės* ji turi ir *sąjungos klauzulę*.

Tos sutarties 2-ju str. kiekviena iš susitariančių šalių pasižada laikytis neitralumo, kilus neprovokuotam puolimui kitos susitariančios šalies.

Ši neitralumo klauzulė panaši į Vokietijos su S.S.S.R. ir Lietuvos su S.S.S.R. neitralumo klauzulę, bet skiriasi tuo, kad pastarose dviejose sutartyse ta puolimo sąvoka aiškiai nusakyta žodžiais „nežiūrint susitariančios šalies taikaus elgesio".

Pagaliau, Italijos ir Pietųslavijos sutarties 3 str. nustato, jog kilus tarptautinėms komplikacijoms ir pavojui jų interesams abidvi šalys turi susitarti del bendrų žygių".

Čia jau matome aiškią sąjungos klauzulę, apie kuria Schücking-Wehberg (ten pat psl. 668) sako, kad „ta atskirų valstybių sąjungos sistema prieštarauja Tautų Sąjungos pagrindinei idėjai".

Vis delto nė vienas Sąjungos narys neiškėlė lig šiol jokių abejojimu tiek prieš šitą, tiek prieš visą eilę dar toliau einančių sutarčių (Schücking-Wehbergo — psl. 46—49 — tokių sutarčių yra minėta 10, bet pastaruoju laiku buvo padaryta naujų tokios rūšies sutarčių, būtent: tarp Rumūnijos ir Lenkijos, Ru-

mūnijos ir Italijos, Italijos ir Ispanijos: šios sutartys turi aiškią sąjungos klauzulę).

Taigi čia turime visą eilę precedentų sutarčių, kuriose 16 str. gauna savotišką interpretaciją ir daugiau paliečia iš to straipsnio einančias prievoles Tautų Sąjungos nariams, negu neitralumo klauzulė Lietuvos su S.S.S R. ir Vokietijos su S.S.S R. sutartyse. Štai kodel visiškai teisingai sako žinomi Tautų Sąjungos pakto komentatorai (Schücking-Wehberg ten pat psl. 668) apie neitralumą ir sąjungos klauzulę: „Dieses vorgesehene Versprechen zur Neutralität erscheint *noch harmlos* (mano pabraukta) in Hinblick auf die in den meisten Bündnisverträgen enthaltenen Versprechen gegenseitiger Hilfeleistung, falls einer der Kontrakten angegriffen wird".

Nepaisant viso to, nebuvo iškelta jokių abejojimų del šių sutarčių suderinimo su Tautų Sąjungos pakto nuostatais.

Todel iškeltas savo laiku aplink Vokietijos ir S.S.S R. sutartį triukšmas Europos spaudoj turėjo tik *politinį pagrindą*. *Juridiniu* atžvilgiu, turint nurodytus precedentus, vargiai buvo galima iškelti kokių nors abejojimų del šios sutarties.

Visiškai teisingai ir objektingai įvertina Vokietijos ir S.S.S.R. sutartį įtakingas, artimas Tautų Sąjungai, „Journal de Genève (Nr. 107, 1926 m. balandžio 26 d.).

Straipsny, pavadintame „La neutralité germano-russe", pasakyta tarp kitko štai kas: „Il n'y a dans une semblable promesse (t.y. neitralumo pasižadėjime) *rien de contraire ni aux accords de Locarno ni au pacte*" (mano pabraukta).

Kai del agresijos sąvokos nustatymo (agresseur, Angreifer), tai, kaip visai teisingai mano „Journal de Genève, neturi būti ginčų tarp Vokietijos ir Tautų Sąjungos del tos sąvokos nustatymo: „Si la Société des Nations était un syndicat de puissances dirigé contre la Russie—telle est la vue immodeste qu'on en a à Moscou—le nuoveau traité germano-russe serait pour elle un grave échec.

Mais si la Société des Nations est une méthode de collaboration entre tous les pays pour le maintien de la paix, la promesse reciproque de neutralité que se font l'Allemagne et la Russie en cas d'agression non provoquée contre l'autre pays, est absolument conforme à son esprit et à son but" (mano pabraukta).

Suglaudę visa, kas pasakyta, prieiname išvadą, jog:

1. Lietuvos ir S.S.S.R. sutarty išreikštoji neitralumo klauzulė galioja, tik kada agresija nukreipta prieš vieną iš susitariančių šalių iš trečiųjų valstybių pusės.
2. Lietuvos prievolės, einančios iš sutarties su S.S.S.R., neprieštarauja jos, kaip Tautų Sąjungos nario, prievolėms, einančioms iš pakto 16 sraipsnio.
3. Agresijos sąvokos definicija, išreikšta Lietuvos ir S.S.S.R. sutarty, negali prieštarauti Tautų Sąjungos tos sąvokos definicijai, jeigu Tautų Sajunga savo pagrindine idėja

taikiu ir teisingu būdu reguliuotų tarptautinius priešingumus.

4. Lietuvos pastangos laikytis neitralumo, *stsižvelgiant į jos geografinę padėtį*, sutampa su Tautų Sąjungos antrojo plenumo ir pagaliau Locarno sutarčių dalyvių aiškinimu, kai del pakto 16 str. įvykdymo.
5. Ligšioliniai precedentai sutarčių, sudarytų tarp visos eilės valstybių ir turinčių ne tik neitralumo, bet ir sąjungos klauzulę, neiškėlė jokių abejojimų del jų suderinimo su Tautų Sąjungos pakto nuostatais.
6. Vokietijos ir S.S.S R. sutartis, kurios neitralumo klauzulė visiškai panaši į Lietuvos ir S.S.S.R. sutarties neitralumo klauzulę, nekliudė jai būti priimtai Tautų Sąjungon, einant pakto 20 str.

Turint visa tai galvoj, reikia pripažinti, jog Lietuvos ir S.S.S,R. nepuolimo sutartis yra suderinama su Tautų Sąjungos pakto nuostatais.

2. S.S.S.R. nusistatymas Vilniaus klausimu.

Pridėtoj prie Lietuvos ir S.S.S.R. nepuolimo sutarties notoj S.S.S.R. užsienių reikalų liaudies komisaras Čičerinas pareiškė:

„kad faktiškas Lietuvos sienų sulaužymas, kuris buvo padarytas priešingai lietuvių tautos valiai, nepakeitė jos (Sovietų Rusijos vyriausybės) nusistatymo del teritorialinio Lietuvos suvereniteto, nustatyto 2 str. ir jo priede Taikos sutarties Lietuvos su Rusija iš 1920 m. liepos mėn. 12 d.“.

Lenkija mato šiame pareiškime tam tikrą sulaužymą Rygos sutarties 1921 m. kovo 18 d., kuria S.S.S.R. neva paskelbusi savo pilną „desinteressement“ kai del Vilniaus Krašto pagrobimo[1]).

Juridiniu atžvilgiu toks lenkų aiškinimas yra visai be pagrindo.

Čia pirmiausia reikia nurodyti visus S.S.S R. pareiškimus del Lietuvos ir Lenkijos sienų. Jų buvo:

1) 1921 m. liepos mėn. 12 d. Taikos sutartimi su Lietuva (str. 2) Rusija perdavė visas suverenines teises į Vilniaus Kraštą Lietuvai, bet sienų klausimą su Lenkija paliko išspręsti Lietuvai ir Lenkijai *pačioms susitarus* (pastaba 1).

2) Sąryšy su Tautų Sąjungos intervencija ir Lenkijos atstovo Briukselio konferencijoj prof. Aškenazi pareiškimu, jog 1920 m. spalių mėn. 12 d. preliminarine taikos sutartimi su Lenkija Rusija naikinanti Lietuvos-Rusijos 1920 m. liepos mėn. 12 d. Tai-

[1]) Tai Lenkijos vyriausybė išreiškė savo notoj, adresuotoj S.S S.R. „Narkomindel“ del Lietuvos ir S S.S R. nepuolimo sutarties.

kos sutartį, Rusijos užsienių komisaras Čičerinas įteikė 1921 m. vasario mėn. 1 d. Lietuvos atstovui R.S.F.S.R. notą del Rusijos nusistatymo Vilniaus klausimu.

Šioj notoj aiškiai pabrėžta, kad 1920 m. spalių 12 d. padarytoji Rygoj preliminarinė taikos sutartis su Lenkija *jokiu būdu nenaikina 1920 m. liepos mėn. 12 d. Maskvos sutarties*, kuria suverenine valdžia Vilniaus mieste ir jo srity priklauso Lietuvai.

3) Taikos sutarty su Lenkija, 1921 m. kovo mėn. 18 d., t.y. $1^1/_2$ mėnesio po nurodytos Čičerino notos, Rusija ir Lenkija susitarė (3 str. 2 abz.), *kad ginčijamų tarp Lietuvos ir Lenkijos sienų klausimo išsprendimas priklauso tik abiejų šalių kompetencijai.*

4) Sąryšy su demarkacijos linijos nustatymo klausimu, iškeltu Tautų Sąjungoj, Čičerinas savo 1923 m. balandžio mėn. 5 d. notoj, adresuotoj Lenkijos vyriausybei, pareiškė, jog Rygos sutarties III str. 2 abz. (del Lietuvos ir Lenkijos ginčijamų klausimų išsprendimo) S.S.S.R. supranta ta prasme, kad „nutarimai del bet kurių teritorialinių klausimų tarp Lietuvos ir Lenkijos tik tada *turėsią juridinės galios, jeigu jie būsią priimti abiejų šalių susitarimu*" (nano pabraukta).

Taigi iš šių S.S.S.R. pareiškimų ir ypač iš paskutinio (4 p.) matyti, kad visai neteisingas yrą lenkų tvirtinimas, būk Rusija Rygos sutartim pareiškusi savo visišką „desinteressement" Vilniaus klausimu.

S.S.S.R. tik tada bus „désinteressée" Vilniaus klausimu ir pripažins juridiniu atžvilgiu Vilniaus klausimą išspręstą, kada, kaip tai „expressis verbis" pasakyta minėtoj 1923 m. balandžio 5 d. Čičerino notoj, šis klausimas bus išspręstas abiejų šalių susitarimu.

Tokiu būdu S.S.S.R. nusistatymas Vilniaus kiausimu yra aiškiai pareikštas minėtoj notoj Lenkijos vyriausybei, ir šioj notoj padaryta Rygos sutarties III str. 2 abz. interpretacija yra visiškai teisinga.

Mat, Rygos sutarties III str. 2 abz. pasakyta, kad „ginčijamųjų teritorijų tarp Lenkijos ir Lietuvos priklausymas vienai iš šių valstybių *pareina* išimtinai nuo Lenkijos ir Lietuvos". Taip pasakyta Lenkijos tekste. O Rusijos sutarties tekste pasakyta ne „pareina..." bet „turi būti abiejų šalių išspręstas"[1]). Bet čia juridiškai imant skirtumo gal ir nėra. Nes jeigu „tas arba kitas nutarimas pareina nuo abiejų šalių", tai aišku, kad jis gali būti *išspręstus* tik tų šalių *susitarimu.*

Bet kadangi Vilniaus ginčas tarp Lenkijos ir Lietuvos ligi šiol nėra išspręstas, tai kol kas S.S.S.R., nebe iuridinio pagrindo, nėra pakeitus savo nusistatymo del teritorialinio Lietuvos suvereniteto Vilniaus krašte — suvereniteto, kuris yra nustatytas Maskvos 1920 m. liepos mėn. 12 d. sutartim.

Tuo būdu prieiname išvadą, kad kolei Vilniaus ginčas tarp Lietuvos ir Lenkijos nėra išspręstas *laisvu susitarimu*, tolei ne-

---

1) Žiūr. *Roth.* Die Entstehung des polnischen Staates, psl. 119.

gali būti nė kalbos apie visišką désinteressement ir pripažinimą iš S.S.S.R. pusės dabartinio „status quo“ Vilniaus klausimu. Taip pat yra pašalintas tasai juridinis neaiškumas del S.S S R. nusistatymo Vilniaus klausimu, kuris buvo kilęs po Rygos S.S.S.R. ir Rusijos taikos sutarties pasirašymo.

3. Ambasadorių Konferencijos 1923 m. kovo mėn. 15 d. sprendimas Vilniaus klausimu.

Spalių mėn. 20 d. Ambasadorių Konferencija svarstė Lenkijos prašymą, sąryšy su Lietuvos ir S.S S.R. sutartim, patvirtinti šios konferencijos 1923 m. kovo mėn. 15 d. sprendimą, kuriuo buvo pripažintas Vilnius Lenkijai. Tuo būdu iš naujo buvo iškeltas šio sprendimo teisėtumo klausimas, šį kartą ne Lietuvos iniciatyva. Čia tenka susidurti su šiais klausimais: 1) kokiu juridiniu aktu Ambasadorių Konferencija buvo Lietuvos įgaliota Vilniaus klausimui spręsti ir 2) kokio pobūdžio buvo tasai aktas: aiškus *be jokių sąlygų* įgaliojimas, ar kitoks?

Lietuvos Vyriausybės 1923 m. lapkričio mėn. 18 d. nota nebuvo skiriama specialiai Vilniaus klausimui. Ji buvo viena iš garsiųjų 5 notų Lietuvos „de jure“ pripažinimo klausimu iš Santarvės valstybių pusės[5]). Toj notoj daugiausia kalbama apie Nemuno internacionalizaciją, kurios priėmimas Santarvės valstybių, kad ir tarptautinės teisės atžvilgiu, neteisingai buvo pastatytas kaip „conditio sine qua non“, t.y. kaipo pripažinimo būtina sąlyga[6]).

Tad kalbamoj notoj Lietuvos Vyriausybė, norėdama pabrėžti kliūtis Nemuno internacionalizacijai įgyvendinti, nurodė į svarbiausią tų kliūčių priežastį, būtent, į Vilniaus klausimo neišsprendimą.

Turėdama tai galvoj Lietuvos Vyriausybė ir prašė Santarvės valstybes išnaudoti savo teisę, kurią joms suteikia Versalės sutarties 87 straipsnis, ir nustatyti Lenkijos rytų sienas.

Bet prie šio prašymo yra pastatytos šios sąlygos: „en tenant compte des engagements solennels de cet Etat envers l'Etat Lithuanien, ainsi que des intérêts vitaux et des droits de la Lithuanie“[7]). Tai reiškia, kad Lietuvos Vyriausybė prašė nustatyti Lenkijos sienas, bet *su sąlyga*, kad sprendžiant šį klausimą Santarvės valstybės atsižvelgtų į iškilmingus Lenkijos pasižadėjimus Lietuvai, lygiai kaip ir į gyvus interesus bei teises.

Taigi matome, kad čia kalbama apie aptartą tam tikra sąlyga įgaliojimą, Lietuvos duotą Santarvei Vilniaus klausimui spręsti. Juridinėj vokiečių literatūroj randame vadinamą „bedingter Auftrag“. Tokios rūšies įgaliojimas ir buvo Lietuvos

---

[5]) Žiūr. *Question de Memel* psl. 53—57.
[6]) Mano disertacijoj „Pabaltės valstybės ir tarptautinė teisė“ tasai klausimas plačiai išdėstytas.
[7]) Žiūr. *Question de Memel* psl. 56

duotas Santarvei. Ši, vadinasi, kad neperžengtų Lietuvos „bedingter Auftrag", nustatydama Lenkijos sienas, turėjo atsižvelgti į šiuos juridinius aktus: 1) 1920 m. spalių mėn. 7 d. Suvalkų sutartį ir 2) Lietuvos ir Rusijos 1920 m. liepos mėn. 12 d. taikos sutartį[8]).

Kadangi Ambasadorių Konferencija nebuvo paisiusi minėtų juridinių aktų ir nustatė Lenkijos rytų sienas tiktai vienai šaliai sutikus, tai Lietuvos įgaliojimas, suteiktas Santarvės valstybėms, del Vilniaus klausimo neišsprendimo, nustojo galios. Jeigu sąlygos (Bedingungen) nebuvo įvykdytos, tai suvaržytas tomis sąlygomis įgaliojimas (bedingter Auftrag) tų sąlygų peržengimu ipso facto nustoja galios. Taigi prieiname išvadą, jog teisės atžvilgiu klaidingai tvirtina kai kurie laikraščiai, kad Lietuvos Vyriausybė 1922 m. lapkričio mėn. 18 d. savo nota neva pripažinus Santarvei pilną kompetenciją Vilniaus klausimui spręsti ir tuo pačiu a priori prisiėmus bet kurį Santarvės sprendimą Vilniaus klausimu.

Ambasadorių Konferencija nėra tarptautinis teismas, kuriam Lietuva būtų pripažinusi tokią plačią kompetenciją. Ji yra gryna politinė organizacija, kuri, kaip parodė praktika, sprendžia klausimus, išeidama daugiausia iš politinių sumetimų, bet nevadovaudamasi tarptautine teise.

Nenuostabu todel, kad spręsdama Vilniaus klausimą Ambasadorių Konferencija ignoravo tarptautinės teisės pobūdžio aktus, k.a. Suvalkų ir Maskvos sutartis ir net neatsižvelgė į Tautų Sąjungos Tarybos 1922 m. sausio mėn. 13 d. rezoliuciją Vilniaus klausimu. Šioj rezoliucijoj expressis verbis pasakyta, kad Taryba, atsižvelgdama į abiejų šalių atsisakymą priimti Hymanso projektą, turinti pažymėti, kad josios akcija Vilniaus klausimui spręsti nepavykusi, bet kartu ji pareiškė, kad ji (t.y. Tautų Sąjunga) negalėsianti pripažinti šio ginčo išsprendimo be jos pasiūlymų ir be abiejų šalių sutikimo.

Nežiūrint tos, vienu balsu priimtos, Tautų Sąjungos Tarybos rezoliucijos, Santarvės atstovai Ambasadorių Konferencijoj, kuriems turėtų būti privaloma minėtoji Tarybos rezoliucija (kadangi tų valstybių atstovai tuo laiku balsavo už tą rezoliuciją), vis delto išsprendė Lietuvos ir Lenkijos sienų klausimą vienos šalies naudai, t.y. priešingai T.S. Tarybos tuo pačiu klausimu nutarimui. Eidama šia Tarybos rezoliucija Ambasadorių Konferencija turėjo šį klausimą palikti atvirą[9]).

Taigi visiškai teisėtai Lietuvos Vyriausybė atsisakė pripažinti 1923 m. kovo mėn. 15 d. Vilniaus klausimo sprendimą, kaipo griežtai priešingą tarptautinei teisei ir teisingumui.

Dr. jur. G. Rutenbergas.

---

[8]) ten pat.

[9]) Šisai klausimas plačiau nušviestas mano darbe, atspausdintame „Lietuvoj" 1925 m. Nr Nr. 129, 134, 136, 137, 139 vardu: „Tautų Sąjungos pakto nustatytoji intervencija tarptautinės teisės atžvilgiu".

La Cour Permanente dé justice Internationale[1].

Mūsų sudarytame CPI vaizde iki šiol tebedaro įspūdžių to juridinio miglotumo, kuriuo reiškiasi CPI pirmatakas ir vienlaikis taip pat Haagos „La cour permanente d'arbitrage".

Visas tos 1899 metų Haagos konferencijoj gimdytos „įstaigos" faktinis turinys tebuvo turimasis Haagoje sąrašas asmenų, sugebančių eiti trečiųjų teismo narių pareigas tuo atveju, jeigu susiginčijusios valstybes panorėtų tokį teismą sudaryti ir išsirinkti savo arbitrais išvardintus Haagos sąraše asmenis.

Žinoma, toje Europos gadynėje (iki 1914 metų) ir šitoks dalyko sutvarkymas reiškė jau daug. Psichologiškai taip pat suprantama, kodel reikėjo kalbėti apie teismo įstaigą (La cour) ten, kur tebuvo kalbama apie niekam neprivalomą rekomenduojamųjų asmenų sąrašą, taip pat suprantamas ir noras pasakyti ką nors ten, kur nebuvo galima arba nieko nenorėta padaryti.

Antrasis Haagos teismas (CPI), apie kurį mes kalbėsime, Versalės sutarties įsteigtas, faktiniai funkcionuoja nuo 1922 metų vasario 15 dienos. Šis tačiau nepanaikino pirmojo teismo[2]) — jisai tebegyvuoja ir tebeveikia. Nuo 1918 metų prietaikio (laikinosios taikos) senojo teismo nariai tris kartus buvo kviečiami tarptautinėms byloms trečiųjų teisme spręsti: 1920 metų rugsėjo 2-4 d. ginčui tarp Ispanijos, Prancūzijos ir Anglijos—iš vienos pusės ir Portugalijos — iš kitos; 1921 metų spalių 10 d. ginčui tarp Prancūzijos ir Peru, ir 1922 metų spalių 13 d. ginčui tarp Norvegijos ir Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstybių.

Pirmieji du ginčai buvo išspręsti iki įsteigiant antrąjį teismą, trečiasis — tarp valstybės, įėjusios Tautų Sąjungos sąstatan, ir valstybės, nesančios Sąjungoje.

Bet, žinoma, ne tiktai vienas prisiminimas CPI pirmatako ir vienlaikio — pirmojo Haagos teismo — yra priežastis mūsų, taip sakant, nerealaus vaizdo, kurį duoda antrasis teismas.

Tautų Sąjungos paktas (14 str) ir visuotinio Sąjungos susirinkimo 1920 mt. gruodžio 13 d. votuotas teismo statutas (36 str.) pakartoja pagrindinį pirmosios Haagos Konvencijos trūkumą: teismo fakultatyvumo principą. CPI spręsiąs „que les Parties lui soumettront".

---

[1]) Žemiau trumpai rašau CPI.

[2]) CPI statuto pirmasis straipsnis F expressis varbis nustato, kad CPI steigiamas nepareinant nuo Haagos Konferencijų 1899 ir 1907 mt. organizuoto teismo.

Žinoma, tat jau nebe arbitražo fakultatyvumas. Tenai buvo ne „teismas“, t. y. ne pripažinimas tai ar kitai šaliai teisės, o tarpininkavimas, siekiąs surasti taikinamą išeitį iš ginčo.

Žemiau pamatysime, kad CPI iš tikrųjų sprendžia, o ne taikina.

Bet patsai priėjimas prie to sprendimo tebelieka fakultatyvus, ir nėsant tam tikros arba bendros sutarties apie kreipimąsi teisman, teisminio apgynimo teisės nėra, — teisės, ypač svarbios ne „didžiosioms“ valstybėms.

Dar daugiau.

Statuto 36 straipsny įdėtas pasiūlymas — tam tikromis deklaracijomis savytarpio pagrindais išskirti keturių klausimų grupių fakultatyvumą[3]).

Įdomus sąrašas valstybių, pripažinusių pasiūlytąjį teismo privalomumą.

Tos valstybės yra: Australija, Brazilija, Bulgarija, Kinai, Kostarika, Danija, Estija, Suomija, Gaiti, Lietuva, Norvegija, Panama, Olandija, Portugalija, Salvadoras, Švedija, Šveicarija, Uragvajus, t. y. valstybės, nesiremiančios išorine ginkluotąja jėga.

Didžiųjų valstybių sąraše nėra, nėra nė „didžiosios“ Lenkijos.

Svarstant CPI lyginamąjį svorį, tenka skaitytis ir su šių dienų tarptautinės teisės padėtim.

Tarptautiniame savytarpio santykiavime mes dar neturime juridiškai apibrėžto realaus visuotinio grupavimo; jis dar tebekuriamas. Taip pat neturime dar „teisės“, kuriai priklausytų visi tarptautinio bendravimo „faktai“. Atvirkščiai, mes tebėsame tokioj stadijoj, kad dar tekaupiami „faktai“, kurie sukurs „teisę“.

1907 metų konvencija visa savo struktūra nutylėjo teisės klausimą, teisės, kuri turėtų būti taikoma.

1920 metų statutas jau kitoks. Jo 38 straipsnis nustato, ką būtent teismas turi taikyti kaip teisę. Rašytoji sutartis, tarptautinis paprotys ir bendrieji teisės principai, sąryšy su sprendimais, galėtų sudaryti plačią dirvą pretorų teisės kūrybai šių dienų jus gentium.

Žinoma, tai galėtų būti, jei nebūtų bendrojo fakultatyvumo dėsnio, o pačiame 38 straipsnio 4-me punkte — rezervo, nurodančio į statuto 59 straipsnį[4]).

Bet, šiaip ar taip, CPI tai jau nebe pirmojo teismo gražus pageidavimų lapas.

CPI teisėjai — nepriklausomi magistratai, renkami be tautybės skirtumo (statuto 2 str). Rinkdami teisėjus rinkikai turi turėti galvoje ne tiktai individualinius kiekvieno teisėjo privalumus,

---

[3]) a) l'interpretation d'un traité; b) tout point de droit international; c) la realité de tout fait qui s'il etait etabli, constituerait la violation d'un engagement international; d) la natur ou l'etendue de la reparation due pour la roupture d'un engagement international.

[4]) Art. 59. La decision de la cour n est obligatoire que pour les parties en litige et dans le cos qui a été decidé.

bet ir būsimojo teismo sąstatą (11 tikrųjų ir 4 atsarginiai). Teisėjai yra renkami Bendrojo Susirinkimo ir Tautų Sąjungos Tarybos iš valstybių pasiulytojo kandidatų sąrašo, 9 metams, ir gali būti antrą kartą renkami (13 str). Tikrieji teismo nariai, užimdami vietą, neturi teisės jungti savo tarnybą su kuriuo kitu politikos ar administracijos veikimu (16 str). Jie nėra pakeičiami ir tegali būti atstatyti kitiems teismo nariams vienu balsu nutarus (18 str). Beeidami savo pareigas teisėjai naudojasi diplomatų privilegijomis ir neliečiamybe (19 str). Teisėjai gauna atlyginimą, skiriamą Tautų Sąjungos Tarybos, ir tasai atlyginimas, kartą paskirtas, negali būti sumažintas. Žadama išdirbti teisėjų pensionavimo reglamentą (32 str).

Teismo sesija renkasi ne rečiau kaip kartą per metus, būtent, birželio 15 d.

Teismas turi 3 speciales kameras: a) pagreitintojo teismo proceso byloms, b) darbo konfliktams ir c) tranzito bei susisiekimo konfliktams.

Statutas ir teismo priimtas reglamentas nustato proceso tvarką. Procesas yra viešas ir susideda iš bylos parengimo raštu (ieškovo memorialas, atsakovo atsakymas, ieškovo ir atsakovo replikos) ir proceso gyvu žodžiu, dalyvaujant bylininkams (per agentus, advokatus ir patarėjus), klausinėjant liudytojus, darant ekspertyzą ir t.t.

Tokiu būdu teismo organizacijoje juristai-praktikai ras visus tuos pažymius, kuriuos jie pratę matyti paprastam teisme, o teoretikai — valstybės tvarkos žinovai — galės, su pastaba, pastatyti tą teismą greta federalinių Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstybių ir Šveicarijos teismų.

Pastaba labai žymi. Šveicarija ir Jungtinės Valstybės yra realus valstybinių vienetų junginys su realia centraline valdžia, o tuo tarpu Tautų Sąjungoje visa tatai tebėra in nascendo.

CPI veikimas per jo gyvavimo laiką pasireiškė: a) penkiuose teismo sprendimuose (arret) ir b) dvylikoje aiškinamųjų sprendimų (avis consultatif).

Teismo sprendimai buvo padaryti: I) 1923 metų rugpiūčio 27 d. Anglijos, Italijos, Prancūzijos ir Japonijos ieškiniu Vokietijai del praleisto Kyl'io perkasu garlaivio (Wimbledon), plaukusio iš Salonikų į Dancigą su ginklais Lenkams, kariavusiems su Rusija; Lenkams buvo leista dalyvauti byloje trečiuoju asmeniu; 2) ir 5) 1924 metų rugpiūčio 30 d. (kompetencijos klausimu) ir 1925 metų kovo 26 d. (iš esmės) ieškiniu, kurį iškėlė Graikija, gindama interesus buvusio Turkijos, dabar Graikijos, valdinio Mavromatiso, Anglijai, suteikusiai Palestinoje inžinieriui Rutenbergui koncesiją tam paciam objektui, kuris, ieškovo pareiškimu, buvo savo laiku Turkų vyriausybės suteiktas Mavromatisui, ir 3) ir 4) 1924 metų rugsėjo 12 d. ir 1925 metų kovo 26 d. — susiginčijus Bulgarijai ir Graikijai del kai kurių Neljų taikos punktų interpretacijos.

Aiškinamieji sprendimai buvo padaryti: 1) 1922 metų liepos 31 d. del darbininkų atstovų skyrimo tvarkos į Tarptautinę Darbo Organizaciją; 2) ir 3) 1922 metų rugpiūčio 12 d. — del Tarptautinės Darbo Organizacijos kompetencijos ribų; 4) 1923 metų vasario 7 d. — Anglijos prieštaravimu del Maroko ir Tuniso priimtojo naturalizacijos įstatymo; 5) 1923 metų liepos 23 d. Suomijos iškeltu Rytų Karelijos klausimu; 6) 1923 metų rugsėjo 10 d. apie vokiečių kolonistų teises Lenkijoje; 7) 1923 metų rugsėjo 15 d. apie buvusių Vokietijos valdinių teisę Lenkijos pilietybei; 8) 1923 metų gruodžio 6 d. — del pasienio ginčo tarp Lenkijos ir Čekoslovakijos; 9) 1924 metų rugsėjo 4 d. del pasienio ginčo tarp Pietųslavijos ir Albanijos; 10) 1925 metų vasario 21 d Graikijos ir Turkijos gyventojų pasikeitimo tvarkos klausimu; 11) 1925 metų gegužės 16 d. apie lenkų pašto dėžutes Dancige ir 12) 1925 metų lapkričio 21 d. apie sieną tarp Turkijos ir Irako.

Kaip matote, mūsų artimiausioji kaimynė Lenkija gana dažnai bylinėjasi Tarptautiniame Teisme.

Nurodysiu čia kelis bruožus iš Lenkijos bylų.

Savo laiku vokiškoje Lenkijos dalyje vokiečių valstiečiai turėjo teisę ypatingomis palengvintomis mokėjimo sąlygomis pirktis išsimokėtinai žemių. Lenkų vyriausybė tam tikru įstatymu nustatė, jog tie kolonistai — dabar jau Lenkijos valdiniai,— kurių žemių įrašymas į žemės registrą (Auflassung) buvo padarytas, paskelbus prietaikį, (laikinąją taiką) arba išviso nebuvo padarytas, neturi nuosavybės teisės žemei, ir tas žemes valstiečiams atėmė.

CPI atmetė lenkų nusistatymą ir pripažino, kad Lenkijos vyriausybė mėgina duoti Auflassung ne tą reikšmę, kurią jis turi vokiecių teise, būtent deklaratyvinę reikšmę, o ne konstruktyvinę, ir kad Lenkų vyriausybė stengiasi išvengti savo prievolės laikyti lygiais savo piliečius, kad ir vokiečių kilmės.

Šioje byloje įdomu pažymėti du momentu: pirma, bylą iškėlė vokiečių mažumos gynimo sąjunga Lenkijoj, pasiuntus protesto telegramą Tautų Sąjungos Tarybai, t. y. byla buvo iškelta ne kurios valstybinės valdžios iniciatyva, ir antra — griežtas teisinis nusistatymas, pareikštas CPI, nors Lenkija tuo laiku buvo Antantos ypač lepinama, o bylos turinys rodė priešingą lenkams prieškarinės Vokietijos politiką.

Kitas CPI sprendimas irgi buvo nepalankus Lenkijai. Eidama savo tarptautiniais pasižadėjimais Lenkija turi pripažinti savo piliečiu kiekvieną, gimusį iš tėvų, savo laiku gyvenusių dabartinėje Lenkijoje, ir kiekvieną, faktinai gyvenusį tenai 1920 metų sausio 10 dieną.

Lenkų vyriausybė išaiškino savo pasižadėjimą tąja prasme, kad tėvų gyvenimo vieta Lenkijoj yra būtina ne tik pretendento gimimo momentu, bet ir 1920 metų sausio 10 d. Toksai aiškinimas prieštaravo ir tiksliam tekstui, ir gyvenimo logikai: Lenkija

atimdavo pilietybę taip tiems, kurių tėvai buvo persikėlę kiton Vokietijos pusėn, taip ir tiems, kurių tėvai buvo mirę iki 1920 metų sausio 10 dienos.

CPI atmetė lenkų nusistatymą.

Ypač įdomus yra mums trečiasis sprendimas del Lenkijos pasienio ginčo su Čekoslovakija.

Susikūrus Lenkijai ir Čekoslovakijai, trijų apygardų (Teschen, Orawa ir Spisz) klausimas liko neišspręstas, ligi būsiąs padarytas plebiscitas tose vietose.

Abi pusės — ar pabijojo rezultatų, ar pasikliovė kuria aukštąja pagalba, sunku pasakyti — bet, šiaip ar taip, abi pusės atsisakė nuo plebiscito ir drauge kreipėsi į Vyriausiąją Didžiųjų Valstybių Tarybą, prašydamos išvesti sieną. Vyriausiajai Tarybai pavedus, Ambasadorių Taryba padalijo ginčijamą žemę, bet rezultatas buvo nepalankus Lenkijai.

Padarius tą sprendimą Ambasadorių Taryba pavedė tam tikrai technikos komisijai išvesti sieną natūroje.

Lenkija pasinaudojo tuo nutarimu ir dėdamasi reiškianti protestą del komisijos veikimo, mėgino vėl iškelti klausimą iš esmės.

CPI pripažino, kad Ambasadorių Tarybos sprendimas šiuo atveju buvo pačios Lenkijos pasirinkto trečiųjų teismo sprendimas ir kad kelti kurių naujų klausimų iš esmės, apskundus technikinį darbą, Lenkija neturi teisės.

Tokiu būdu Lenkijos mėginimas išvengti savo, autartyje duoto, žodžio išdavinių, pasirodžius nepalankiam rezultatui, nepavyko.

Mes tegalime pasigailėti, kad Teismo sprendimuose nėra nutarimo dar del vieno Lenkų ką tik pasirašytos sutarties sulaužymo — Suvalkų sutarties su Lietuviais.

Tas būtų įdomus procesas su ne mažiau įdomiu tardymu ponų Želigovskio ir Pilsudskio, kaipo „Vilniaus sukilimo“ liudytojų.

V. V.

Vokiečių baudžiamojo statuto projektas*).

1924 metų pabaigoj buvo paskelbtas seniai laukiamas naujojo Vokiečių baudžiamojo statuto valdžios projektas (Amtlicher Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Straf gesetzbuchs). Kiek vėliau, 1925 metų pavasarį, išėjo ir paaiškinamasis raštas (Begründung) prie projekto. Priruošiamieji darbai šitai Vokiečių baudžiamosios teisės reformai eina jau bemaž 25 metai. Dar 1902 metais Vokiečių valdžios iniciatyva buvo sudarytas iš žymiausių vokiečių kriminalistų (Liszt, Wachl ir k.) vad. moksliškas komitetas (wissenschaftliches Komitee), kuriam buvo pavesta surinkti ir apdirbti vokiečių ir kitų tautų baudžiamąją teisę, „kad tuo būdu paruošti būtų rimti ir tvirti pagrindai baudžiamosios teisės reformai". Komitetui atlikus savo darbus, buvo išleistas monumentalinis veikalas (baigtas 1909 metais) iš 16 didelių tomų, kurių 6 paskirti bendrajai daliai, o 9—ypatingajai (16-tą tomą sudaro rodyklė). Šitame veikale („Vergleichende Darstallung des deutschen und ausländischen Strafrechts") —prie jo surašymo buvo prisidėję visi žymesnieji vokiečių, austrų ir šveicarų kriminalistai — yra moksliškai apdirbta beveik visų kultūringųjų šalių gyvenamoji baudžiamoji teisė su kai kuriais reformos projektais (tarp kit ko ir mūsų gyvenamasis baudž. statutas, buvusis tada naujojo rusų statuto projektas).

---

*) **Medžiaga:**

1) Amtlicher Endwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs nebst Begründung, 1925.
2) Vorentwurf zu einem Deutschen Srafgesetzbuch 1909.
3) Entwurf der Strafrechtskommission (1913) und Entwurf von 1919. 1920.
4) Dr. Bumke. Der neue Strafgesetzentwurf (Deutsche Juristen—Zeitung, 1925 Nr. 1).
5) Der neue Strafgesetzentwurf (Wach'o, Kahl'o, Ebermayer'o ir Mamroth'o straipsniai. D.J.Z. 1925 m. Nr. Nr. 7, 9, 10, 14).
6) H. v. Hippel. Die allgemeinen Lehren vom Verbrechen im Strafgesetzentwurf von 1925 (Z.f.d.g. Strafrechtswissenschaft 47. Band, 18-64 p.).
7) M. M. Isajev. Projekt novago germanskago ugolovnogo uloženija. (Žurn. Min. Just. 1910 m. Nr. 4, 28-56 p.).
8) V. Stankevič. Borba s opasnym sostojanijem, kak osnovnaja zadača novago ugolovnogo prava (Novyja ideji v pravoviedieniji. Sb. I. 1914 m. 78-135 p.).
9) Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich (Liszt'o ir Delaquis'o leidinys. 26. Aufl. 1922).
10) V. Stankevičius. Baudžiamoji teisė. Paskaitos 1925.

Tuo tarpu baigė savo darbą ir sudarytoji 1906 metais prie Vokiečių teisingumo ministerijos iš kriminalistų praktikų komisija pirmajam naujojo baudž. statuto projektui surašyti; 1909 metais buvo išleistas pačiai pradžiai projektas „Vorentwurf zu einem Deutschen Strafgesetzbuch" su paaiškinamuoju 2 tomų raštu. Šitas projektas buvo gyvai svarstomas tiek teisės mokslo ir praktikos atstovų, tiek plačiosios spaudos. Keturi žymiausieji vokiečių baudžiamosios teisės mokslininkai (Liszt, Kahl, v. Lilienthal, Goldschmidt) išdėstė savo pasiūlymus del projekto atskirai išleistame kontrprojekte „Gegenentwurf zum Vorentwurf eines Deutschen Strafgesetzbuchs".

1911 m. buvo sudaryta kita didesnė komisija surašyti naujam projektui, turint galvoje ir pirmojo projekto kritiką. Komisijos buvo 1913 metais paruoštas 2-ras projektas „Entwurf der Strafrechtskommission".

Didysis karas sutrukdė reformų darbų eigą ir tik 1918 metų pavasarį buvo pavesta mažajai komisijai iš 4 žmonių (Ebermayer ir k.) apdirbti 1913 m. projektą, ir 1919 metais buvo parašytas naujas projektas, kuriame buvo turimos galvoje ir giliai pasikeitusios nuo karo aplinkybės. 1920 metais buvo paskelbtas šitas 3-sis iš eilės projektas: „Entwurf der Strafrechtskommision 1919" su paaiškinamuoju raštu. Tuo tarpu prie reformos darbų prisidėjo ir austrų teisės mokslo atstovai; jų buvo surašytas šitam projektui ir kontrprojektas. Projektas ir kontrprojektas buvo pagrindas tolimesniam (4 am iš eilės), baigtam 1922 metais, vadinamajam „Radbrucho" projektui (jis buvo sudarytas socialdemokratui Radbruchui esant teisingumo ministeriu ir buvo jo pristatytas vyriausybei apsvarstyti). Tasai projektas su kai kuriais pakeitimais ir sudaro paskutinį valdžios projektą.

Baudžiamosios teisės reforma Vokietijoje jau yra iš dalies įvykdyta. Būtent, 1923 metais buvo išleistas „Jugendgerichtsgesetz", kuris reformavo mažamečių nusikaltėlių materialinę ir procesualinę teisę, o 1924 metais buvo atskiru įstatymu sutvarkytas trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių pakeitimas pinigine pabauda.

Dabartinis projektas mažamečių nusikaltėlių todel neliečia, o piniginės pabaudos įstatymai, kurie plačiau leidžia keisti laisvės atėmimo bausmę pinigine pabauda, įeina į dabartinį projektą ir yra jo kiek daugiau praplėsti.

Reikia dar pažymėti, kad projektuojamasis naujasis statutas numatomas bendras Vokietijai ir Austrijai.

I.

Pereinant prie paties projekto, tenka pirmoj eilėj susipažinti su tais padariniais, kuriuos projektas jungia su pačiu nusikalstamuoju darbu. Jųjų projektas numato dvi rūši: a) bausmės ir b) vadinamosios taisomosios ir apsaugojamosios priemonės (Massregeln der Besserung und Sicherung).

Bausmių rūšys yra bemaž tos pačios, kaip ir gyvenamojo Vokiečių baudžiamojo statuto. Mirties bausmė yra projekte palikta. Ji buvo numatyta ir visų ankstybesnių projektų, išskyrus vad. „Rabdrucho" projektą (1922 metų). Mirties bausmės palikimą dabartiniame projekte paaiškinamasis prie jo raštas šiaip motyvuoja: pagrindiniu klausimu, ar palikti mirties bausmę ar ją visai panaikinti, nuomonės nuo seniai skiriasi; mirties bausmės šalininkų, lygiai kaip ir jos priešininkų, esama visuose visuomenės sluoksniuose ir įvairių politinių ir religinių pažiūrų grupėse. Po to paaiškinamasis raštas, išdėstęs mirties bausmės priešininkų ir jos šalininkų svarbiausius argumentus, rašo: „Projektas pripažįsta svarbumą tų motyvų, kurie yra keliami prieš mirties bausmę; bet sako, kad laikas ją panaikinti dar nesąs atėjęs. Turint galvoje įvykusį del ilgo karo visuotinį sužiaurėjimą (Verrohung) ir nepaprastą padaugėjimą baisiausių žmogžudysčių, atrodo negalima atsisakyti gyvenime nuo tos atbaidymo priemonės (Abschreckungsmittel), kurią be abejo turi mirties bausmė. Todel projektas palieka mirties bausmę su . . . susiaurinimais, kurie žymiai susilpnina esantį prieš mirties bausmę principišką abejojimą (Bedenken) (paaiškin. rašt. 29—30 p.).

Mirties bausmė projekte numatyta tik už nužudymą (Mord). Bet ir šituo atveju, priešingai gyvenamajam statutui, leidžiama taikyti mažinančias atsakomingumą aplinkybes (mildernde Umstände) ir šituo atveju mirties bausmė galima pakeisti sunkiuoju kalėjimu. Mirties bausmė taipgi netaikoma sumažintam pakaltinimui (verminderte Zurechnungsfähigkeit §§ 72, 17).

Laisvės atėmimo bausmės projekte pažymėtos šios: sunkusis kalėjimas (Zuchthaus), paprastasis kalėjimas (Gefängnis) ir „Einschliessung" (custodia honesta). Be to dar numatyta už nusižengimą (Uebertretungen) areštas (Haft), bet šis yra tik antrinė bausmė, kuria pakeičiama pagrindinė piniginė pabauda.

Zuchthaus'o ilgumas atatinka gyvenamąjį statutą. Jis skiriamas arba ligi gyvos galvos, arba nuo vienerių ligi 15 metų. Zuchthaus yra normalė bausmė už didžiuosius nusikaltimus (Verbrechen). Bet įvairius nusikaltimus, kuriuos gyvenamasis statutas priskaito prie didžiųjų, projektas priskiria prie šiaip nusikaltimų (Vergehen) (pav. suklastojimą (§ 187), abortą (§ 228) ir kt.), ir jie baudžiami tik paprastuoju kalėjimu.

Paprastasis kalėjimas (Gefängnis) skiriamas nuo 1 savaitės ligi 5 metų. Žemesnioji Gefängnis'o riba yra, palyginant su gyvenamuoju statutu (minimumas yra ten 1 diena), padidinta „kad kuo daugiau galima būtų išvengti trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių" (paaišk. raštas 31 p.). Šitos bausmės taikymas yra, palyginant su gyvenamuoju statutu, iš dalies praplėstas, iš dalies susiaurintas. Ši bausmė atstoja, kaip ankščiau minėta, gresiantį gyv. statutu už kai kuriuos nusikaltimus Zuchthaus'ą, ir be to, visą eilę gyvenamojo statuto nusižengimų (Uebertretungen) projektas pakelia į nusikaltimus (Vergehen) ir baudžia

Gefängnis'u. Jos taikymas yra susiaurintas tuo, kad tam tikruose atsitikimuose, kaip tuoj pamatysime, vietoj Gefängnis (ir vietoj Zuchthaus) gali būti paskirta „Einschliessung" (custodia honesta). Einschliesung (custodia honesta) pakeičia gyvenamojo statuto Festungshaft (tvirtovės kalėjimas). Bet tuo tarpu, kai pagal gyvenamąjį statutą Festungshaft buvo skiriama tik už tam tikrus nusikaltimus (ypatingai politinius), Einschliessung gali būti paskirta už bet kokį nusikaltimą (tik ne už nusižengimą), jei nusikaltėlio lemiamu motyvu buvo tai, kad jis jautėsi turįs tą darbą daryti del savo morališko, religiško arba politiško įsitikinimo: „An Stelle von Zuchthaus und Gefängnis tritt Einschliessung von gleicher Dauer, wenn der ausschlaggebende Beweggrund des Täters darin bestand, dass er sich zu der Tat auf Grund seiner sittlichen, religiösen oder politischen Ueberzeugung für verpflichtat hielt" (§ 71). Šitos bausmės taikymo praplėtimą paaiškinamasis raštas šitaip motyvuoja: „Apribojimas tam tikrų nusikaltimų, už kuriuos tegali būti paskirta custodia honesta, pasirodė mažai vykęs. Kurios rūšies darbai atskirame atsitikime yra diktuojami idealinių motyvų— įstatymų leidėjas iš anksto numatyti negali. Čia tegali tikti bendroji taisyklė, pagal kurią už baudžiamąjį darbą gali būti paskirta custodia honesta, jei tam nepriešingi tam tikri įstatymo reikalavimai (P.r. 51 p.).

Einschliessung skiriamas vietoj Zuchthaus ir Gefängnis to pat ilgumo. Tokiu būdu žemesnioji jo riba yra viena savaitė, o maksimumas — 15 metų arba ligi gyvos galvos.

Paskutinė laisvės atėmimo bausmė areštas (Haft), kuris skiriamas už nusižengimus, nėra, kaip jau sakyta, pagrindinė bausmė (išskyrus vadinamuosius „ypatingai sunkiuosius atsitikimus (besonders schwere Fälle)"). Areštas skiriamas vietoj piniginės bausmės, jei nusikaltėlis neišgali užmokėti pabaudos. Areštas skiriamas nuo 1 dienos ligi 3 mėnesių; tam tikrais atsitikimais jis gali būti pailgintas ligi 4 $\frac{1}{2}$ mėn.

Piniginė bausmė yra nustatyta kaip už nusikaltimus (Vergehen), taip už nusižengimus (Uebertretungen). Projekto buvo stengtasi, kiek galima, daugiau praplėsti piniginės bausmės taikymas, kad tuo būdu galėtų išvengti trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių (P.R. 32 p.). Kaip jau minėta įžangoje, tam tikslui jau buvo anksčiau išleista visa eilė „Geldstrafengsetze", praplėtusių piniginės bausmės taikymą vietoj trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių (arešto, paprasto kalėjimo). Šitą galimumą paskirti piniginę bausmę projektas dar labiau praplečia. Daugeliui nusikaltimų (Vergehen), už kuriuos ligi šiol tebuvo skiriama laisvės atėmimo bausmė, pagal projektą galima dabar skirti ir piniginė bauda, pav. nusikaltimuose prieš tikybą (§§ 167, 168), už melagingą parodymą (§ 172) ir kit. Be to, galima kiekviename nusikaltime (Vergehen) pereit prie piniginės bausmės, pripažinus mažinančias atsakingumą aplinkybes (mildernde Umstände) (§ 72). Bet ir už didįjį nusikaltimą (Verbrechen) teismas gali bausti pinigine bauda,

jei atsitikimas yra „ypatingai lengvas“ (besonders leichter Fall). Piniginė pabauda skiriama nuo 3 markių ligi 10.000 (už nusižengimus — nuo 1 mar. ligi 150 m.).

Tokios yra numatomos projekte bausmės. Jų vykdymo būdą pats projektas nenustato: jis pravedamas atskiram bausmių vykdymo įstatymui (Reichgesetz über den Strafvollzug) (paaišk. r. 30 p.). Jokių „antraeilių bausmių“ (Nebenstrafen) projektas nenumato. Kai kurios gyvenamojo statuto Nebenstrafen yra projekto priskirtos prie vadinamųjų taisomųjų ir apsaugojamųjų priemonių (Massregeln der Besserung und Sicherung), pav. atėmimas teisės rinkti ir balsuoti ar eiti viešą tarnybą; kitos (pav. policijos priežiūra...) yra visai panaikintos.

2.

Be bausmių projektas numato visą eilę vadinamųjų taisomųjų ir apsaugojamųjų priemonių (Massregeln der Besserung und Sicherung). Šitų priemonių gyvenamame statute visai nėra. Jų tikslas yra apsaugoti visuomenę nuo nusikultusio asmens pavojingumo, kada yra pagrindo laukti, kad jis darys naujus nusikaltimus. „Kaip nusikaltėliui mažamečiui tam tikromis aplinkybėmis bausmė turi būti papildyta arba pakeista auklėjimo priemonėmis, lygiai taip pat ir tam tikrai suaugusių nusikaltėlių grupei bausmės vietoj, arba greta jos, yra reikalingos specialės priemonės (Behandlung) pašalinti jų pavojingumui visuomenei. Tų priemonių taikymas turi pasibaigti tik tada, kada šis tikslas yra pasiektas, o nuo asmenų, iš kurių negalima laukti pasitaisymo, visuomenė turi būti apsaugota bent jų nuolatiniu atskyrimu, (P. r. 37 p).

Tokie yra tie uždaviniai, kuriuos turi atlikti svarbiausios numatytos projekte taisomosios ir apsaugojamosios priemonės.

Prie šitų svarbiausių priemonių priklauso: 1) laikymas gydymo arba rūpinimos įstaigoj (Heil-oder Pflegeanstalt), 2) laikymas girtuoklių gydymo įstaigoj (Trinkerheilanstalt), 3) laikymas vadinamojoj apsaugos įstaigoj (Sicherungsverwahrung), 4) laikymas darbo namuos (Arbeitshaus) arba prieglaudoj (Asyl), 5) uždraudimas lankyti vietas, kuriose parduodami svaiginamieji gėralai (Wirtshausverbot), 6) apsaugos priežiūra (Schutzaufsicht). Prie taisymo ir apsaugojimo priemonių projektas be to priskaito: išsiuntimą iš Vokietijos (Reichsveiweisung), nustojimą rinkimo ir balsavimo teisės (Verlust des Wahl- und Stimmrechts), nustojimą teisės eiti viešą tarnybą (Verlust der Amtsfähigkeit), sprendimo paskelbimą (Urteilsbekanntmachung) ir daiktų atėmimą (Einziehung).

Del šitų priemonių projekte yra nustatyta šie dėsniai:

Nepakaltinamieji ir mažiau pakaltinamieji (minder Zurechnungsfähige) gali būti teismo sprendimu uždaryti į viešąją gydymo arba rūpinimos įstaigą (öffentliche Heil - oder Pflegeans-

talt), jei šita priemonė yra reikalinga del viešo saugumo (öffentliche Sicherheit) (§ 43).

Žmogus, nusikaltęs budamas girtas, gali būti uždarytas į girtuokliams gydyti įstaigą (Trinkerheilanstalt) (§ 44). Jam gali būti, taip pat paskirta priemonė „Wirtshausverbot", t. y. uždraudimas lankytis vietose, kuriose parduodami svaiginamieji gėralai (§ 52).

Vietoj patalpinimo į gydymo įstaigą gali būti paskirta ir lengvesnė priemonė „Schutzaufsicht" (apsaugos priežiūra), jei šitos priemonės tam atsitikimui užtenka. Schutzaufsicht turi prižiūrimąjį sulaikyti (bewahren) nuo naujų nusikaltimų, pripratinti jį prie teisėto gyvenimo ir palengvinti jam savo ekonomišką būklę pagerinti (§ 51).

Už tam tikrus nusikaltimus, kuriuos projektas apibūdina sąvoka „bendrai kenksmingas elgimasis" (gemeinschädliches Verhalten), pav. elgetavimas, valkatavimas, paleistuvavimas ir k. (§ 378-384), projektas numato uždarymą į darbo namus (Arbeitshaus), arba nedarbingus — į prieglaudą (Asyl). Šita priemonė taip pat gali būti pakeista „Schutzaufsicht".

Nusikaltėliui iš pajunkimo (Gewohnheitsverbrecher) gali būti greta bausmės paskirtas dar uždarymas į apsaugos įstaigą (Sicherungsverwahrung).

Uždarymas į gydymo įstaigą (Heil oder Pfelgeanstalt), apsaugos įstaigą, darbo namus arba prieglaudą neapribotas tam tikru laiku. Jis trunka ligi bus pasiektas tikslas, kuriam paskirta priemonė; bet priemonė gali būti taikoma ilgiau kaip trejus metus tik atskiru teismo nutarimu. (§§ 46, 383)

Uždaryti į girtuoklių gydymo įstaigą galima ne ilgiau kaip dvejus metus (§ 46).

Wirtshausverbot skiriamas nuo 3 mėnesių ligi 1 metų (§ 52).

Del kitų taisomųjų ir apsaugojamųjų priemonių taikymo projektas nustato taip:

Išsiuntimas iš valstybės ribų (Reichsverweisung) taikomas svetimšaliams. Šita priemonė gali būti paskirta tik tada, kada svetimšalis yra nubaustas ne mažiau kaip venerius metus kalėjimo. Teismas savo nutarimu tik leidžia administracijai per šešių mėnesių laiką tą priemonę pritaikyti, o patį įsakymą apie išsiuntimą jau duoda atatinkama administracijos įstaiga, jei ji tai randa reikalinga (§ 53).

Nubaustasis mirtim arba sunkiuoju kalėjimu ipso jure nustoja visam amžiui teisės eiti viešą tarnybą. Šiaip šita teisė gali būti teismo nutarimu atimta tik tais atsitikimais, kada kaltinamasis yra nubaustas ne mažiau kaip 1 metus kalėjimo už tokį darbą, kurį padaręs jis yra nustojęs pasitikėjimo, reikalingo viešai tarnybai eiti. Šituo atveju teisė atimama tik tam laikui, būtent nuo 1 ligi 5 metų (§§ 54, 56).

Nustojęs teisės eiti viešą tarnybą nustoja kartu ir teisės rinkti ir balsuoti (Wahl-und Stimmrecht).

Atimtos teisės gali būti teismo grąžintos, jei nuteistasis vėl įgijo pasitikėjimą, reikalingą toms teisėms vykdyti (vad. reabilitacija, Wiederverleihung) (§ 58).

Nuteistajam sulaikyti nuo tolimesnių nusikalstamųjų darbų arba ir kitiems sulaikyti nuo tokių pat arba panašių nusikalstamųjų darbų teismas gali nutarti paskelbti viešai sprendimą nuteistojo lėšomis (Urteilsbekanntmachung) (§ 59).

Paskutinė iš taisomųjų ir apsaugojamųjų priemonių yra Einziehung (*atėmimas*); būtent, daiktai, kurie yra pasidarę per nusikalstamąjį darbą arba buvo pavartoti nusikalstamajam darbui padaryti, gali būti atimti (§ 60). Šita priemonė taikoma ir nusižengimams (visos kitos priemonės nusižengimams netaikomos). Taisomųjų ir apsaugojamųjų priemonių vykdymo būdą projektas nenustato. Šitą, kaip ir bausmių vykdymą, paveda atskiram vykdymo įstatymui.

3.

Labai svarbus yra projekto naujai[1]) įvedamas vadinamasis sąlyginis nuteisimas, arba, tikriau tariant, sąlyginis bausmės atleidimas (Straferlas). Projektas numato atleidimą nuo visos bausmės ir atleidimą nuo bausmės likučių. Atleisti nuo visos bausmės galima tik nubaustą ne skaudžiau kaip paprastuoju kalėjimu, o nuo bausmės likučių galima atleisti ir nubaustąjį sunkiuoju kalėjimu. Atleisti nuo bausmės (visos arba likučių) teismas gali tik tokį nusikaltėlį, nuo kurio turime pagrindo laukti, kad viltis būti atleistam nuo bausmės jį sulaikys nuo tolimesnių nusikalstamųjų darbų (§ 37). Likučiai gali būti atleisti tik iškalėjusiam 2/3 bausmės ir tam, kurs gerai elgės kalėjime.

Bausmė atleidžiama su sąlyga, kad nuteistasis per tam tikrą vad. mėginamąjį laiką (Probezeit) gerai elgtųsi. Šitas mėginamasis laikas yra nuo 2 ligi 5 metų del Verbrechen ir Vergehen ir nuo 1 ligi 2 metų del nusižengimų (Uebertretungen). Atleistajam nuo bausmės teismas gali uždėti vadinamąją apsaugos priežiūrą (Schutzaufsicht, del jos žiūr. aukščiau apie taisomąsias ir apsaugojamąsias priemones). Be to, teismas gali uždėti jam tam tikras pareigas (§ 39). Pačių tų pareigų projektas neišvardija; jis tik iškelia vieną, būtent, atitaisymą (kiek tai leidžia nuteistojo ekonominė būklė) nuostolių, padarytų nusikaltimu. Bet paaiškinamasis raštas (35 p.) nurodo, kad prie tų uždedamųjų pareigų priklauso, pav., ir susilaikymas nuo svaiginamųjų gėralų, užsiėmimas reguliariu darbu, pranešimas apie gyvenamosios vietos pakeitimą ir k.

Teismas turi nutarimą apie sąlyginį busmės atleidimą panaikinti (wiederrufen, atšaukti), jei per mėginamąjį laiką atleistasis padarė naują nusikalstamąjį darbą. Bet jei nuteistajam atleidžiama bausmė ir už naują nusikaltimą, arba jei jis už naują nusikaltimą yra nubaustas tik pinigine pabauda, tai teismas gali nutarimą apie atleidimą nuo bausmės ir nenaikinti.

---

1) Sulygink paaišk. r. 33. p.

Prieš naikinant nutarimą del sąlyginio bausmės atleidimo turi būti išklausytas nuteistasis. Jei per mėginamąjį laiką nutarimas nėra panaikintas, tai, išėjus tam laikui, bausmė laikoma galutinai atleista.

4.

Susipažinę su projekto baudžiamąja ir taisomąja sistema sustosime ties kitais svarbiais pagrindiniais projekto dėsniais.

Nesutikdamas su pirmaisiais projektais dabartinis projektas neapibrežia kaltės formų — tyčios (dolus) ir neatsargumo sąvokų. Šituo klausimu skaitome paaiškinamajame rašte (12 p.): „Daug kartų buvo reikalauta, kad naujame baudžiamajame statute būtų nustatytos (festgelegt) bendros nusikalstamojo darbo sąvokos žymės. Pirmesnieji projektai tą reikalavimą buvo išpildę. Tarp kita jų buvo bandyta nustatyti įstatyme tyčios, jos rūšių ir neatsargumo sąvokos. Bet pasirodė, kad, nežiūrint į esantį dabar bendrą susitarimą del svarbiausių nusikalstamojo darbo bendrų žymių, tų žymių patenkinamas apibrėžimas yra vis delto be galo sunkus. Be to, kaltės moksle esama *sienos sričių* (Grenzgebiete), kurios dar yra reikalingos tolimesnio mokslíško tyrimo... Projektas todel vengia, kiek galima, sąvokų apibrėžimo; tarp kita neapibrėžia įstatyme tyčios, jos rūšių (Unterarten) ir neatsargumo. Tai pavedama praktikai ir teorijai.

Nors pačiame projekte nėra tyčios sąvokos apibrėžimo, bet paaiškinamasis raštas (13 p.) nurodo, kad visur, kur pagal projektą reikalaujama dolus, užtenka ir dolus eventualis (Bedingter (eventueller) Vorsatz).

Pagal gyvenamąjį vokiečių baudžiamąjį statutą nusikaltėlis kai kuriais atsitikimais atsako ir *už* atsitiktinius padarinius, surištus su jo padarytu nusikalstamuoju darbu. Projektas šitą atsakingumą už atsitiktinius padarinius visiškai panaikina. § 12 nustato, kad „baudžiamas yra tik tas, kurs veikia tyčia arba neatsargiai". Jau iš šito bendro dėsnio eina nusikaltėlio neatsakingumas už atsitiktinius nusikalstamojo darbo padarinius. Bet projektas dar tiesiog nustato tai 15-me §: „Didesnė bausmė, kurią įstatymas jungia su tam tikru ypatingu darbo padariniu, gali būti padariusiajam taikoma tik tada, kada jis tą padarinį įvykdė (herbeigefürt) bent neatsargiai".

Skiriasi projektas nuo gyvenamojo statuto ir taip pat pakaltinimo (Zurechnungsfähigkeit) mokslu. Nepakaltinamas, pagal projektą, yra tas, kas del sąmonės sutrukdymų, del liguistų psichikos veikimo sutrukdymų arba del psichinio silpnumo nesugeba suprasti darbo neleistinumą arba kaip supranta, taip negali veikti. „Nicht zurechnungsfähig ist wur zur Zeit der Tat wegen Bewusstseinsstörung, wegen krankhafter Störung der Geistestätingkeit oder wegen Geistesschwäche unfähig ist, das Unerlaubte der Tat einzusehen oder dieser Einsicht gemäss zu handeln") (§ 17).

Projektas naujai duoda gyvenamajam statutui nežinomąją, bet teorijos ir praktikos seniai reikalaujamąją, sumažintojo pakaltinimo sąvoka (verminderte Zurechnungsfähigkeit). Mažiau pakaltinamas yra tas, kuris del nurodytų aukščiau priežasčių (sąmonės sutrukdymų ir t.t.) žymiai (in hohem Grade) mažiau sugeba suprasti darbo neleistinumą arba taip supratęs veikti. Mažiau apkaltinamiesiems bausmė turi būti sumažinta. Be to jiems taikoma, esant reikalui, vietoj bausmės arba greta jos tam tikros taisomosios ir apsaugojamosios priemonės. Šitos priemonės gali būti paskirtos ir nepakaltinamiesiems (jiems bausmės, žinoma, netaikomos).

Reikalingą apsigynimą (Notwehr) projektas apibrėžia, kaip gynimąsi „tinkamu aplinkybėms būdu prieš esamąjį (gegenwärtigen) neteisėtą užpuolimą“ (§ 21). Jei gynimosi ribos yra peržengtos, tai nusikaltėliui bausmė gali būti sumažinta pagal atsakingumą mažinančių aplinkybių taisykles. Bet jei tų ribų peržengimas yra dovanotinas (entschuldbar) del susijaudinimo arba išgąsčio, tai peržengusis visai nebaudžiamas (§ 21).

Pasikėsinimo klausimu projektas iš esmės atatinka gyvenamąjį statutą. Bet jis skiriasi nuo statuto ir pirmesniųjų projektų pasikėsinimo baudimo atžvilgiu. Tuo tarpu kai gyvenamuoju statutu ir pirmesniais projektais už pasikėsinimą bausmė turi būti sumažinta, dabartiniu projektu bausmės sumažinimas nėra privalomas, o tik galimas, ir pareina nuo teismo nuožiūros, ar reikia pripažinti nusikaltėliui mažinanti jo atsakingumą ta aplinkybė, kad nusikalstamasis darbas nebuvo pilnai įvykdytas ir pasiliko tik pasikėsinimu. Šitas projekto nusistatymas aiškinamas tuo, kad „projektas laikosi dėsnio, kuriuo baustinumui (Strafwürdigkeit) pirmoj eilėj turi sprendžiamosios reikšmės nusikaltusio asmenybė, jo bloga valia“, o ne tos aplinkybės, kurios nuo jo valios nepareina. Pagal šitą dėsnį projektas, kaip matėme, panaikino ir nusikaltėlio atsakingumą už atsitiktinius nusikalstamojo darbo padarinius. Del to projektas ir bausmę skiriant labiausia atsižiūri į nusikaltusio būdo (Gesinnung) ir valios palinkimo smerktinumą (Verwerflichkeit).

Bendrininkavimas projekte yra suprastintas. Projektas skiria tris bendrininkavimo formas: vykdytoją (Täter), kurstytoją (Anstifter) ir padėjėją (Gehilfe). Kurstytoju yra pagal projektą tas, „kuris tyčia ragina (vorsätzlich veranlasst) kitą padaryti nusikalstamąjį darbą“ (§ 25). Padėjėjas yra tas, „kuris tyčia palengvina kitam nusikalstamąji darbą padaryti“ (§ 26). Kurstytojas ir padėjėjas baudžiami lygiai kaip ir vykdytojas, bet padėjėjui bausmė gali būti sumažinta. Kurstytojo ir padėjėjo baustinumas (Strafbarkeit) nepareina nuo baustinumo to, kuris darbą įvykdė.

Suprastino projektas ir nusikaltimų susidėjimą. Nesutikdamas su gyvenamuoju statutu projektas neskiria baudimo atžvilgiu ideališko susidėjimo nuo reališko. Ir vienu ir antru atveju bausmė skiriama viena, sunkesnė (§§ 63, 64).

5.

Gyvenamajame vokiečių baudžiamajame statute nėra jokių bendrų taisyklių del bausmės skyrimo (Strafzumessung) atskiru atsitikimu. Iš esančių jame keliose vietose nurodymų del bausmės skyrimo (kad pasikėsinimas baudžiamas švelniau (§ 44) ir t. t.) negalima išvesti jokio bendro dėsnio. Bet šitų bendrų dėsnių nustatymas pačiame įstatyme pasidarė juo labiau reikalingas, kad naujo statuto projektas ypatingoje jo dalyje paprastai numato labai plačias bausmės ribas. „Jei teisėjas turi iš labai plačių ribų rasti teisingą bausmę, tai įstatymas bausmei paskirti turi nustatyti bendrus dėsnius. Jis turi bent bendrais bruožais nurodyti, kokios aplinkybės ir kokie samprotavimai turi nulemti (ausschlag gebend sein), skiriant bausmę atskirame atsitikime... Nes šiaip gali atsitikti, kad teisėjas ims žiūrėti nesvarbių aplinkybių, o svarbių nepastebės, arba kad kiekvienas teisėjas ims matuoti kitokiu mastu" (paaišk. rašt. 29 p.).

Projekte bausmės skyrimui yra paskirtas visas 1-sios knygos 9 as skyrius (§§ 67—77). §§ 67—70 nurodo bendruosius dėsnius bausmei skirti. Teisėjas, skirdamas bausmę, turi apsvartyti, kiek nusikalstasis darbas yra atsiradęs iš padariusio jį žmogaus smerktino būdo (verwerfliche Gesinnung) ir kiek, antra vertus, pareina nuo priežasčių, del kurių nusikaltėliui nieko negalima prikišti (nicht zum Vorwurf gereichen). Teisėjas turi, būtent, atsižiūrėti į darbo motyvus (Beweggründe), į padariusiojo supratimą (Einsicht), jo gyvenimą, jo elgimąsi po nusikaltimo (ar jis stengėsi atitaisyti įvykusius del nusikaltimo nuostolius ir t.t.) (§ 67). Skiriant piniginę pabaudą reikia atsižiūrėti į nuteistojo ekonomišką būklę. Uždėtąją piniginę pabaudą teismas gali, atsižvelgdamas į nuteistojo ekonomiškąją būklę, jam išdėstyti (§§ 68, 70).

Jei nusikaltimas yra padarytas iš noro pasipelnyti, tai teismas gali paskirti be laisvės atėmimo bausmės dar ir piniginę pabaudą ligi 100 000 markių (§ 69).

§ 71 nustato, kad už nusikaltimus, padarytus „iš įsitikinimo" (vadin. „Ueberzengungsverbrechen), kalėjimas (paprastasis ir sunkusis) pakeičiamas „Einschliessung" (custodia honesta).

Tolimesniuose straipsniuose projektas kalba apie mažinančias ir didinančias atsakingumą aplinkybes. Aplinkybės mažinančios atsakingumą gali būti arba tokios, kurios yra numatytos pačiame įstatyme, kaip mažinančios atsakingumą (pav. sumažintas pakaltinimas, pasikėsinimas) — jas projektas vadina „Milderungsgründe"; arba vėl jos gali būti tokios, kad šiaip konkrečiame atsitikime duoda pagrindo sumažinti bausmę — vad. „milderude Umstände". Šitos „milderude Umstände" esančios tuo atveju, būtent, kai nusikaltimo priežastys yra tokios, kad del jų nusikaltėliui negalima prikišti (Vorwurf) (§ 73).

Esant mažinančių atsakingumą aplinkybių, mirties bausmė pakeičiama sunkiuoju kalėjimu ligi gyvos galvos arba ligi laiko,

bet ne trumpesnio kaip trijų metų; sunkusis kalėjimas ligi gyvos galvos pakeičiamas sunkiuoju kalėjimu ligi laiko (bet taip pat ne trumpesnio kaip 3 metų). Sunkusis kalėjimas ligi laiko gali būti pakeistas paprastuoju kalėjimu ne mažiau kaip 3 mėnesių). Paprastasis kalėjimas gali būti pakeistas pinigine pabauda, „jei busmės tikslas[1]) (Strafzweck) gali būti pasiektas pinigine bausme" (§ 72).

Pripažinęs mažinančias atsakingumą aplinkybes, teismas negali skirti bausmę didesnę kaip pusė tos, kuri už tą nusikaltimą yra padėta įstatyme.

Projektas numato ir tokius atsitikimus, kada teismas gali mažinti bausmę, išeidamas iš ribų, nustatytų mažinančioms atsakingumą aplinkybėms (§ 72); tam tikrais atsitikimais pripažintam kaltam gali net jokios bausmės neskirti. Taip galima daryti, kai yra vadinamasis „ypatingai lengvas atsitikimas" (besonders leichter Fall). Atsitikimas ypatingai lengvas bus tada, kada „net ir pripažinus mažinančias atsakingumą aplinkybes, leidžiamoji minimalinė bausmė tame atsitikime vis dar būtų neteisingai skaudi" (unbillig hart) (§ 75).

Šitos naujos „ypatingai lengvųjų atsitikimų" sąvokos įvedimo reikalingumą paaiškinamasis raštas (53 p.) šitaip motyvuoja: „kad ir kažin kaip įstatymas būtų tobulas, — sako raštas—vis bus tokių atsitikimų, kuriuose nusikaltėliui, pagal įstatymą, ir turėtų būti uždėta bausmė, bet teisės pajautimas (Rechtsgefühl) priešinasi tam, kad nusikaltėlis tą bausmę atliktų...; teismas atsidurtų tada kebliame ir negarbingame (unwürdige) padėjime, turėdamas paskirti bausmę, kurią jis pats laiko per skaudžią ir kuri visuomenei atrodo neteisinga (Unbill)".

Ypatingai lengvųjų atsitikimų sąvokos įvedimas ir pagalina teismą šitokiais atsitikimais rasti teisetą ir kartu teisingą išėjimą.

Taikyti „ypatingai lengvųjų atsitikimų" bausmės mažinimo taisyklės galima už bet kokį nusikaltimą (vis tiek ar didysis — Verbrechen, ar šiaip — Vergehen) ar nusižengimą (Uebertretung). Bet atleisti tuo atveju visai nuo bausmės galima tik už nusižengimus ir už tam tikrus Vergehen.

Be mažinančių atsakingumą aplinkybių projektas numato ir aplinkybes, didinančias atsakingumą (Strafverschärfung). Prie jų priklauso vadinamieji „ypatingai sunkūs atsitikimai" (besonders schwere Fälle) ir recidivas (Räckfall). Atsitikimas yra ypatingai sunkus tada, „kada nusikaltėlio piktoji (verbrecherische) valia yra nepaprastai stipri ir smerktina (verwerflich), o darbas yra ypatingai baustinas del ypatingų jo įvykdymo aplinkybių arba padarinių" (§76). Šitais atsitikimais teismas gali padidinti bausmę už normalės bausmės ribos. Del kurių nusikaltimų ir ligi ko-

---

1) Paaišk. raštas prie šios progos nurodo, kad bausmė turi tikslo ne tik nuteistąjį sulaikyti nuo tolimesnių baudžiamųjų darbų, bet jos tikslas yra sulaikyti ir kitus nuo tokių pat arba panašių nusikalstamųjų darbų (52 p.).

kios ribos bausmė gali būti tokiu atsitikimu padidinta, nurodoma atskirai ypatingoje dalyje. Del nusižengimų tokiu atveju vietoj normalės piniginės pabaudos gali būti paskirtas areštas arba piniginė pabauda ligi 1500 markių (šiaip piniginės pabaudos maksimumas del nusižengimų yra 150 markių).

Šitas ypatingai sunkių atsitikimų įvedimas pagalina projektą pašalinti esantį gyvenamajame statute kazuistišką kai kurių kvalifikuotų nusikaltimų išdėstymą.

Normalis bausmės padidinimas numatytas ir del vadinamųjų nusikaltėlių iš įpratimo (Gevohnheitsverbrecher). Jei nusikaltėlis jau buvo du kartu nubaustas žymiomis bausmėmis už Verbrechen arba tyčia padarytą Vergehen, o už naują nusikaltimą jam turi būti taip pat paskirta žymi bausmė, ir jei iš naujo nusukaltimo sąryšy su pirmiau padarytais matyti, kad jis yra pavojingas visuomenei nusikaltėlis iš įpratimo, tai šituo atveju teismas gali jį nubausti už bet kokį Verbrechen ligi 15 metų sunkiojo kalėjimo, o už bet kokį Vergehen — ligi 5 metų sunkiojo kalėjimo.

Tokie yra bandrais bruožais naujojo vokiečių baudžamojo statuto projekto svarbiausieji dėsniai. Lieka pasakyti keletą žodžių apie projekto išorinę pusę.

Projektas yra suskirstytas į trejas knygas. 1-oji knyga (§§ 1—342) yra paskirta didiesiems ir šiaip nusikaltimams (Verbrechen und Vergehen), — 2-oji — (§§ 343—377) nusižengimams (Uebertretungen). 3-oji knyga, susidedanti tik iš keleto straipsnių (§§ 378—384), kalba apie „bendrai kenksmingąjį elgimąsi (Gemeinschädliches Verhalten) (elgetavimą, valkatavimą ir t.t.). Pirmoji ir antroji knyga turi kiekviena savo atskirą bendrąją ir ypatingąją dalį. Šitas laukujis atskyrimas nusikaltimų (Verbrechen ir vergehen), iš vienos pusės, ir nusižengimų (Uebertretungen), iš kitios pusės, „turi tikslo nustatyti kuo aiškiausią (scharf) ribą tarp kriminalinės ir policinės netiesos (Unrecht)“ (paaišk. rašt. 6 p.). Pirmosios knygos ypatingoji dalis yra suskirstyta į 35 skyrius (Abschnitte) pagal nusikaltimų rūšis.

Projekto kalba aiški, sklandi, lengvai įmanoma. Projektas visur vengia gyvenamojo statuto kazuistikos. Bendrai, technikos atžvilgiu projektas yra paveikslingas.

Z. Kolodnas.

Tarnybinis smurtas.

I.

Einant B.St. 636 str. 2 d., tarnautojas, kurs pasisavindamas per daug valdžios bus padaręs smurtą asmeniui arba baustinai grasinęs, yra baudžiamas kalėti grasos kalėjime arba paprastajame kalėjime. Tiesioginė minėtosios B. St. vietos prasmė yra gana aiški. Jei tarnautojas, eidamas tarnybą, padarė smurtą asmeniui arba baustinai grasino, tai kad tokiam jo darbui būtų galima taikyti B.St. 636 str. 2 d., reikalinga, kad tą asmens smurtą ar baustiną grasinimą tarnautojas padarytų, p a s i s a v i n d a m a s p e r d a u g v a l d ž i o s. Pastaruoju laiku kaip tik taip ir aiškinama 636 str. 2 d. prasmė. Kitoks aiškinimas nesutiktų su tiesiogine įstatymo prasme. Iš šio aiškinimo kai kada daromos tolimesnės išvados, kurių negalima laikyti b ū t i n a i išeinančiomis iš minėtojo aiškinimo. Būtent, atsitikimai, kada tarnautojas, eidamas tarnybą, yra padaręs tik smurtą asmeniui, bet jokio atskiro per daug valdžios pasisavinimo nėra padaręs, dabar paprastai kvalifikuojami iš B.St. 475 str., pridedant dar B.St. 65 str. Tokiu būdu į nusikalstamuosius darbus, padarytus einant tarnybą, žiūrima kaip į bendrus ir be to dar privatinio pobūdžio nusikalstamuosius darbus. B. St. 65 str. taikymas nesuteikia jiems tarnybinio pobūdžio, kadangi 65 str. g a l i (o ne turi) būti taikomas tik tarnautojų b e n d r i e m s nusikalstamiems darbams, padarytiems t a r n y b i n i u b ū d u („služebnym sposobom). Be to, tokiai kvalifikavimas sudaro visą eilę procesualinių sunkumų, nes tuo būdu Prokuratūrai tenka kelti bylos del tarnautojų bendrų nusikalstamųjų darbų, nepriklausančių Apygardos Teismui, kas prieštarauja Laik. Liet. Teismų ir jų darbo sutv. įstat. § 34, ir, kas dar svarbiau, Prokuratūrai tenka kaltinti bylose (pav. B St. 475 str.), kuriose leidžiama taikintis, kas griežtai prieštarauja B.Pr. 5 str.

II.

Surasti tikrajam mastui aukščiau nurodytiems nusikalstamiems darbams kvalifikuoti, yra svarbu iškelti a kštėn *teisėto tarnybinio smurto sąvoka.* Įsižiūrėję į šių laikų valstybių valdymo sritis ir į valdžios funkcijas, randame (jau nekalbant apie valstybių karo pajėgas) visą eilę tarnautojų, kuriems asmens smurtas ne tik yra leidžiamas, bet tam tikrais atsitikimais sudaro jų tiesioginių pareigų turinį, pav. policija, kalėjimų tarnautojai, pasienio sargyba ir tt. Tie tarnautojai vykdo įvairias įsta-

tymuose numatytas smurto priemones: pav. kratos, apžiūrėjimai, suėmimai, laikymas sargyboj ir tt. Asmens, kuriuos tos priemonės liečia, atjaučia jas kaip tam tikrą, jų asmeniui daromą smurtą. Iš esmės tos priemonės ir yra asmens smurtas, bet tiktai teisėtas smurtas, pagrįstas atatinkamų įstatymų taisyklėmis. Taigi matome, kad ir asmens smurtas gali sudaryti teisėtą tarnybinio veikimo sritį. Tarnybinis smurtas yra teisėtas, jei atliekamas teisėtu pagrindu ir tvarka. Tarnybinio smurto, kaip ir kiekvieno tarnybinio veikimo, srityje gali būti savo valdžios ribų peržengimas, arba, kaip nevykusiai pasakyta B St. vertime, per didelės valdžios pasisavinimas (pav. B St. 649, 650 str.str.), gali būti ir valdžios neveiklumo (B St. 645, 652 str.str.).

B St. XXXVII skyriuje apie tarnybinius nusikalstamuosius darbus nurodyti tik keli atsitikimai „per daug valdžios pasisavinimo" ir valdžios neveiklumo, kurie gali būti padaryti tarnybinio smurto srityje. Klausimas, kaip reikia kvalifikuoti kiti toje srityje padaryti nusikalstamieji darbai, jei B.St. konkrečiai jie nenurodyti? Pav., kalėjimo prižiūrėtojas, vesdamas kalinį, apkulstė jį, t.y. padarė asmens smurtą, numatytą B.St. 475 str. Kuriuo straipsniu jis turi būti nubaustas: 475 str., ar kuriuo kitu? Kaip jau aukščiau buvo pažymėta, 475 str. numato bendrą nusikalstamąjį darbą ir be to tokį, del kurio leidžiama taikintis. B St. 65 str. pridėjimas negali pakeisti nusikalstamojo darbo esmės, kadangi tame straipsny kalbama apie padarymą b e n d r ų n u s i k a l s t a m ų j ų d a r b ų tarnybiniu būdu, ir be to tasai straipsnis nenustato kurių nors procesualinių ypatybių tokioms byloms kelti. Analizuodami aukščiau nurodytą atsitikimą randame, kad kalėjimo prižiūrėtojas, vesdamas kalinį ir tuo būdu atlikdamas teisėto tarnybinio smurto veiksmą, sumušdamas kalinį, bus padaręs neteisėtą smurto darbą, neleistą jam įstatymu, ir tuo bus „pasisavinęs per daug valdžios", t.y. padaręs nusikalstamąjį darbą, numatytą 636 str. 1 d. Tokia kvalifikacija neapsunkina tarnautojo atsakomybės, kadangi 636 str. 1 d. ir 475 str. numato vienodą bausmę, būtent areštą; iš kitos pusės atkrinta procesualiniai sunkumai, kurie galėtų susidaryti, taikant čia 475 str.

Dabar sakysime, tas pats kalėjimo prižiūrėtojas, vesdamas kalinį, yra neteisėtai padaręs jam lengvą kūno sužalojimą (sužalojimas galejo būti padarytas ir teisėtai, pav. šaunant į bėgantį kalinį). Suprantama, kad tarnautojo nusikalstamasis darbas nenustoja būti tarnybinis tik del to, kad padarytas rimtesnis asmens smurtas. Taikyti čia 636 str. 2 d., rodos, nebūtų pagrindo, kadangi lengvas kūno sužalojimas negalima laikyti didžiu pakenkimu šiaip kurio žmogaus reikalui; todel lieka taipgi 636 str. 1 d., bet bausmę skirti iš 469 str. 1 d., kadangi sužalojimas padarytas tarnautojo, einančio tarnybos pareigas ir peržengusio savo valdžios ribas, jokiu būdu negali būti lengviau baudžiamas, negu sužalojimas, padarytas privačio asmens.

Taigi abu nurodytu atsitikimu (paprastasis smurtas ir lengvasis kūno sužalojimas) galima kvalifikuoti taip: 1) 636 str. 1 d. ir 475 str. ir 2) 636 str. 1 d. ir 469 str. 1 d. Dėdami 475 ir 469 str. 1 d. iš vienos pusės nurodome neteisėto smurto rūšį, iš kitos pusės, tuo papildome 636 str. 1 dalį bausmės atžvilgiu.

Eidami toliau, sakysime, tas pats tarnautojas tomis pat aplinkybėmis bus padaręs sunkųjį ar labai sunkųjį kūno sužalojimą arba kalinį nužudęs. Ir čia tarnautojo nusikaltimai nenustoja tarnybinio pobūdžio, bet tas pobūdis žymiai nustoja reikšmės, palyginus su svarbumu tų žmogaus gėrybių, prieš kurias nukreipta nusikalstamoji tarnautojo valia. Todel ir tuos nusikaltimus kvalifikuojant tenka statyti pirmoje vietoje 636 str., žinoma, jo antroji dalis, kurioje kalbama apie didį pakenkimą šiaip kurio žmogaus reikalui. 636 str 2 d. pastatymas ir šiais atsitikimais gali turėti procesualės reikšmės, kadangi teismo praktikoje neretai atsitinka perėjimas nuo nurodyto kaltinamajam akte sunkaus kūno sužalojimo į paaiškėjusį teismo posėdyje lengvą sužalojimą. Šiuo atsitikimu 636 str. nurodys, kad susitaikinti neleidžiama. Pirmiau nurodytais atsitikimais (del 475 ir 469 str. 1 d.) 636 str. 1 d. nurodys, kad byla eina viešojo, o ne privatinio, kaltinimo tvarka.

III.

Be aukščiau nurodytų policijos, kalėjimų, pasienio sargybos tarnautojų dar ir kai kurie kiti tarnautojai tam tikrais, įstatymuose tiksliai nustatytais, atsitikimais yra įgalioti vykdyti įvairias tarnybinio smurto priemones, pav. miškų tarnautojai (Įst. Rink. VIII t., Miškų Įst. 74 ir 78—80 str., str) muitinių tarnautojai (B. Proc. 1148 str.) ir akcizo tarnautojai (Akciz. Įst. 1272 str. ir B. Proc. 1148 str.). Tačiau teisėto tarnybinio smurto veiksmai neišsemia viso tarnybinio paminėtų tarnautojų veikimo, nes jie eina ir kitas pareigas: administracines, kanceliarines ir t.t. Aiškiai prieštarautų tam, kas aukščiau buvo pasakyta, jei į kiekvieną tų tarnautojų neteisėtą asmens smurtą, padarytą einant tarnybos pareigas, žiūrėti kaip į „per didelės valdžios pasisavinimą". Pav., policijos nuovados viršininkas, eidamas administracines pareigas, išvestas iš kantrybės įkyraus interesanto, nuovados raštinėje suduoda jam kumščia į krūtinę. Kadangi tuo metu policijos viršininkas nevykdė kurių nors teisėto tarnybinio smurto veiksmų, o ėjo administracines pareigas, tai padarytu interesantui asmens smurtu „jisai nepasisavino per didelės valdžios", bet padarė paprastą asmens smurtą, numatytą 475 str., del kurio byla gali būti iškelta tik nukentėjusio skundu. Kas kita, jei tą smurtą tarnautojas padarytų, suimdamas kurį nors asmenį. Čia jau būtų nusikalstamasis darbas, numatytas 636 str. 1 d., ir byla galėtų būti iškelta ir be nukentėjusio asmens skundo.

Suglaudę visa, kas aukščiau buvo pasakyta, galime padaryti tokią bendrą išvadą: tarnautojo neteisėtas asmens smurtas, padarytas einant tarnybos pareigas, tik tada sudaro „per didelės valdžios pasisavinimo" tarnybinį nusikalstamąjį darbą, kada *tasai smurtas buvo padarytas vykdant teisėto tarnybinio smurto veiksmą*. Tais atsitikimais reikia taikyti B. St. 636 str.

Gali būti atsitikimų, kada ir pats tarnybinio smurto veiksmas yra neteisėtas, būtent, kada jisai vykdomas be teisėto pagrindo, arba įstatymo neleista tvarka, arba prasimanyta vada tarnybos veiksmui atlikti. Ir čia yra „per didelės valdžios pasisavinimo". Kvalifikuoti toki nusikalstamieji darbai nesunku, kadangi B. Statute jiems yra atskiri straipsniai: 649, 650, 498, 511—512 ir kiti. Tais atsitikimais asmens smurtas yra tik *kvalifikuojanti aplinkybė* šių specialinių nusikalstamųjų darbų, pav. 512 str. 1 d., 650 str. 2 ir 4 dal.

Kai del asmens smurto, apie kurį kalbama 636 str. 2 d., tai, rodos, neprieštarautų įstatymo prasmei, jei pripažintume, kad čia kalbama apie smurtą, padarytą „pasisavinant per daug valdžios" ne tarnybinio smurto srityje, bet *kurioje kitoje tarnybinio veikimo srityje*. Čia asmens smurtas yra tik kvalifikuojanti aplinkybė „per didelės valdžios pasisavinimo", padaryto netarnybinio smurto srityje.

IV.

Teisėto tarnybinio smurto sąvoka baudžiamosios teisės teorijoje lig šiol beveik nepaliesta. Tame nėra nieko nuostabaus, kadangi ir įvairių valstybių baudžiamieji statutai specialiai, kaip tam tikros bendros sąvokos, neišskiria „per didelės valdžios pasisavinimo", padaryto teisėto tarnybinio smurto srityje, o tik kazuistiškai nurodo keletą tos srities nusikalstamųjų darbų (plg. mūsų B.St. 649, 650 str. str.) Tuo tarpu toksai išskyrimas būtų visiškai pagrįstas. Teisėtas tarnybinis smurtas turi didelės reikšmės valstybės gyvenime, kadangi valstybės teisinė tvarka remiasi ne tik gyventojų lojalumu ir sąmoningumu, bet ir įstatymuose nustatytomis prievartos priemonėmis. Be tų priemonių svarbiausias valstybės elementas — valdžia — neįmanoma. Be jų valstybė negalėtų ištverti nė vienos dienos ir atsidurtų anarchijoj. Iš to aišku, kad tos priemonės, del jų svarbumo, yra vertos, kad būtų skyrium reguliuojamos, taip lygiai, kaip skyrium yra tvarkomos valstybės karo pajėgos. Juo labiau, kad tarnautojai, kurie vykdo tarnybinio smurto priemones, kaip bendra taisyklė, yra apginkluoti. Tokių tarnautojų tarnyba turėtų būti sutvarkyta kariuomenės drausmės pagrindais, ypatingai kada šalyje yra karo ar kurios kitos ypatingos apsaugos būklė, panašiai kaip geležinkelių tarnautojų tarnyba karo metu.

Aukščiau nurodytos prievartos priemonės, kiek jos glūdi įstatymų normose, turi tiktai potencialinės galios, bet būdamos vykdomos virsta teisėtu smurtu, pagrįstu įstatymų taisyklėmis.

Tasai smurtas nėra valstybės tikslas, bet sudaro tiktai vieną dalį jos apsaugojamųjų priemonių. Visų valstybių įstatymuose tos priemonės sunkiai reguliuojamos (pav. kurie tarnautojai ir kuriais, būtent, atsitikimais turi teisės pavartoti ginklą). Tos priemonės yra ne tik skaudžios fiziškai ir morališkai tiems asmenims, kuriuos jos liečia, bet drauge yra labai opios ir tiems tarnautojams, kurie jas vykdo, kadangi jų veikimas toje srityje sudaro jiems nuolatinį pavojų suklupti „per daug pasisavinant valdžios" arba parodant valdžios neveiklumą. Ypatingai sunkus šiuo atžvilgiu žemesniųjų tarnautojų padėjimas. Tik ypatingai drausmingi ir sumanūs tarnautojai gali laimingai perplaukti tarp Scillos ir Charibdos. Tinkamo tarnautojų kadro sudarymas ir tikslus įstatymais bei instrukcijomis sutvarkymas jų veikimo teisėto tarnybinio smurto srityje būtų geriausia garantija, kad tos priemonės bus teisėtai vykdomos, neperžengiant valdžios ribų. Be to, kadangi tarnybinio smurto srityje ypatingai galimi įvairūs pikti darbai ir tas priemones vykdant žmonės atsiranda ginkluotų tarnautojų valdžioje ir, be to, tos priemonės paliečia svarbiausias žmogaus gėrybes, tai būtų tikslu tos srities tarnybiniai nusikalstamieji darbai išskirti į atskirą kategoriją ir nustatyti aukštesnę baudžiamąją sankciją, negu už kitus „per didelės valdžios pasisavinimo" atsitikimus.

V.

Kaip jau buvo nurodyta, mūsų Baudž. Stat. neišskiria iš 636 str. atskiros bendros sąvokos „per didelės valdžios pasisavinimo" tarnybinio smurto srityje. Taip pat ir senasis rusų „Ulož. o nakaz.". Bet š tame kodekse yra keletas straipsnių apie asmens smurtą, padarytą einant tarnybos pareigas, būtent 345, 346 str. str. Mūsų B.St. tokio tarnybinio nusikaltimo nežino (žr. lyginam. rodyklę Ulož. o nakaz. ir B.St. str.str, Teisė Nr. 6, 68 psl.). Nurodyti „Ulož. o nakaz." nusikaltimai, einant B.St. prasme, bus arba tarnybiniai „per didelės valdžios pasisavinimo" (636 str. ir kiti) arba bendri (netarnybiniai) tarnautojų nusikalstamieji darbai, atsižvelgiant į tai, ar neteisėtas asmens smurtas buvo padarytas vykdant teisėto tarnybinio smurto veiksmus, ar einant kurias kitas tarnybos pareigas. Prancūzijos (186 str.), Vokietijos (§ 340), Danijos (§ 125) ir kitų valstybių baudžiamieji statutai, kaip ir Ulož. o nakaz., numato atskirą asmens smurtą, padarytą einant tarnybos pareigas. Norvegijos, Austrijos ir kiti statutai, kaip ir mūsų Baudž. Stat., tokių nusikalstamųjų darbų skyrium nenumato.

VI.

Teisėto tarnybinio smurto sąvoka pagalina nušviesti ir kai kuriuos kitus tarnautojų nusikalstamuosius darbus. Kaipo valstybės neišvengiamoji apsaugos ir prievartos priemonė, tasai smurtas šių laikų teisinėje valstybėje gali būti kenčiamas tik kaipo

malum necessarium. Bet tasai smurtas gali liesti tiktai fizinę žmogaus prigimtį arba jo daiktų ar buto neliečiamybę, bet ne žmogaus psichinę arba moralinę pusę. Psichinis smurtas (pav. grasinimas) negali sudaryti teisėto tarnybinio veiksmo turinį. Todel šioje srityje juridiniu atžvilgiu neįmanomas „per didelės valdžios pasisavinimas“. Baustinas grasinimas gali būti arba kvalifikuojanti aplinkybė kai kurių tarnybinių nusikalstamųjų darbų (pav. 636 str. 2 d., 650 str. 2 ir 4 dal.), arba gali būti pavartotas kaipo įrankis kitiems tarnybiniams nusikalstamiems darbams (pav. 657 str. 3 d., 658 str. 2 d, 665, 676 ir kiti). Taip pat ir įžeidimas, kaipo moralinis smurtas, negali būti teisėtu tarnybiniu veiksmu; todel ir čia negali būti „per didelės valdžios pasisavinimo“.

Nei baustinas grasinimas, nei įžeidimas, nors ir padaryti einant tarnybos pareigas, mūsų B. Statutu, nesudaro atskirų tarnybinių nusikalstamųjų darbų. Todel į juos reikia žiūrėti, kaip į bendrus privatinio kaltinimo nusikalstamuosius darbus, del kurių galima taikintis. Jei nukentėjęs asmuo nekeltų bylos, o tai gali neretai atsitikti, kadangi panašių bylų kėlimas nevisumet gali būti nukentėjusiam naudingas, — tai tarnautojų vyresnybė turėtų pagrindo kelti prieš jį drausmės bylą. Rusų Ulož. o nakaz. (347 str.) numatė įžeidimą žodžiu ar veiksmu, einant tarnybos pareigas.

Jei šio mano straipsnio išvadžiojimai nors kiek prisidėtų prie tarnybinių nusikalstamųjų darbų sistematikos ar jų kvalifikacijos sutvarkymo, arba jei pasirodytų verti peržiūrėjimo naujai redaguojant mūsų Baudž Stat., tai aš laikyčiau savo tikslą visiškai pasiektą.

Al. M.

Kai kurių Civ. Kodekso (X t.) normų netikslingumas proceso atžvilgiu.

Kalbant apie gyvuojantį pas mus (buv. Kauno gubernijoj) civilinį kodeksą, gal reikėtų vertinti jis visas, bet nenagrinėti atskirų straipsnių. Tačiau toks uždavinys būtų ir per didelis ir gal nereikalingas: vargu beatsiras pas mus nors vienas teisininkas, kurs, kad ir būtų prisirišęs prie buvusios Rusijos įstatymų, teigiamai vertintų X tomą su teisės normomis iš XVII šimtmečio, tą didžiausią mūsų teisinio gyvenimo anachronizmą.

Todel aš čia kalbėsiu ne apie visą civilinį kodeksą, bet apie atskiras jo normas. Mūsų teisininkai paskutiniuoju laiku yra itin susirūpinę, kaip reikėtų nugalėti teismuose bylų daugybė. Buvo siūloma visokių priemonių, pradedant nuo advokatų šaukimo pagalbon ir baigiant apskundimo teisės atėmimu ar susiaurinimu. Bet tuo tarpu tos priemonės laukiamų vaisių nedavė, teismai tebėra užversti bylomis, o bylininkai ilgus metus laukia, kol jų reikalas bus išspręstas.

Čia man rūpi tą patį klausimą pastatyti kitoj plotmėj. Man rodosi, kad kalbant apie bylų sumažinimą teismuose ir apie proceso suprastinimą praleidžiama viena labai svarbi aplinkybė — būtent, kad proceso painumas eina iš civ. kodekso netobulumų.

Suvalkų kraštas tuo atžvilgiu yra daug laimingesnis. Kalbėdamas apie X t. netobulumus, pasistengsiu duoti lygiagrečiai palyginimus iš teismo praktikos Suvalkų krašte, kur gyvenama Napoleono kodeksu. Mes dažnai nusiskundžiam, kad nedidelėj Lietuvos teritorijoj yra keturios civilinių įstatymų sistemos, bet gaila, kad nematyti dar konkrečių žygių tam įstatymų partikuliarizmui pašalinti. Gana aišku, kad įvesti vienam civiliniam kodeksui visoj Lietuvoj reikės ilgų metų. Bet del to ir reikia peržiūrėti atskiros kodeksų dalys, kad nelaukdami ilgų metų darbo vaisiaus, pamažu atskiruose teisės institutuose turėtume tokių įstatymų, kurie duotų Lietuvos piliečiams teismą ne tik teisingą, bet greitą ir pigų.

Palyginus teismo praktiką Suvalkų ir Kauno kraštuose, pirmiausia puola į akį ta įvairi tvarka, kuri pasireiškia čia ir ten sprendžiant įpėdinystės bylas. Civ. kodeksas (X t.) tos rūšies toms byloms nustato normaliai tris atskiras stadijas: 1) pripažinimą idealinių dalių (bendros nuosavybės), 2) pasidalinimą ir pagaliau 3) atlyginimą už neteisėtą dalies valdymą (609 ir 610 str.). Visos trys stadijos sudaro atskiras bylas. Tuo tarpu Suvalkų krašte visos tos stadijos susilieja į vieną momentą ir gauna savo

teisėtą išsprendimą vienoj byloj be jokios skriaudos pačiam reikalui. Kodel tokios pat tvarkos negalėtų būti ir Kauno krašte? Čia proceso komplikaciia juo labiau puolą į akį, kad viena proceso stadija nuo kitos (pripažinimas bendrosios nuosavybės ir pasidalinimas) dar atskiriama dvejų metų laikotarpiu.

Palikti ir toliau nepanaikinus X t. 1317, 1318, 1332, 1335 str. yra nepateisinamas mūsų teisininkų apsileidimas! Jei tokia palaikų pasidalinimo tvarka buvo suprantama pereitame šimtmety, taikant ją stambiems rusų bajorų dvarams, tai ji nesuprantama ir niekad nebus suprasta mūsų valstiečių ir tai dabar, kada gyvenimas eina daug greičiau. Mūsų bylininkas niekad nesupras, kam reikėjo vesti procesas, kuris užsibaigė be reikalingo efekto, kam teismo antstolis turėjo atvažiuoti tik tam, kad iškilmingai perskaitytų įvedimo aktą, jei iš visų tų ceremonijų nieko realaus neišėjo, ir kad norint gauti patį įpėdinystės objektą, reikia pradėti naujas procesas, o pradėjus laukti dar dvejus metus, kol teismas padarys pirmąjį žingsnį bylai spręsti. Ne tik mūsų valstiečiui, bet ir kiekvienam teisininkui, žinančiam geresnę tvarką, nelengva suprasti, kaip gali pas mus, vienoj Lietuvos daly, pasilikti tokia teismo praktika, kuri iš vienos pusės bylininkams kaštuoja daug neproduktingų lėšų ir laiko gaišinimo, o iš kitos pusės duoda teismams trigubai daugiau tam tikros rūšies bylų. Minėtieji straipsniai būtų galima nieko nelaukiant išbraukti be jokio pasigailėjimo, nuo to mūsų įstatymai tiktai pagerėtų.

Pagaliau, Kauno krašto praktika leidžia kiekvienam įpėdiniui skyrium ieškoti savo dalį. Del to paties objekto gali būti tiek bylų, kiek yra įpėdinių minus 1. O Suvalkų krašte įpėdinystės bylos gali eiti tiktai dalyvaujant visiems įpėdiniams. Jei kurių įpėdinių nėra vietoje, tai jie šaukiami bylon skelbimais arba dalyvauja procese per tam tyčia paskirtus teisių gynėjus. Manau, kad ši tvarka yra tikslingesnė, ji turėtų būti įvesta ir Kauno krašte. Įpėdiniai, kurie yra nustoję savo teisių del įsisenėjimo (C.K. 1246 str.), kitiems įpėdiniams prašant, gali būti pripažinti nustojusiais įpėdinystės teisių. Įpėdiniams, kurie savo teisių nėra nustoję, iš to negali būti jokios skriaudos, o patogumas bus tas, kad kiekvienas iš anksto žinos, kokia palaikų dalis jam teksianti. Teismui patogiau del to, kad bylų mažiau. Jei buvo, sakysim, 5 įpėdiniai, kurie skyrium veda bylas del pripažinimo bendros nuosavybės, tai del to paties objekto Kauno krašte bus 4 bylos, o su pasidalinimu ir atlyginimu už neteisėtą valdymą—dvigubai ar trigubai daugiau, o Suvalkų krašte turėsime tik vieną bylą. Proceso atžvilgiu skirtumas didelis, o juridinis efektas galų gale tas pats.

Bet tai dar ne viskas. Įpėdiniai eina tiesiog prie palaikų pasidalinimo, tik jei palaikų davėjas nepaliko testamento. Jei yra testamentas, tai pirmiausia reikia apsidirbti su juo: reikia testamentas patvirtinti arba panaikinti, ir tik po to paaiškėja įpė-

dinių teisės. Paprastai, kiti įpėdiniai nenori pripažinti testamento, stengiasi jį paneigti. Čia kyla naujos bylos.

Civ. Kodeksas (X t.) numato tokias bylas: 1) testamento patvirtinimas apsaugos tvarka, 2) ieškinys apie testamento netvirtinimą apsaugos tvarka, 3) testamento patvirtinimas ieškinio (ginčo) tvarka (1060, 1066^{11}, 1066^{12}, 1066^{13} str.). Nepatvirtintas testamentas neturi jokios juridinės galios. Prašyti testamentą patvirtinti leidžiama per vienerius metus po palikėjo mirties. Apie testamento patvirtinimą vykdyti skelbiama. Skelbimas turi tos reikšmės, kad nuo paskelbimo dienos per dvejus metus galima kelti ieškinys apie pripažinimą testamento neturinčiu galios. Bet jei teismas testamento nepatvirtino *apsaugos tvarka*, vis tiek dar leidžiama kelti byla apie testamento patvirtinimą *ieškinio tvarka* taip pat dvejų metų laikotarpy nuo teismo paskelbimo apie testamento patvirtinimą.

Lengva suprasti, kad tokia tvarka testamentų tvirtinimo arba anuliavimo sudaro labai ilgą ir painią procedūrą. Jei dar atsiminsime, kad ta procedūra turi ne tik įvairias stadijas, bet ir įvairius dalyvius: iš vienos pusės įpėdiniai iš testamento iš kitos — įpėdiniai iš įstatymo arba kažkokia fiktyvė paliktojo turto globa, kuri dažnai veikia priešingos pusės naudai, tai turėsime pripažinti, kad tokia procedūra yra nepateisinama.

Suvalkų kraštas juk apsieina su daug paprastesne tvarka: ten žinomas tik testamento naikinimas ieškinio tvarka. Kol testamentas nepanaikintas, jis galioja ipsa lege ir teismo tvirtinimo nereikalingas. Tiesa, Napoleono kodeksas nustato kitokią testamento surašymo tvarką: testamentą turi rašyti notaras, nenotarinis testamentas galioja tiktai toks, kuris yra ištisai surašytas paties testatoriaus ranka. Čia būtų kaip ir suvaržymas, bet, iš kitos pusės, toks testamentas išlošia aiškumo atžvilgiu. Kai dabar Kauno krašte leidžiama rašyti testamentus bet kam, tai dažnai jie išeina iš rankų visokių „pišorių“, nežinančių, kokių formalumų įstatymas reikalauja testamentams, ir nesugebančių tiksliai išreikšti raštu testatoriaus valios, iš ko kyla, sprendžiant testamentų bylas, tik naujų painiavų. Be to, juk bendra tvarka reikalauja, kad nekilnojamasis turtas būtų perleidžiamas į kitas rankas tik notariniais dokumentais, tad kam turėtų būti daroma išimtis testamentams?

Čia paliečiau tik mažą dalį tų ydų, kurios slepiasi X tome. Reikia manyti, kad Lietuvos civilinis kodeksas tokių ydų neturės. Bet ir dabar jau mūsų teisingumo organai ir šiaip autoritetingi teisininkai turėtų pagalvoti, kaip viena Lietuvos dalis galima būtų greičiau atleisti nuo nelaimės turėti nevykusius įstatymus. Juk tam tikrus teisės institutus Seimas galėtų pertvarkyti išleisdamas atskiras noveles, nes laukti, kol bus paruoštas ir įgyvendintas pas mus naujas civilinis kodeksas, reiškia nustumti labai opų reikalą ad calendas graecas.

Mečislovas Markauskas.

Recenzijos ir Bibliografija.

1. *Z. Toliušis.* **I. Paveldėjimo įstatymai Lietuvoje;** Lietuvos Teisininkų draugijos leidinys 1924 m.; 2. **Apie testamentus** — „Varpo“ bendrovės leidinys 1925 m.; 3. **Lietuvos teismų sutvarkymas,** Kaunas 1926 m.; 4. **Demokratija ir jos priešai arba Demokrato Katekizmas,** „Varpo“ bendrovės leidinys, Kaunas 1926.

Šių 4 brošiūrių autorius įdėjo „Teisėje“ (Nr. 4) straipsnį jurisprudencijos populerizacijos klausimu ir visai teisingai nurodė į šio klausimo aktualumą. Minėtame straipsny Z. Toliušis pirmas, rodos, iš mūsų juristų, ne tik iškėlė šį klausimą, bet ir pasakė, kaip ši populerizacija įgyvendinti. Bet maža dar pasakyti ir kitiems duoti patarimų — jisai pats pirmas ir ėmėsi savo žodžius vykdyti. Štai jo 4 brošiūros, kurių negalima nelaikyti svarbiu jurisprudencijos populerizavimu.

Man teko užsieny, ir ypač Vokietijoj, šiek tiek susipažinti su išleistomis tokios rūšies brošiūromis ir turiu pasakyti, kad Z. Toliušio darbai stovi vienoj eilėj su jomis.

Pasistengsiu čia trumpai nurodyti jo darbų teigiamas ir neigiamas puses.

Pirmoji sekmingos populerizacijos sąlyga bet kurios mokslo srities — tai prieinama kalba. Populerinės brošiūros kalba turi būti lengva, aiški, trumpa. Bet pats darbas turi būti *turiningas*. Ne visi juristai sugeba sunkiausius mokslo dalykus paaiškinti paprastais žodžiais. Štai kodel populerizacija yra tam tikras gabumas, kuris ne visiems lengva įgyti.

Dažnai tenka skaityti vadinamosios populerinės brošiūros, kurios net sunkiau suprasti, negu grynai moksliškai išdėstyti veikalai. Todel suprantama, kad populerizatoriui statoma didelių, aukščiau minėtų, reikalavimų.

Z. Toliušio populerinės brošiūros atsako šiems reikalavimams, tiek kalbos, tiek ir turinio atžvilgiu. „Paveldėjimo įstatymai Lietuvoje“ duoda aiškų šių įstatymų supratimą ir jų taikymą gyvenime. Ypač gerai parinkti pavyzdžiai iš gyvenimo praktikos ir visai suprantamai paaiškinti kai kurie grynos teorijos dalykai.

Brošiūra „Apie testamentus“ galima laikyti anosios brošiūros lyg papildymu. Čia taip pat matome autoriaus gerą po-

pulerizacijos metodą. Be galo svarbu, ypač praktikos atžvilgiu, pridėtos brošiūros gale testamentų formos ir pareiškimų (teismams) pavyzdžiai. Kad brošiūra iš tikrųjų yra vykusi, parodė tas faktas, kad ji išleista jau antrą kartą.

Taip pat antrą kartą išleistas „Lietuvos teismų sutvarkymas". Čia autorius papildė savo darbą *literatūros nurodymu* (lietuvių kalba). Tai reikalingas ir svarbus brošiūros papildymas. Mat, brošiūros skaitytojai gal panorėtų papildyti savo žinias iškeltais jose klausimais. Tad nurodytoji literatūra (kad ir ne visa populeriško pobūdžio) ateis jiems pagalbon. Štai kodel nenurodymas literatūros pirmose dviejose brošiūrose yra tam tikras trūkumas. Bet, matyt, autorius nenorėjo nurodyti literatūros svetimomis kalbomis, nes literatūros lietuvių kalba tais klausimais mes tuo tarpu neturime.

„Demokratija ir jos priešai" yra daugiau politikos ir valstybės teorijų mokslo populerizacija. Tačiau du dalykai priduoda šiai brošiūrai agitacinio pobūdžio: 1) pavadinimas—„Demokratija ir jos priešai arba Demokrato katekizmas" — būtų geriau ši brošiūra pavadinti „Kas tai yra demokratija"? 2) brošiūros galas (37—39), kur autorius stengiasi kritikuoti valdžios politiką.

Šiaip ši brošiūrėlė labai aiškiai ir populeriškai dėsto demokratijos pagrindus. Ji ypač būtų naudinga mūsų plačioms minioms, kurios labai dažnai sutinka dienraščiuose žodį „demokratija" ir jį ne visai teisingai supranta ir aiškina.

Tarp kitko Z. Toliušis, kalbėdamas apie demokratijos principus (psl. 12—14), pamiršo paminėti vieną be galo svarbų demokratijos dėsnį, kuris ypač tapo aktualus didžiajam karui prasidėjus. Tai yra *tolerantingumas*. Lietuvoj dar toli gražu ne visi, kurie laiko save demokratais, socialdemokratais ir bendrai demokratinių partijų nariais, supranta, kad demokratija be tolerentingumo yra tuščias žodis. Būti tikram demokratui reikia toleruoti ir kitos priešingos nuomonės ir kitos tautos, ar jos yra didelės ar mažos. Tolerantingumas yra būtinas ypač mažosiose tik susikūrusiose valstybėse.

Bendrai imant, Z. Toliušio brošiūros daro labai gero ir rimto įspūdžio. Matyt, autorius myli savo darbą ir todel būtų gera, kad jisai jį toliau varytų. Bet ir kiti mūsų juristai turėtų eiti p. Toliušio pėdomis.

Z. Toliušio brošiūromis galėtų pasinaudoti ne tik liaudis, bet ir pirmųjų semestrų studentai — juristai.

G. R.

1) **Asmuo ir valstybė.** (Prof. M. Römeris, „Reprezentacija ir mandatas", Liet. Un-to teisių fakulteto darbai, 1626).

Milžiniškos permainos išorinėse žmonijos gyvenimo sąlygose, stebėtini išradimai technikos srityje, laimėjimai visais ko-

vos su gamta frontais stsiliepia ir žmonių santykiavimo struktūroj. Ir vargu berasime pasaulinėje istorijoje gadynę, kuri teisės pažiūrų ir teorijų pasikeitimo greitumu ir radikalizmu nors kiek būtų panaši į mūsų laikus. Visose teisės mokslo srityse matome gyvą, nenuilstamą darbą, kūrimą naujų, ligi šiol nežinomų, teisės institutų. Ir jau pats darbo užsimojimas, pati reikšmė tų klausimų, kurių spręsti mūsų gadynė laiko save pašaukta ir kuriuos ji sprendžia, duoda teisės, net nežiūrint to darbo vaisių, pavadinti ją didžiąja.

Darbas eina visose srityse. Bet statomųjų klausimų radikalizmu, idėjinės kovos įtempimu ir plačiu naujų pažiūrų pritaikymu praktikoje bene pirmąją vietą užima valstybinė teisė. Keturi principai, keturi valstybės architektūros stiliai šiais laikais viešpatauja ir kovoja vienas su kitu. Klasikiškoji demokratija valstybinėje teisėje vaizduoja pilietį (arba piliečio visumą) abstraktiškai, nežiūrėdama jo profesijos, jo darbo. Socialinė demokratija, kuri, skaitydamos su tuo, kad kiekvienas atskiras žmogus darbo interesų bendrumu yra dar surištas su tam tikromis organizacijomis ir kolektyvais, savo valstybės teisės konstrukcijoje stengiasi priimti dėmesin ir šitą gyvenimo pusę. Tarybų teorija, o dar labiau praktika, principiališkai pripažįsta tik pastarąjį momenta ir valstybinės teisės pagrindan deda ne piliečių, bet profesijų atstovavimo idėją. Ir pagaliau, ketvirtoji pažiūra, fašistinė, aktivizmo teorija ir praktika, kuria visas valstybinis aparatas yra tik labiau aktyviems krašto gaivalams iškelti ir viešpatauti.

Toks yra diapazonas to, kas vykdoma praktikoje. Bet idėjinio nesusitarimo ribos bus dar platesnės, jei priimsim dėmesin ir tas teorijas, kurios dar nėra pritaikytos praktikoj. Be to, reikia turėti galvoje, kad mūsų laikų tarptautinė teisė, kuri pakerta atskirų valstybių suvereniteto sąvoką, taipgi smarkiai veikia valstybinės teisės konstrukciją. Del visa to valstybinė teisė darosi dramatiškai įdomi.

Deja, menki mūsų literatūros resursai sunkina skaitytojui sekti tų klausimų plėtojamąsi. Todel tenka būti juo labiau dėkingu prof. M. Römeriui, kuris savo neseniai išėjusiame darbe „Reprezantacija ir mandatas“ supažindina mus su kai kuriais pagrindiniais mūsų laikų valstybinės teisės klausimais. Tiesa, paviršium pažiūrėjus, tema gali pasirodyti specialinė ir siaura, liečianti tik detales vieno iš atskirų valstybės mokslo klausimų. Pirmais knygos žodžiais uždavinys lyg tyčia susiaurinimas:

„Tezė, jog nei atskiri Parlamento atstovai, nei visas Parlamentas en bloc, kaipo toks, negali būti varžomi piliečių-rinkikų kišimusi į atstovų ar viso Parlamento funkcijos vykinimą, rodosi, yra tvirtai nustatyta mūsų gadynės viešpataujančioje teisėje... Ar ši aksioma yra iš tikrųjų taip aiški, kaip tvirtina jos gynėjai, ar ji iš tikrųjų sudaro logišką išvadą kurių nors pastovių ir nuolatinių valstybės ir jos valdžios organizacijos dėsnių,

ar ji yra suderinama su visais konstituciniais veiksniais, kurie pastaraisiais laikais ima reikštis naujoje konstitucinėje evoliucijoje ir keisti visą eilę senų šios teisės institucijų, ir ar todėl netenka reviduoti klasiškasis prieš-imperatyvinis nusistatymas, — tai aš norėčiau šiame rašte apsvarstyti ir išspręsti"...

Koks siauras grynos technikos klausimas! Bet tik taip atrodo. Gana pakeisti techniškieji išsireiškimai žodžiais „piliečio valios ir valstybės valdžios organų santykiavimo klausimas", arba pasakyti — knyga duoda, man rodos, pilną teisę — „santykis tarp asmens ir valstybės", ir mes pamatysime, kad pastatytoji problema liečia vieną iš kertinių valstybinės teisės klausimų. Knygos turinys mums šitai patvirtina. Gana peržiūrėti pirmieji aštuoni knygos skyriai, kad įsitikintum, jog svarstomasis klausimas yra surištas su pagrindinėmis valstybės teorijos problemomis, ir kad jo išsprendimas yra glaudžiausiai sujungtas su pagrindinėmis pažiūromis į valstybės valdžios prigimtį. *Jean-Jacques Rousseau*, *Gierke*, *Jellinek*, *Esmein*, *Duguit* teorijos išdėstomos visais jų pagrindiniais dėsniais, kad paaiškėtų pamatas, kurio laikomasi, sprendžiant piliečio ir valstybės valios santykiavimo klausimą. Lygiai taip pat vaizdžiai nupasakojama, ką yra davę naujausieji valstybės teisės institutai, kaip mažumų atstovavimas ir proporcinė rinkimų sistema, ir tie išvedžiojimai ryškiai, kartais netikėtai, nušviečia šitų klausimų esmę bei prigimtį.

Kiti trys knygos skyriai (IV—XI) tyrinėja, palyginti, antraeilius klausimus: dvejų rūmų, cenzo ir kūrijų (rinkimų teisėj); šie klausimai siovi, gali sakyt, nuošaly nuo autoriaus pagrindinės tyrimo linijos. Bet nuo XII skyriaus skaitytojas vėl grįžta į tiesiųjį kelią, vedantį į tą patį sūkurį aktualingiausių šių laikų valstybės kūrimo klausimų. Ir jei ligi šiol buvo dėstomos teorijos ir faktai, neišeinantieji, bendrai imant, iš klasikiškos valstybinės teisės doktrinos ribų, tai čia autorius plačiais bruožais nupiešia mums visumą reiškinių, pakertančių pamatus senųjų pažiūrų į valstybės valdžios prigimtį. Tai yra, pirmiausia, augančios visur visokių rūšių ekonominės organizacijos ir profesinės sąjungos, įvairios tarybos ir, bendrai, grupavimai profesijomis, socialinių interesų bendrumu. Autorius gausia medžiaga rodo, kaip šitos organizacijos randa pripažinimą teisėje ir net tam tikrą vietą naujausiose konstitucijose.

XIII skyrius tyrinėja neigiančio valstybę sindikalizmo teoriją (svarbiausia *George Sorel* teorija) ir komunizmo teoriją. Tarybų santvarka analizuojama smulkiai, labai kritiškai, kartais net polemiškai. Čia galima būtų pastebėti, kad grynai anarchiška sindikalizmo teorija, kaipo neigianti valstybę, turėtų eiti sistemos atžvilgiu po tarybų santvarkos pagrindų dėstymo, kadangi toje santvarkoje vis delto negalima neigti valstybinio — teisinio pobūdžio. Be to, sindikalizmas yra tik atskiras pasireiškimas gana plačios anarchiškos srovės, turinčios daug labai ryškių atstovų

(pradedant nuo *Max Stirner* ligi *Tolstojaus*) ir todel vieno *Sorel'io* teorijos išdėstymas neišsemia klausimo.

XIV-me skyriuje randame labai įdomų išdėstymą tendencijų, prie kurių atveda tautinės valstybės idėja: autorius įtikinamai rodo, kad, padėjus valstybinio kūrimo pagrindan tautinį principą, būtinai prieinama prie ateritorialinės valstybės idėjos. Pagalios, paskutiniame skyriuje randame keletą pavyzdžių imperatyvinio mandato idėjos įvykdymo konstitucinėj praktikoj ir įstatymuose.

Toks yra įvairus knygos turinys. Bet šiame knygos įvairume yra josios ne tik stiprioji, bet ir silpnoji pusė. Juk savo uždaviniu ji yra ne kursas, ne vadovėlis, o monografija, kurią beskaitant mintis nenoromis nusiteikia sekti vienos pagrindinės idėjos plėtojamąsi. Čia reikia kalbėti ne apie viską, ir net ne apie daugelį, o tik apie tai, kas reikalinga pagrindinei idėjai išplėtoti. Tuo tarpu, beskaitydamas kalbamąją knygą, skaitytojas keletą kartų nujaučia psichologinių šoksnių del nukrypimo į šalį nuo tiesiosios linijos, nuo pastatytojo tikslo. Tas šoksnis yra ypatingai smarkus, pereinant nuo aštuntojo skyriaus prie devintojo, kur iš teorijos abstrakcijų ir pagrindinių principų aukštumų skaitytojas iš karto, be jokio įspėjimo ir logiško pagrindo įtraukiamas į svarstymą dvejų rūmų sistemos, kūrijų ir cenzo. Problemos svarbios, dargi naujai ir įdomiai išdėstytos. Bet tai yra vis delto nukrypimas į šalį. Beje, tat pažymėjo ir pats autorius knygos pabaigoj, pripažindamas, kad ji išėjusi ne visai užsibrėžtu planu.

Bet jei knygoje yra dalykų, nereikalingų pastatytajai problemai, tai lygiai yra problemų, kurias skaitytojas tikisi rasiąs knygoje, bet neranda. Svarstomojo darbo tema yra susieta su svarbiausiomis valstybės kūrimo minties srovėmis. Kaip jau minėta, keturios idėjos šiais laikais varžosi del viešpatavimo, ir iš jų nieku būdu negalima nepaminėti fašizmo arba aktivizmo idėjos. Juk ji tiek laiko jau praktiškai taikoma Italijoje, turi didelės įtakos ir sekėjų visose šalyse, turi savąją literatūrą, kurioj tam tikru indėliu yra ir paties judėjimo įkūrėjo *Mussolini* disertacija apie Machiavelli. Fašizmo idėja yra ryški iliustracija reprezentacijos principo, kaip priešingo mandatui. Tuo tarpu kalbamoje knygoje apie fašizmą nepasakyta nė žodžio.

Toliau, autorius smulkiai analizuoja išvadas ir pasėkas proporcinės rinkimų sistemos; autorius kalba apie tautinių mažumų teises ir apie tarptautinę jųjų apsaugą. Bet nė žodžiu nemini apie reikšmę naujo tarptautinės teisės instituto—*referendumą* arba plebiscitą — kaip priemonės valstybės sienoms nustatyti. O tuo tarpu vargu kitas kuris institutas turėtų didesnės reikšmės svarstomajam klausimui. Idėja referendumo, kaip priemonės išspręsti sienų ginčams, apverčia visus senuosius valstybės supratimus. Galima neperdedant pasakyti, kad tai yra sienos akmuo pasaulinėje istorijoje. Senoji valstybė pati nustatydavo

savo sienas, savo teritoriją. Arba tiksliau tariant, galutinės idealinės kiekvienos valstybės sienos buvo visas pasaulis. Kiekviena valstybė slėpė savyje *potentialiter* užgrobimo idėjas, ir per visą istorijos eigą visumet viena arba keletas valstybių statydavo sau universalinius, nauja terminologija tariant, „imperialistinius" uždavinius. Dviejų imperializmų — rusų ir vokiečių — susidūrimas atvedė prie milžiniško karo. Bet šito karo rezultatas buvo abiejų imperializmų pralaimėjimas, ir ant jų griuvėsių pastatytas stačiai priešingas imperelizmui principas: tautų apsisprendimo. Mes žinome, kad šių laikų Europos žemėlapis daugely atsitikimų buvo nustatytas šiuo principu. Tegul tai buvo padaryta dažnai su didesniais ar mažesniais netikslumais, bet daugely atsitikimų tasai apsisprendimas įvyko matematiškai tiksliu būdu, suskaitant balsus plebiscitu. Ir negalima sakyti, kad tai atsitiktinis reiškinys, kad tai tik nepaprastojo karo nepaprasta pabaiga, kad tai priemonė, kuria nugalėtojai norėjo susilpninti nugalėtąjį. Airijos klausimo istorija, kuris buvo išspręstas prieš Angliją, jai išėjus nugalėtoja iš didžiausio pasaulinio karo, rodo naujo principo reikšmingumą.

Sąryšy su tuo keičiasi valstybės *tikslas*. Seniau pagrindiniu, pirminiu, visa nustatančiu, tikslu buvo *karo* pajėgų organizacija: nukariauti— del galingųjų valstybių, apsiginti—del jųjų kaimynų (atsiminkim Švedijos militarizmą, iššaukiamą nerimasčio del Rusijos). Bet naujosios pažiūros, įeinančios kaip aksiomos į mūsų teisinę sąmonę, — apie tai, kad valstybės sienos nustatomos pačių gyventojų, kilus ginčui, per plebiscitą— nepalieka karui jokios reikšmės ir pateisinimo. Kam kariauti, jei nieko negalima nukariauti, jei galų gale teks atsiklausti gyventojų balso. Ar ne geriau nuo to pradėjus?

Bet jeigu karas, kaip svarbiausias valstybės uždavinys, nustumiamas į antrą eilę arba visiškai pašalinamas, tai tuo pačiu iš pamatų ir giliausiai keičiasi ir asmens padėtis valstybėje, taigi ir jo teisių ir pareigų tūris. Kol valstybės uždavinys buvo karo jėgų organizavimas, asmens teisės turėjo būti aprėžtos, susiaurintos, o kolektyvo teisės — išplėstos. Pilietis galima buvo leisti balsuoti del valdžios organizavimo. Bet kai valdžia buvo organizuota, jis turėjo jos klausyti. Imperatyvinis mandatas, bet kokia išrinktųjų atstovų kontrolė, kuri susilpnintų jųjų energiją ir sugebėjimą greitai ir galutinai spręsti, prieštarauja karingiems valstybės uždaviniams, kuriems yra reikalingas ar vienasmeninis ar kolektyvinis, bet vis vien *vadovas*, galintis, esant reikalui, savo nuožiūra disponuoti piliečių turtu, kūnu, gyvybe ir net siela (priverstinė kareiviavimo prievolė). Bet kai tik karas nustumiamas į visai tolimą eilę, santykiavimas jau visai kitoks. Valstybės tikslu pasidaro tuomet gryni praktiški uždaviniai: švietimas, vidaus saugumas, gerovės pakėlimas, susisiekimo priemonių plėtimas ir t.t., ir čia jau visai savo vietoje normalinio įgaliotojo ir įgaliotinio santykiai; valstybės konstrukcija

įgauna milžiniškos *akcinės bendrovės* pobūdį. Ir be galo daug padarinių atsiranda del šitos naujos būklės. Pav. dvejinės arba daugybinės pilietybės klausimas: tat yra negalimas daiktas valstybėje, tarnaujančioj karui, bet yra visiškai leidžiama ir net pageidaujama naujai būklei esant.

Tiek pastabų del knygos. Norėčiau pabrėžti: šitos pastabos nėra kritika, o greičiau komplimentai knygai. Ji kelia klausimus, skatina mintis, ragina giliau įsižiūrėti į mūsų laikų reiškinius, daryti apibendrinimų, gal kartais ir priešlaikinių. O tai kaip tik ir yra tikrasis kiekvieno mokslo darbo uždavinys, kiek mokslas turi būti surištas su gyvenimu. Ir, be abejo, Prof. Römerio darbas ne tik užima žymią vietą mūsų neturtingoje literatūroje, bet jis užimtų garbingą vietą ir bet kurios Vakarų Europos literatūroje. Reikia tik palinkėti autoriui padaryti savo darbą prieinamą ir Vakarų Europos skaitytojams. Šio straipsnelio autoriui būtų labai malonu, jei leidžiant knygą svetima kalba tiktų šis tas iš jo trumpų pastabų.

V. Stankevičius.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

I.

Civil. Ist. (X t. 1 d.).

1503 str. Atsitikimais, nurodytais Civ. Įst. 1503 str., Valstybės nekilnojamam turtui parduoti, kada tas turtas vertas daugiau kaip 25.000 litų, yra reikalingas Seimo leidimas.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—X—22 d. nutarimas).

II.

Vekselių įst.

67—72, 82—84 str. Vekselius, surašytus Klaipėdos krašte, einant vietos įstatymais, Didžiosios Lietuvos notarai protestuoja bendrąja tvarka.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—IX—24 d. nutarimas).

III.

Žemės reform. įst.

2, 4 ir 48 str. Klausimai: 1) ar gali būti nusavinami, einant Žemės reform. įst., esamieji miestų ir miestelių ribose žemės plotai, kurie kad ir sudaro nusavinamojo dvaro dalį, bet su žemės ūkiu nieko bendra neturi, ir 2) ar gali būti nusavintos pirmame klausime nurodytos žemės, jeigu jos dvarininkų įgytos atskirai nuo dvaro — reikia išspręsti neigiamai.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—XI—26 d. nutarimas).

IV.

Baudž. Statutas.

14 str. Byloms del peržengimo muitinių įstatų, nebaigtoms ligi paskelbus 1924 metų naujuosius muitinių įstatus, taikomi šie naujieji įstatai.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—X—29 d. nutarimas).

V.

Karo Baudž. Stat.

126 str. Pristatymas netikrų gimimo metrikų sudaro esminę dalį sudėties nusikalstamojo darbo, numatyto Karo Baudž. Stat. 126 str., ir todel tas pristatymas negali būti tam pačiam asmeniu, kvalifikuojamas dar ir iš Baudž. Stat. 448 str. —

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—X—1 d. nutarimas).

VI.

Muitinių įst. (V.Ž. Nr. 164).

57, 70, 73, 182 str. Muitinių įstaiga, darydama prekių peržiūrėjimą (57 ir 182 str.), gali konfiskuoti prekes tik atsitikimais, nurodytais muit. įst. 70 ir 73 str., būtent, prekes, draudžiamas gabenti, ir prekes, paslėptas „pridengtose patalpose".

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—X—29 d. nutarimas).

VII.

1926 m. Amnestijos įst.

1) Nusikaltimams, nurodytiems § 1 įstatymo slaptam degtinės varymui ir pardavinėjimui bausti (V.Ž. Nr. 145), š.m. Amnestijos įst. netaikomas.

(V. Trib. 1926—IX—3 d. nutarimas).

2) Iš pabaudų, numatytų muitinių įstatuose (V.Ž. Nr. 164) toms sumoms, kurios sudaro patį muito mokesnį ir atlyginimą privatiniams asmenims ir valdininkams tuose įstatuose numatytais atsitikimais, š.m. Amnestijos įst. netaikomas; taip pat netaikomas kontrabandos ir jos gabenimo priemonių konfiskavimui.

3) Pabaudoms, dedamoms administraciniu keliu Miškų Stat. 82 straipsniu, taikomas š.m. Amn. įst. 3 str.

4) Iš pabaudos, numatytos Akcizų įst. 1227 str., tai sumai, kuri eina nurodytiems tame straipsny asmenims, š.m. Amn. įst. netaikomas.

5) Draudžiamosios medžioklės ir žveybos įrankiai ir įgytieji tokiu būdu paukščiai, žvėrys bei žuvys, einant š.m. Amn. įst., negrąžinami.

6) Š.m. Amn. įst. 1 ir 6 str. žyminis mokesnis išieškomas, o nuo pabaudos atleidžiama; tat liečia tiek privatinius asmenis, tiek valdininkus.

7) Š.m. Amn. įst. 1 str. taikomas tiems nusikalstamiems darbams, už kuriuos didžiausia bausmė (piniginė bauda arba areštas) yra numatyta pačiam įstatyme, o ne teismo skiriamoji.

(V. Trib. 1926—X—10 d. nutarimas).

8) Į laiką, nurodytą š.m. Amn. įst. § 1-me, birželio 2 diena neįskaitoma.

9) Asmenims, nubaustiems pinigine bauda už nestojimą teisman, š.m. Amn. Įst. yra taikomas (§ 1).

10) Numatytiems B. Stat. 530, 531 ir 475 str. nusikalstamiems darbams, kad ir padarytiems aplinkybėmis, nurodytomis B.St. 65 str., š.m. Amn. įst. netaikomas.

(*V. Trib. 1926—X—15 d. nutarimas*).

11) Bausmės trečdalis, einant palengvinimo kaliniams įstatymu, turi būti išskaičiuojamas iš tos bausmės, kurią, pritaikius Amn. įstatymą, nuteistasis asmuo turi atlikti.

(*V. Trib. 1926—X—29 d. nutarimas*).

12) Š.m. Amn. įstatymo § 1, tiek T. Teisėjų, tiek Apyg. Teismų bylose, kuriose yra dalykų, nurodytų § 6, taikomas tokiu būdu: jei byla nėra baigta, tai ji sprendžiama teisiamajam posėdy bendrąja įstatymų nustatyta tvarka išspręsti dalykams, nurodytiems § 6-me, o jei byla baigta, bet sprendimas dar neįvykdytas, tai Amn. įstatymą Teismas taiko, kaip pasakyta § 6-me, taip pat teisiamajam posėdy, tik nešaukdamas šalių.

(*V. Trib. 1926—XI—12 d. nutarimas*).

13) Nusikalstamam darbui, numatytam B. Stat. 209 ir 218 str., š.m. Amn. įst. § 1 netaikomas.

(*V. Trib. 1926—XI—26 d. nutarimas*).

VIII.

Laik. Liet. Teismų Sutv.

17 str. Šio straipsnio žodžiai „visos bylos, be kokio išskyrimo" apima daugiau, kaip sąvoka „apsaugos bylos", ir todel bylos del reikalavimų, numatytų veks. įst. 78—81 str., kurios eina Civ. Proc. įst. 566—570 str., kaip tik yra tos rūšies bylos, kurias apima pasakymas „visos bylos be išskyrimo" ir priklauso T. Teisėjams.

(*V. Trib. 1926—III—8 d. sprend. br. Majanz byloje*).

IX.

Civ. Proc. įst.

1—2 str. Ipotekinis žemės savininkas, kurio nuosavybės teisė Žemės Ref. valdybos nutarimu buvo paneigta, gali kelti teisme bylą prieš Ž. Ūkio Ministeriją, kadangi kiekvienas Žemės Ref. įstatyme nenumatytas ginčas del civilinės teisės priklauso Teismui.

(*V. Trib. 1926—V—10 d. sprend. Bravermanų b.*)

69 str. Bylos nutraukimas del netinkamo atsakovo numato tą atsitikimą, kada ieškinio reikalavimas ištisai liečia kitą

asmenį, nepatrauktą bylon. Negalima nutraukti bylos (juo labiau be atsakovo atsikirtimo), jei ieškovas, reikalaudamas panaikinti testamentą, patraukė bylon atsakovu tik vieną iš kelių įpėdinių, būtent tą, kurs reikalavo patvirtinti testamentą.

(V. Trib. 1926—I—18 d. Sprend. Lėtautų byloje).

792 str. 3 p. Bylos peržiūrėjimas del nedalyvavusių joje trečiųjų asmenų prašymo, nėsant dabar Apygardos Teismų byloms kasacinės instancijos, negalimas, ir todel tretiesiems asmenims, bylose nedalyvavusiems, belieka ginti savo teises, kaip ir T. Teismo bylose (185 str. neturi 3 p.) tiktai ieškinio keliu, o ne bylos peržiūrėjimo tvarka.

(V.Trib. 1926—IX—3 d. sprend. Pukių b.)

879 str. Lietuvos Bankas nėra atleistas nuo teismo ir žyminio mokesnių.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—XI—26 d. nutarimas).

1284 str. Procesualiniu atžvilgiu atskiros Valstybės valdymo žinybos yra atstovaujamos tų žinybų vietos įstaigos arba vietos viršininkų, taigi miškų valdymo srity Miškų Urėdas kaip tik toks yra vietos viršininkas urėdijos ribose, priklausąs tiesiog centrui (Miškų Departamentui) ir centralizuojąs visą miškų valdymą urėdijoj; procesualiniu atžvilgiu jis atstovauja Miškų Žinybai be jokio įgaliojimo iš centro, pats gali kelti bylas ir atsakyti šios Žinybos vardu; jo procesualiniai veiksmai yra privalomi ir centrui.

(V. Trib. 1926—IV—19 d. sprend. Griškevičiaus b.).

Del raštinės mokesnio. Pripažinta, kad 1) civilinėse bylose, priklausančiose T. Teisėjams, raštinės mokesnio neimama ir 2) baudžiamosiose bylose, priklausančiose T. Teisėjams raštinės mokesnio nurodytais Baudž. Proc. 199 str. atsitikimais imama po vieną litą ir įnešama į Valstybės iždą.

(V. Trib. Bendr. Sus. 1926—X—8 d. nutarimas).

X.

Baudž. Proc. įst.

975¹ str. *Respublikos Prezidentas grąžinti teismo atimtas arba susiaurintas teises negali.*

Motyvai: Lietuvos Respublika, kaip matyti iš josios Konstitucijos, yra demokratinė parlamentinio režimo valstybė, kurios valdžios konstrukcija yra paremta konstituciniu įsteigtosos valdžios funkcijų suskirstymu į įstatymų leidimą, valdymą ir teismą su tam tikru, charakteringu parlamentiniam režimui, šių

suskirstytųjų funkcijų organų bendradarbiavimu (Konstitucijos 1, 2 ir 22—69 str.), tad sprendžiant Teisingumo Ministerio iškeltąjį klausimą, liečiantį Teismo ir Respublikos Prezidento konstitucinės galios ribas, tenka atsižiūrėti į gyvenamuosius įstatymus, sąryšy su konstitacijos konstrukcijos dėsniais, kurie yra Lietuvoje bendri su kitomis tos pačios konstrukcijos Vakarų Europos valstybėmis.

Bendras kapitalinis konstitucijos nuostatas, liečiąs teismo sprendimus, yra pareikštas Lietuvos Konstitucijos 65 str.: „Teismo sprendimas negali būti keičiamas arba naikinamas kitaip, kaip tik Teismo, įstatymuose nurodyta tvarka. Amnestija teikiama įstatymų keliu".

Aukščiau minėtame konstitucinio įstatymo nuostate aiškiai ir kategoriškai apibrėžta teismo funkcijos paritetinė su kitomis funkcijomis autonomija; joks kitų funkcijų valdžios organas negali kištis į teismo darbą ir trukdyti jį; išimtis nustatyta tik amnestijos atžvilgiu, vadinasi, ji liečia tik baudžiamuosius teismo sprendimus ir sudaro įstatymų leidėjo prerogatyvą; šios išimties — amnestijos—ribas čia nustatyti netenka, nes šis klausimas neįeina į Respublikos Prezidento galios ribų problemą.

Be to, Konstitucijos 51 straipsnis nustato, kad „Respublikos Prezidentas turi bausmės dovanojimo teisę"; einant bendrais įsteigtosios konstitucinės valdžios funkcijų suskirstymo normomis, tenka šis nuostatas laikyti išimtim iš aukščiau pareikštojo konstitucinio nuostato, kuriuo teismo sprendimas tegali būti teismo keičiamas ar naikinamas; bausmės dovanojimu Respublikos Prezidentas turi galios kištis į teismo darbą ir naikinti tai, kas teismo sprendimu yra nustatyta; tad reikia nustatyti, kurios gi yra šios išimties galios ribos, turint galvoje, kad tai yra bendroje valdžios konstrukcijoje kaip tik išimtis, kaip tik tam tikroji rezerva, o ne logiškas pačios šios konstrukcijos elementas.

Istoriškai valstybės valdžios funkcija, vadinamoji Teismu, išsiskyrė iš bendrojo valdymo funkcijos, kurios elementu ji iš pradžios buvo; šis pirminio bendrojo valdymo suskirstymas į dvi funkciji — į administraciją ir Teismą, sudarąs, ypač monarchijoje, rimtą valstybės valdžios organizavimosi pažangą, — nebuvo iš karto tiek griežtas, kad administracijos organų žinioje nebūtų pasilikę jų pirminės kompetencijos teismo srity jokių pėdsakų; kaip tik tokia teismo funkcijos liekana administracijos kompetencijoje arba administracijos viršūnės prerogatyva ir buvo — o iš dalies ir yra — nusikaltėlių nuo teisėtos bausmės atleidimas; šios liekanos ribos ne visur ir ne visumet buvo ir yra vienodos; kartais į ją įeidavo ne tiktai teismo paskirtos bausmės dovanojimas arba keitimas, bet ir baudžiamojo kaltinimo nutraukimas prieš teismo sprendimą; šios ribos — iš karto platesnės — pamažu yra siaurinamos; tai yra bendroji konstitucinė tendecija naujosios gadynės valstybėse, pagaliau, kaipo bendroji šios liekanos arba prerogatyvos taisyklė, nusistatė konstitucinė tezė,

jog administracija (jos aukščiausiojo organo asmeny) turi šios prerogatyvos tiek, kiek pats teismas negali kurio nors veiksmo atlikti; vadinasi, jei kas nors turi būti arba gali būti paties teismo padaryta, tai tat jau automatiškai iš šios administracijos prerogatyvos išeina, kad ir nebūtų apie tai įsakmiai įstatyme pasakyta; ši tezė yra tiesioginė nuosekli teismo ir administracijos suskirstymo išvada; tuo būdu, jei dalykas yra teismo spręstinas — jis administracijos prerogatyvos negali būti atliktas be ypatingo įsakmaus pavedimo jai šios galios tam tikru įstatymo nuostatu; todel, pavyzdžiui, į prerogatyvinę bausmės dovanojimo sąvoką visiškai neįeina kaltinimo nutraukimas, nes iškeltas kaltinimas dar yra teismo spręstinas; vadinasi, teismo organų kompetencija sudaro šios aukščiausiojo administracijos organo prerogatyvos ribas; tai, kas yra pavesta teismo funkcijos organų kompetencijai, neįeina į šią prerogatyvą.

Einant aukščiau pareikštu bendru konstituciniu įsteigtosios valdžios funkcionalinio suskirstymo dėsniu ten, kur yra įvesta teismo reabilitacijos institucija (atimtų teisių grąžinimas teismo sprendimu), ten jau reabilitacija į administracijos organų prerogatyvinę bausmės dovanojimo ar malonės teikimo galią neįeina.

Lietuvoje teismo reabilitacijos institucija veikia (Baudž. Proc. Įst. 975^{1} — 975^{2} str.), tad jos veikimo ribose konstitucinė prerogatyvinė Respublikos Prezidento bausmės dovanojimo galia neveikia.

Bet kyla klausimas, ar numatytoji teismo reabilitacijos institucija apima visą atimtų teisių grąžinimo sritį ir, jei neapimtų visos, tai ar kas nors ir kas būtent šiuo atžvilgiu lieka Respublikos Prezidento prerogatyvai.

Kaip matyti iš Baudž. Proc. Įst. 975^{1} str., reabilitacija teismo keliu liečia teisių grąžinimą, numatytą Baudžiamojo Statuto 31 str., o šis straipsnis kalba tiktai apie teises, atimamas Baudž. Stat. 30 str.; tokiu būdu teisės, atimtos Baudž. Stat. 26—29 str., nėra šia reabilitacijos tvarka grąžinamos; bet jei mes įsižiūrėsim į 26—29 str. tekstą ir palyginsime tai, kas ten nustatoma, su tuo, ką nustato tuo pačiu teisių atėmimo klausimu 30 str., tai pamatysime, kad iš esmės abiem atsitikimais kalbama apie tos pačios rūšies teises, tiktai 26—29 str. turi galvoje tų pačių, bet jau nusikaltėlio įgytųjų teisių nustojimą, o 30 str. turi galvoje patį teislumą šių teisių atžvilgiu, vadinasi, tam tikrą piliečio kvalifikaciją joms įgyti ir jomis naudotis; vadinasi, nusmerktasis, kuriam teisės yra atimtos, yra nustojęs įgytų teisių ir teislumo joms įgyti; reabilitacijos keliu jis atgauna teislumą arba, kitaip sakant, jam grąžinamas galėjimas įgyti visas tas teises; reabilitacijos keliu per teismą nusmerktasis atgauna pilną be išimties pilietinį teislumą, ir bausmė, kaipo tokia, teisių atėmimo ar suvaržymo atžvilgiu, yra kasuota, todel Prezidento prerogatyvos keliu jokia reabilitacija vykti negali; šio teislumo sunaudojimas ir konkretus teisių įgijimas eina bendrąja teisių įgijimo

tvarka ir nesudaro bausmės dovanojimo problemos; kas teisių įgijimo atžvilgiu priklauso Respublikos Prezidento galios, tat, žinoma, gali būti jo vykdoma, bet tai jau eina iš kitų jo funkcijų arba kompetencijos, o ne iš prerogatyvinės bausmės dovanojimo galios.

(*V. Trib. Bendr. Susir. 1926-X-8 d. nutarimas*).

XI.

Įstatymas del valdin. pareigų ėjimo atlyginimo.

8—9 str. Valstybės įstaiga atleisti valdininką atostogų ilgiau kaip vieną mėnesį, kad ir del ligos, negali.

(V. Trib. Bendr. Susir. 1926—X—15 d. nutarimas).

XII.

Valstybės tarnautojų atlyginimo įst. priedas I A. Teismo tarnautojų lentelės VIII—X kategor.

Teismo Tardytojai, Taikos Teisėjai ir V. Gynėjo Padėjėjai del mokslo cenzo ir tarnybinio stažo gali gauti aukštesnės kategorijos (VIII—X) atlyginimą, jei bus ištarnavę Lietuvos teismuose ne mažiau kaip trejus metus, eidami pareigas teismo tarnautojų ne žemesnės kaip VI kategorijos, vis tiek ar tas pareigas bus ėję prieš gavimą aukštojo juridinio mokslo diplomo, ar po gavimo.

(V: Trib. Bendr. Susir. 1926—XII—3 d. nutarimas).

A. Kr.

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 229. (1926—VII—2): Karo stovio panaikinimo įst.

Nr. 230. (1926—VII—14): Amnestijos įst.

Nr. 231. (1926—VII—21): Prekybos sutartys: su Amerikos Jungt. Val., Anglija, Danija, Islandija, Olandija, Švedija, Šveicarija, bei Lichtenšteinu.

Nr. 232. (1926—VII—31): Stipendijų įst.—Medžių taksos įst. — Žemės ref. įst. pakeit.—Spaudos įst. pakeit. — Piniginių vienetų pakeitimo litais įst. pakeit.—Baudž. Statuto pakeit.—Namams, butams. . . sekvestruoti įstatymo pakeitimo įst.

Nr. 234. (1926—VIII—18): Valstybinio miško pardavimo taisyklės.

Nr. 237. (1926—X—21): Ligonių kasų įst. pakeit.

Nr. 238. (1926—XI—10): Laik. Liet. teismų ir jų darbo sutv. įst. pakeit.

Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas.

(V.Ž. 1926—XI—10 Nr. 238).

(L.V.Ž. Nr. 2—3 ir V.Ž. Nr. 160, eil. Nr. 1140).

Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo 10 str. pastaba pakeičiama taip:

„Nesant užtenkamo teismo narių skaičiaus, Apygardos Teismo posėdin kviečiami taikos teisėjai ir teismo tardytojai, o Vyriausiojo Tribunolo posėdin—Apygardos Teismo nariai".

Šis pakeitimas veikia nuo 1927 metų sausio mėnesio 1 dienos.

GRINIUS
Respublikos Prezidentas.

M. SLEŽEVICIUS
Ministeris Pirmininkas.

II.
Respublikos Prezidento įsakymai.

Paskirti: *Vilius Burkevičius* — Kauno Apyg. Teismo Vyresniuoju Notaru nuo š m. birželio 25 d. (Isak. 1926-VI-24 Nr. 331); Kauno Apyg. T. Val. Gynėjas *Julijonas Rimša* — V. Tribunolo V. Gynėjo Padėjėju nuo š. m. rugsėjo 1 d. (Įsak. 1926 IX-1 d. Nr. 396); Kariuomenės Teismo V. Gynėjo Padėjėjas *Jurgis Byla* — Kauno Apyg. Teismo V. Gynėju nuo š. m. rugsėjo 1 d. (Isak. 1926-IX-6 d. Nr. 397); Panevėžio Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytojas *Motiejus Jakubauskas*, Kėdainių nuov. T. Tardytojas *Stasys Gineika* ir Šiaulių II nuov. T. Teisėjas *Valentas Vimbaras* — Panevėžio Ap. Teismo Nariais nuo š. m. rugsėjo 16 d. (Isak. 1926-IX 11 d. Nr. 413 415); Kauno Apyg. Teismo Pirmininkas *Simanas Petrauskas* (del jo paties prašymo) ir Mariampolės Ap. Teismo Narys *Juozas Brazaitis* — Vyr. Tribunolo Nariais nuo š. m. spalių 1 d. (Įsak. 1926-IX-24 d. Nr. 433, 434); teisininkas *Augustinas Janulaitis* — V. Tribunolo Nariu nuo š. m. rugsėjo 22 d. (Įsak. 1926-IX-24 d. N. 435); Mariampolės Ap. Teismo V. Gynėjas *Vladas Bukaveckas* (del jo paties prašymo) — to paties Teismo Nariu nuo š. m. spalių 10 d. (Isak. 1926-X-9 d. N 456); b. Kariuomenės Teismo Narys *Juozas Grigaitis* — Kauno Apyg. Teism. Pirmininku nuo š. m. spalių 15 d. (Isak. 1926-X-15 d. N 475); Kauno Ap. Teismo Pirmininko Padėjėjas *Boleslovas Masiulis* — V. Tribunolo Nariu nuo š. m. lapkričio 15 d. (Isak. 1926-XI-12 d. N 488); b. Kariuomenės Teismo Narys *Jonas Zdanavičius* — Mariampolės Ap. Teismo V. Gynėju nuo š. m. lapkričio 15 d. (Įsak. 1926 IX 17 d. N 496).

Atleisti iš tarnybos: Kauno Apyg. Teismo Vyresnysis Notaras *Jurgis Linartas*—del jo paties prašymo — nuo š. m. birželio 1 d. (Isak. N 139); l. e. Panevėžio A. Teismo Pirmininko Padėjėjo par. *Jonas Danauskas* nuo š. m. liepos 1 d. (Įsak. Nr. 370); V. Tribunolo V. Gynėjo Padėjėjas *Karolis Žalkauskas* — nuo š. m. rugpiūčio 1 d. (Įsak. N 372); V. Tribunolo Narys *Augustinas Janulaitis* — del jo paties prašymo — nuo š. m. spalių 15 d. (Įsak. N 476).

III.
Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: pris. adv. *Adomas Spurga* — Jurbarko nuov. T. Teisėju nuo š. m. rugsėjo 16 d. (Įsak. N 117); e. Kauno Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytojo pareigas *Alek-*

sas Vaitonis — ypatingai svarbioms byloms Tardytoju nuo š. m. spalių 11 d. (Įsak. N 222); e. Kauno Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytojo pareigas *Stasys Sasnauskas* — Kauno II nuov. T. Tardytoju nuo š. m. spalių 11 d. (Isak. N 224); teisininkas *Mykolas Mataitis* — Panevėžio Apyg. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytoju nuo š. m. spalių 18 d. (Įsak. N 232); Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėjas *Martynas Kavolis* — Kauno Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytoju nuo š. m. spalių 11 d. (Įsak. N 225); dipl. teisininkas *Antanas Jakobas* — Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š. m. spalių 11 d. (Įsak. N 226); dipl. teis. *Stasys Žalys* — Rokiškio I nuov. T. Tardytoju nuo š. m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 239); teisininkas *Mečius Rošinskas* — Kauno Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytoju nuo š. m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 240).

Pavesta eiti pareigos: Panevėžio Ap. Teismo vyr. kand. *Adolfui Balcevičiui* — Kupiškio nuov. T. Teisėjo nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. N 92); Kauno Ap. Teismo jaun. kand. *Vladui Balvočiui* — Raseinių nuov. T. Tardytojo nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. N 102); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Rokui Prėskieniui* — Alytaus I nuov. T. Tardytojo nuo š. m. birželio 1 d. (Isak. N 103); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Alfonsui Augustauskui-Bredikiui* — Panevėžio II nuov. T. Teisėjo nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. N 108); e. Kauno Ap. Teismo sekretoriaus par, *Pijui Žemaičiui* — to pat Teismo V. Gynėjo Padėjėjo nuo š. m. birželio 21 d. (Isak. N 120); Šiaulių Ap. Teismo vyr. kand. *Antanui Vaitiekavičiui* — Kaišiadorių nuov. T. Teisėjo nuo š. m. rugsėjo 1 d. (Isak. N 181); e. Kauno II nuov. T. Tardytojo par. *Vytautui Žostautui* — Kauno Ap. Teismo svarbesnioms byloms T. Tardytojo nuo š. m. spalių 11 d. (Isak. N 223); Kauno Ap. Teismo neetat. kand. *Juozui Rymeikiui* — Šiaulių Ap. Teismo svarbesn. byloms T. Tardytojo nuo š. m. lapkričio 16 d. (Įsak. N 244); Šiaulių Ap. Teismo svarbesn. byloms T. Tardytojui *Adolfui Balčiauskui* — Šiaulių II nuov. T. Teisėjo (laikinai) nuo š. m. lapkričio 16 d. (Įsak N 245); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Motiejui Piliponiui* — Kedainių nuov. T. Tardytojo nuo š. m. lapkričio 1 d. (Įsak. N 241).

Perkelti: e. Kupiškio nuov. T. Teisėjo par. *Kazys Juknevičius* į Panevėžio I nuov. nuo š. m. birželio 1 d. (Įsak. N 91); Skuodo nuov. T. Teisėjas *Zenonas Rajunčius* — į Šilalės nuov. nuo š. m. rugsėjo 6 d. (Įsak N 201); e. Biržų nuov. T. Teisėjo par. *Silvestras Leonas* — į Telšių nuov. nuo š.m. rugsėjo 1 d. (Įsak. N. 190); e. Mariampolės 1 nuov.

T. Tardytojo par. *Aleksas Marščionka* ir Alytaus II nuov. T. Tardytojas — į vienas kito vietą nuo š.m. liepos 15 d. (Įsak. N 150); e. Telšių nuov. T. Teisėjo par. *Dominikas Bružas*—į Biržų nuov. nuo š.m. rugsėjo 1 d. (Įsak. N 191).

Atleisti iš tarnybos: Jurbarko nuov. T. Teisėjas *Augustinas Mackevičius*, Panevėžio I nuov. T. Teisėjas *Pranas Dauguvietis* ir Biržų Notaras *Bronius Kasperavičius*, del jų pačių prašymo, nuo š.m. birželio 1 d. (Įsak. N N 89, 90, 98), Kauno Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėjas *Antanas Valavičius*, del išrinkimo Seimo atstovu, nuo š.m. birželio 2 d. (Įsak. N 106); Panevėžio II nuov. T. Teisėjas *Kazys Morkūnas*, del jo paties prašymo, nuo š.m. birželio 1 d. (Įsak N 107); Kaišiadorių nuov. T Teisėjas *Ignas Paškevičius*, del jo paties prašymo, nuo š.m. liepos 1 d. (Įsak N 159); Šilalės nuov. T. Teisėjas *Tadas Cirtautas*, del jo paties prašymo, nuo š.m. rugpiūčio 1 d. (Įsak. N 160); I nuov. T. Tardytojas *Ignas Urbaitis*, del paskyrimo Šiaulių ap. Viršininku, nuo š.m. rugsėjo 11 d. (Įsak. N 213); e. Kazlų-Rūdos nuov. T. Teisėjo par. *Kazys Martinaitis*, del jo paties prašymo, nuo š.m. gruodžio 1 d. (Įsak N 259); Kauno V nuov. T. Teisėjas *Vilhelmas Fersteris*, del jo paties prašymo, nuo š.m. gruodžio 15 d. (Įsak. N 260).

Nuorašas.

Teisingumo Ministerio įsakymas 163.

Einant Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbų sutvarkymo įstatymo 7 § 2 pastaba ir pakeičiant įsakymus: 1924 m. sausio 30 d. 54 ir 1925 m. spalių 28 d. 220, Šiaulių Apygardos Teismo taikos teisėjų nuovados paskirstomos šiaip:

Šiaulių I nuovada.

Šiaulių miestas.

Šiaulių II nuovada.

1) Šiaulių valsčius, 2) Meškučių valsčius, 3) Kurtuvėnų valsčius, 4) Pašiaušio valsčius, 5 Gruzdžių valsčius ir 6) Kuršėnų valsčius.

Joniškio nuovada.

1) Joniškio valsčius, 2) Joniškio miestas, 3) Gasčiūnų valsčius, 4) Kriūkų valsčius, 5) Pašvitinio valsčius, 6) Skaisgirio valsčius ir 7) Žeimelio valsčius.

Papilės nuovada.

1) Papilės valsčius, 2) Kruopių valsčius, 3) Vegerių valsčius, 4) Raudėnų valsčius, 5) Akmenės valsčius, 6) Tryškių valsčius, 7) Žagarės valsčius ir 8) Žagarės miestas.

Mažeikių nuovada.

1) Mažeikių valsčius, 2) Mažeikių miestas, 3) Tirkšlių valsčius, 4) Laižuvos valsčius, 5) Žydikų valsčius ir 6) Viekšnių valsčius.

Telšių nuovada.

1) Telšių valsčius, 2) Telšių miestas, 3) Sedos valsčius, 4) Žarėnų valsč. ir 5) Nevarėnų valsčius.

Skuodo nuovada.

1) Skuodo valsčius, 2) Mosėdžio valsčiaus, 3) Salantų valsčius ir 4) Ylakių valsčius.

Plungės nuovada.

1) Plungės valsčius, 2) Alsėdžių valsčius, 3) Platelių valsčius, 4) Kulių valsčius ir 5) Kartėnos valsčius.

Kretingos nuovada

1) Kretingos valsčius, 2) Kretingos miestas, 3) Gargždų valsčius, 4) Palangos valsčius ir 5) Darbėnų valsčius.

Žemaičių Naumiesčio nuovada.

1) Naumiesčio valsčius, 2) Vainuto valsčius, 3) Švėkšnos valsčius ir 4) Sartininkų valsčius.

Rietavo nuovada.

1) Rietavo valsčius, 2) Andriejavo valsčius, 3) Veviržėnų valsčius, 4) Laukuvos valsčius, 5) Kvedarnos valsčius ir 6) Tverų valsčius.

Šilalės nuovada.

1) Šilalės valsčius, 2) Kaltinėnų valsčius, 3) Skaudvilės valsčius.

Varnių nuovada.

1) Varnių valsčius, 2) Luokės valsčius, 3) Vaiguvos valsčius, 4) Šaukėnų valsčius ir 5) Užvenčio valsčius.

Tauragės nuovada.

1) Tauragės valsčius, 2) Tauragės miestas, 3) Batakių valsčius, 4) Eržvilko valsčius ir 5) Gaurės valsčius.

Radviliškio nuovada.

1) Radviliškio valsčius, 2) Klovainių valsčius, 3) Lygumų valsčius, 4) Pakruojaus valsčius, 5) Stačiūnų valsčius, 6) Šaulėnų valsčius ir 7) Radviliškio miestas.

Biržų nuovada.

1) Biržų valsčius, 2) Biržų miestas, 3) Pabiržės valsčius, 4) Papilio valsčius ir 5 Nemunėlio Radviliškio valsčius.

Visos pradėtosios bylos, bet dar nebaigtos tų valsčių, kurie naujuoju nuovadų perskirstymu priskiriami prie kitų nuovadų, turi būti tuojau perduotos atatinkamam taikos teisėjui.

Visas bylų perdavimo darbas ir nuovadų sienų sutvarkymas su šiuo naujuoju jų paskirstymu turi būti atliktas ligi š. m. rugsėjo 1 d.

Pamatas: Šiaulių Apygardos Teismo Pirmininko 1926 — VII—3 d. raštas 7795.

Kaune, 1926 m. liepos 20 dieną.
(Pas.) M. Sleževičius Teisingumo Ministeris.

Pranešimas.

Lietuvos Teisininkų Draugijos Valdyba praneša, kad **1927 metų sausio mėn.** įvyks Lietuvos Teisininkų Suvažiavimas, kurio diena ir dienotvarkė bus paskelbta vėliau. Norintieji daryti pranešimus prašomi nurodyti Valdybai tėmas ligi sausio 6 dienos. Suvažiavimo vieta: Kaunas, Laisvės Al. 63. Vyr. Tribunolo salėje.

Valdyba.

Atsiųstos Redakcijai knygos:

1. *Dr.jur. Pranas Viktoras Raulinaitis.* **Administracijos principai.** 1926 m.
2. *Teisininkas I.Dabrila.* **Nusikaltimai** ir jų išnykimo perspektyva arba svarbių reformų problemos. 1926 m.

Redaktorius **A.Kriščiukaitis.**